

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Εκφοβισμός και Θυματοποίηση σε φοιτητές: Ο ρόλος της Προσωπικότητας

Διπλωματική Εργασία

Μαρία Γιαννάκη Α.Μ.: hp2218113

Αθήνα, 2021

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπων καθηγητής: Καθηγητής Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος,
Καθηγητής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο

Αικατερίνη Αντωνοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Χαροκόπειο
Πανεπιστήμιο

Δημήτριος Ζμπάινος, Επίκουρος Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η Μαρία Γιαννάκη

δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Στην αδερφή μου,

**Η εκπαίδευση είναι το πιο ισχυρό όπλο που μπορείς να
χρησιμοποιήσεις για να αλλάξεις τον κόσμο.**

Νέλσον Μαντέλα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή, κύριο Κωνσταντίνο Κόκκινο, για την αμέριστη καθοδήγηση και υποστήριξη που έλαβα καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Η αρωγή του ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας. Είμαι ευγνώμων που μου έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και τις πολύτιμες συμβουλές του.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα

Περίληψη	10
Abstract	11
Εισαγωγή.....	12
Θεωρητικό Μέρος	15
Κεφάλαιο 1. Εκφοβισμός/ θυματοποίηση	15
1.1 Εννοιολόγηση του εκφοβισμού/ θυματοποίησης σε φοιτητές	15
1.2 Ο εκφοβισμός στην αναδυόμενη ενηλικίωση	17
1.3 Συχνότητα εκδήλωσης του φαινομένου	19
1.4 Ο ρόλος του φύλου.....	24
1.5 Μορφές του φαινομένου	26
1.6 Οι ρόλοι των συμμετεχόντων	28
Κεφάλαιο 2. Προσωπικότητα.....	32
2.1 Η Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας.....	32
2.2 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας	33
2.3 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και το Φύλο	35
2.4 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και η Επιθετικότητα	36
Κεφάλαιο 3. Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και ο Εκφοβισμός	38
Ερευνητικό Μέρος.....	40
Κεφάλαιο 4. Σκοπός και στόχοι της έρευνας	40
4.1 Η παρούσα έρευνα	40
4.2 Αναγκαιότητα της έρευνας.....	41
Κεφάλαιο 5. Ερευνητικές Υποθέσεις.....	43
5.1 Συχνότητα εκδήλωσης του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε φοιτητές και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας.....	43
5.2 Η επίδραση του φύλου στη Θυματοποίηση και τον Εκφοβισμό	44
5.3 Η επίδραση του φύλου στην εμφάνιση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας	46
5.4 Οι μορφές του Εκφοβισμού και της Θυματοποίησης στο Πανεπιστήμιο.....	47
5.5 Η σχέση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον Εκφοβισμό	48
5.6 Ρόλοι συμμετεχόντων.....	50
5.7 Η επίδραση του ρόλου των συμμετεχόντων	51
Κεφάλαιο 6. Μεθοδολογία	54
6.1 Ερευνητικός Σχεδιασμός.....	54
6.2 Συμμετέχοντες.....	56
6.3 Ερευνητικά εργαλεία.....	57

6.3.1 Δημογραφικά στοιχεία	57
6.3.2 Θυματοποίηση-Εκφοβισμός.....	57
6.3.3 Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας	57
6.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων	58
Κεφάλαιο 7. Ανάλυση Δεδομένων.....	60
7.1 Σχεδιασμός Ανάλυσης των Δεδομένων	60
7.2 Ψυχομετρικές Ιδιότητες των Ερευνητικών Εργαλείων	61
7.3 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Εκφοβισμού και Θυματοποίησης και Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας	61
7.3.1 Εκφοβισμός/ Θυματοποίηση και Φύλο	62
7.3.2 Τα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και Φύλο	62
7.4 Επιμέρους Μορφές Εκφοβισμού/ Θυματοποίησης.....	63
7.4.1 Μορφές Εκφοβισμού/ Θυματοποίησης και Φύλο	64
7.5 Συσχετίσεις.....	64
7.6 Οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και τη Θυματοποίηση	65
7.6.1 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και τη Θυματοποίηση.....	66
Κεφάλαιο 8. Συζήτηση.....	68
8.1. Συνοπτική Παρουσίαση των Ευρημάτων.....	68
8.1.1 Συχνότητα εκδήλωσης του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε φοιτητές και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας	69
8.1.2 Η επίδραση του φύλου στη Θυματοποίηση και τον Εκφοβισμό	72
8.1.3 Μορφές Εκφοβισμού, Θυματοποίησης και φύλο	73
8.1.4 Η επίδραση του φύλου στην εμφάνιση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας	74
8.1.5 Οι μορφές του Εκφοβισμού και της Θυματοποίησης στο Πανεπιστήμιο.....	75
8.1.6 Η σχέση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον Εκφοβισμό	76
8.1.7 Ρόλοι των συμμετεχόντων.....	77
8.1.8 Η επίδραση του ρόλου των συμμετεχόντων	79
8.2 Δυνατά Σημεία της Μελέτης.....	81
8.3 Περιορισμοί της Έρευνας και Ερευνητικές Προτάσεις	82
8.4 Πρακτικές Εφαρμογές που Απορρέουν από τη Ευρήματα	84
8.5 Συμπεράσματα.....	87
Βιβλιογραφία	88
Παράρτημα	92

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1 Συχνότητες και Ποσοστά ανά Τομέα Σπουδών.....	56
Πίνακας 2 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Εκφοβισμού και Θυματοποίησης.....	62
Πίνακας 3 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας	62
Πίνακας 4 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες των Μορφών του Εκφοβισμού.....	63
Πίνακας 5 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες των Μορφών της Θυματοποίησης.....	64
Πίνακας 6 Συσχετίσεις μεταξύ των Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας και των μορφών του Εκφοβισμού.....	65
Πίνακας 7 Συχνότητες και Ποσοστά Ρόλων των Συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και στη Θυματοποίηση	66
Πίνακας 8 Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες Ρόλων συμμετεχόντων και χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας.....	67

Ευρετήριο Παραρτημάτων

Παράρτημα.....	92
Ερωτηματολόγιο.....	92

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της σχέσης ανάμεσα στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός και Ψυχοπάθεια) σε 1.557 προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές (670 άντρες και 887 γυναίκες) από ελληνικά πανεπιστήμια, οι οποίοι απάντησαν σε ανώνυμο διαδικτυακό ερωτηματολόγιο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν σπάνια περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης, με το ποσοστό της θυματοποίησης να εμφανίζεται υψηλότερο σε σχέση με του εκφοβισμού, και δε χαρακτηρίζονται από Ναρκισσισμό, Μακιαβελισμό και Ψυχοπάθεια. Οι άντρες φαίνεται να εκφοβίζουν συχνότερα και να δηλώνουν περισσότερο χαρακτηριστικά Μακιαβελισμού και Ψυχοπάθειας από τις γυναίκες, ενώ στη θυματοποίηση και τον Ναρκισσισμό δεν εντοπίστηκαν διαφυλικές διαφορές. Επιπλέον, οι συχνότερες μορφές εκφοβισμού/ θυματοποίησης ήταν έμμεσες και αφορούσαν ακαδημαϊκά και προσωπικά χαρακτηριστικά, με τον λεκτικό εκφοβισμό και την κριτική για προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. ηλικία, φύλο κ.ά.) να δηλώνεται περισσότερο από τους άντρες παρά τις γυναίκες. Επιπλέον, η πλειονότητα του δείγματος ήταν αμέτοχοι και η μειονότητα θύτες. Τέλος, τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, με κυριότερο την Ψυχοπάθεια, παρουσίασαν υψηλή συσχέτιση με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση. Πιο συγκεκριμένα, τα θύματα παρουσίασαν κυρίως μακιαβελικά χαρακτηριστικά, οι θύτες ναρκισσιστικά και οι θύτες/ θύματα ψυχοπαθητικά. Τα πορίσματα της παρούσας εμπειρικής μελέτης συζητούνται για μελλοντική αξιοποίηση και εφαρμογή σε προγράμματα πρόληψης και διαχείρισης του φαινομένου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Λέξεις Κλειδιά: Εκφοβισμός, Θυματοποίηση, Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια, φοιτητές

Abstract

The purpose of this study is to examine the association among bullying, victimization and the characteristics of the Dark Triad Personality (Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy) in 1,557 undergraduate and postgraduate students (670 men and 887 women) from Greek universities, who responded to an anonymous online questionnaire. According to the results, the participants reported rare incidents of bullying and victimization, with the victimization rate appearing higher than that of bullying, and did not report high levels of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. Males were more likely classified as bullies and reported more the characteristics of Machiavellianism and Psychopathy than females, while no gender differences were found in victimization and Narcissism. In addition, the most common forms of bullying/ victimization were the indirect and that related to academic and personal characteristics, with verbal bullying and criticism of personal characteristics (e.g., age, gender, etc.) being more reported in men than women. Furthermore, the majority of the sample were non-participants and the minority were perpetrators. Finally, the characteristics of the Dark Triad, most notably Psychopathy, were highly correlated with bullying and victimization. More specifically, the victims presented mainly Machiavellian characteristics, the perpetrators narcissistic and the perpetrators/ victims psychopathic characteristics. The findings of the present empirical study are discussed in terms of future use and application in programs of prevention and management of the phenomenon in higher education.

Keywords: Bullying, Victimization, Machiavellianism, Narcissism, Psychopathy, students

Εισαγωγή

Ο εκφοβισμός αποτελεί ένα σημαντικό φαινόμενο το οποίο μελετάται επιστημονικά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, με ιδιαίτερη αναφορά να γίνεται στην εκδήλωσή του στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Ως αφετηρία για την εννοιολόγηση του φαινομένου χρησιμοποιείται ο ορισμός του Olweus (1993), σύμφωνα με τον οποίο, ένα άτομο υπόκειται σε εκφοβισμό όταν εκτίθεται επανειλημμένα και σε βάθος χρόνου, σε αρνητικές ενέργειες από ένα ή περισσότερα άτομα (Volk et al., 2014). Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ο βασικός ορισμός του εκφοβισμού, δηλαδή της εσκεμμένη πράξης κακοποίησης ενός ατόμου, δεν αλλάζει από το σχολείο στο πανεπιστήμιο, όμως στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πιο σύνθετες οι εκφάνσεις του. Οι μορφές με τις οποίες μπορεί να εκδηλωθεί ο εκφοβισμός είναι ο σωματικός, ο λεκτικός, ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός, ο σεξουαλικός και ο διαδικτυακός (κυβερνοεκφοβισμός) (Lund & Ross, 2017). Επιπλέον, ο εκφοβισμός αποτελεί μια ομαδική διαδικασία μέσα σε ένα οικολογικό-κοινωνικό πλαίσιο, όπου οι συμμετέχοντες δύναται να αναλαμβάνουν τον ρόλο του θύτη, του υποστηρικτή του θύτη, του θύματος, του υποστηρικτή του θύματος, του αμέτοχου ή του θύτη/ θύματος (επιθετικό θύμα) (Salmivalli, 2014). Επομένως συμμετέχοντες σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης εκτός από τον θύτη, το θύμα και τον θύτη/ θύμα είναι και οι παραβρισκόμενοι οι οποίοι δύναται να υποστηρίξουν το θύμα ή τον θύτη είτε να παραμείνουν αμέτοχοι.

Σύμφωνα με τις διεθνείς έρευνες η συχνότητα εκδήλωσης του φαινομένου μεταξύ των φοιτητών κυμαίνεται από 5% έως και 50% (Harrison, 2020), με μια αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια (Vaill et al., 2020). Στην Ελλάδα, σε έρευνα σε φοιτητές το ποσοστό των θυμάτων βρέθηκε 6,3% και των θυτών 1,7% (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015), ενώ το ποσοστό συμμετοχής σε κυβερνοεκφοβισμό, αναλαμβάνοντας οποιοδήποτε ρόλο ανήλθε στο 58,4% (Kokkinos et al., 2014). Η μελέτη του φαινομένου είναι μείζονος σημασίας αν υπολογιστούν οι συνέπειες οι οποίες επηρεάζουν όχι μόνο τα θύματα, αλλά και τους θύτες όπως και τους παρευρισκόμενους και ποικίλουν από μικρές έως σοβαρές βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα (Vaill et al., 2020). Τέτοιες συνέπειες μπορεί να είναι η εμφάνιση άγχους, κατάθλιψης, κοινωνικής απομόνωσης, ακαδημαϊκών αποτυχιών και αυτοκτονικού ιδεασμού (Marraccini et al., 2018· Myers & Cowie, 2013· Walsh et al., 2018).

Η προσωπικότητα διαμορφώνεται από γενετικούς παράγοντες, αλλά το περιβάλλον και η ανατροφή διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Η προσωπικότητα είναι μια ψυχική λειτουργία η οποία επηρεάζει διαφορετικά την ανθρώπινη συμπεριφορά (Balakrishnan et al., 2019· Muris et al., 2017). Όπως επισημαίνεται από τους Lyons et al. (1995), στους ενήλικες η παραβατική

συμπεριφορά διέπεται από τα ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (Muris et al., 2017). Από τις αρχές αυτού του αιώνα, ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός μελετών έχει διερευνήσει τρία συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τα οποία συνδέονται με την παραβατική και αντισυμβατική συμπεριφορά. Οι Paulhus και Williams (2002), επινόησαν τον όρο Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας, αναφερόμενοι στα χαρακτηριστικά του Μακιαβελισμού, του Ναρκισσισμού και της Ψυχοπάθειας (Kayis et al., 2018· Muris et al., 2017). Αξίζει να αναφερθεί πως αν και τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας είναι συναφή, ταυτόχρονα αποτελούν ανεξάρτητα πολυδιάστατα χαρακτηριστικά (Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σχετίζονται με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο (Hayes et al., 2020· Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017).

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει έρευνα η οποία να μελετά τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια) σε συνδυασμό με την εμφάνιση φαινομένων εκφοβισμού και θυματοποίησης σε φοιτητές. Παρομοίως, στον διεθνή επιστημονικό χώρο λίγες είναι οι μελέτες που ερευνούν τη σύνδεση αυτών των μεταβλητών. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την πρόσφατη βιβλιογραφία και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός και Ψυχοπάθεια) αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες εκδήλωσης φαινομένων παραδοσιακού εκφοβισμού (Baughman et al., 2012· Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017), όπως και κυβερνοεκφοβισμού (Balakrishnan et al., 2019· Gibb και Devereux, 2014· Goodboy & Martin, 2015).

Στόχος της παρούσα εργασίας είναι η περιγραφή του φαινομένου του εκφοβισμού/θυματοποίησης και της εξέτασης της σχέσης του με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός και Ψυχοπάθεια) κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Επιπρόσθετα, η μελέτη της επίδρασης των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας, του ρόλου που υιοθετούν οι φοιτητές και του φύλου στην εμπλοκή σε φαινόμενα εκφοβισμού/θυματοποίησης, καθώς και οι μορφές με τις οποίες αυτά εκδηλώνονται, δίνει τη δυνατότητα πληρέστερης κατανόησης των παραγόντων που συμβάλουν στην εμφάνιση του φαινομένου μεταξύ των φοιτητών. Ενδεικτικά, αν και οι άντρες τείνουν να εμφανίζουν συχνότερα τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας (Baughman et al., 2012· Muris et al., 2017), σε λίγα ερευνητικά πορίσματα αναφέρεται η ύπαρξη διαφυλικών διαφορών στην εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης, είτε οι διαφορές που εντοπίζονται στις έρευνες είναι αντικρουόμενες. Ακόμα παρατηρείται πως στην αναδυόμενη ενηλικίωση ο εκφοβισμός είναι κυρίως έμμεσος και λεκτικός (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Pörhölä et al., 2019· Su et al., 2020). Επομένως η παρούσα έρευνα επιχειρεί να ενισχύσει την υπάρχουσα

βιβλιογραφία και να προσφέρει εμπειρικά ευρήματα για τον σχεδιασμό παρεμβάσεων που δύναται να προβλέψουν και να αμβλύνουν την εμφάνιση του φαινομένου στα πανεπιστήμια.

Η μελλοντική έρευνα σε αυτόν τον τομέα θα πρέπει να κάνει χρήση ποιοτικών εργαλείων και πειραματικών μεθόδων με στόχο να διευκρινιστούν τα ζητήματα της αιτιότητας και της κατευθυντικότητας, επιτρέποντας παράλληλα πιο αντικειμενικά μέτρα αυτών των μεταβλητών. Όπως αναφέρουν οι Myers και Cowie (2013), το γεγονός άμβλυνσης του φαινομένου με την ηλικία, μπορεί να οφείλεται στην ηθική και στις αξίες των φοιτητών οι οποίες έχουν διαμορφωθεί έως εκείνη την ηλικία, στις λιγότερες ευκαιρίες εκφοβισμού (Curwen et al., 2011), καθώς και στο γεγονός ότι ο εκφοβισμός σε φοιτητές συχνά έχει συγκαλυμμένο και έμμεσο χαρακτήρα. Το θέμα χρήζει περαιτέρω διερεύνηση, ώστε να προκύψει σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προγραμμάτων πρόληψης και διαμόρφωση ενός νομοθετικού πλαισίου το οποίο θα προστατεύει τα θύματα και το οποίο θα υιοθετείται από όλες τις πανεπιστημιακές κοινότητες.

Η παρούσα μελέτη διακρίνεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο πρώτο μέρος, το οποίο αποτελείται από τρία κεφάλαια, πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση προκειμένου να οριστούν οι έννοιες του εκφοβισμού και της θυματοποίησης στην ιδιαίτερη αναπτυξιακή περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης, όπως και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της προσωπικότητας, του Ναρκισσισμού, του Μακιαβελισμού και της Ψυχοπάθειας. Ακόμα μέσα από την παράθεση της διεθνούς βιβλιογραφίας παρουσιάζεται η συχνότητα εκδήλωσης του φαινομένου μεταξύ των φοιτητών, οι μορφές μέσα από τις οποίες μπορεί να εκδηλωθεί ο εκφοβισμός και οι ρόλοι που δύναται να υιοθετούν οι συμμετέχοντες. Επίσης παρουσιάζονται ερευνητικά ευρήματα που αφορούν την επίδραση του φύλου στις υπό μελέτη μεταβλητές, καθώς επίσης και η σύνδεση των Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με την επιθετικότητα και τον εκφοβισμό. Στο ερευνητικό μέρος που αποτελείται από 3 κεφάλαια, περιγράφονται αρχικά η μεθοδολογία, παρουσιάζονται δηλαδή οι ερευνητικές υποθέσεις, οι συμμετέχοντες στην έρευνα, τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και η διαδικασία συλλογής των δεδομένων. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και τέλος εξάγονται τα συμπεράσματα, παρατίθενται τα δυνατά σημεία της παρούσας έρευνας καθώς και οι περιορισμοί της και διατυπώνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα και αξιοποίηση των ευρημάτων.

Θεωρητικό Μέρος

Κεφάλαιο 1. Εκφοβισμός/ θυματοποίηση

1.1 Εννοιολόγηση του εκφοβισμού/ θυματοποίησης σε φοιτητές

Ο εκφοβισμός τόσο στην παιδική ηλικία, όσο και στην ενήλικη ζωή, έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τον επιστημονικό κόσμο. Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε μετά τη δεκαετία του 1970, καθώς έως τότε θεωρούνταν τυπική σχολική συμπεριφορά (Harrison, 2020). Όπως αναφέρουν οι Walsh et al. (2018), ο εκφοβισμός αντιμετωπίζονταν ως αναπόφευκτο μέρος της ανάπτυξης (Copeland, 2013), ενώ στην πρόσφατη βιβλιογραφία έχει καθιερωθεί ως επιδημία (Espelage & Holt, 2012· Polanin & Vera, 2013). Πλέον ο εκφοβισμός έχει αναγνωριστεί ως ένα οικουμενικό, σοβαρό και διαδεδομένο ζήτημα που αφορά όλα τα στάδια ζωής του ατόμου (Su et al., 2020) με σοβαρές ψυχικές, συναισθηματικές και σωματικές συνέπειες μεταξύ των συμμετεχόντων (van Geel et al., 2017).

Παρόλο τον όγκο της έρευνας που έχει δημοσιευθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες για τον εκφοβισμό, οι ερευνητές επισημαίνουν πως δεν έχει ακόμα διατυπωθεί ένας επαρκής και συμπαγής ορισμός για το φαινόμενο (Volk et al., 2014). Ωστόσο, η διατύπωση ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού, με βάση την πρόσφατη βιβλιογραφία και τα εμπειρικά δεδομένα, συνιστά προαπαιτούμενο για την κατανόηση του φαινομένου με στόχο την πρόληψη και άμβλυνσή του, σε οποιοδήποτε περιβάλλον και στάδιο ζωής.

Ο εκφοβισμός αποτελεί ένα είδος βίας και συχνά θεωρείται συνώνυμο αυτής. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, World Health Organisation (W.H.O.), (1996), η βία ορίζεται ως σκόπιμη χρήση φυσικής δύναμης ή εξουσίας, εναντίον ενός άλλου ατόμου, του ίδιου του εαυτού είτε μιας ομάδας ατόμων, η οποία προκαλεί τραυματισμούς σωματικούς ή ψυχικούς, δυσκολία στην ανάπτυξη και την προσαρμογή. Πράγματι ο εκφοβισμός συνδέεται με αγοραφοβία, γενικευμένο άγχος, κατάθλιψη, κρίσεις πανικού, αυτοκτονία και αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας (Walsh et al., 2018).

Ως αφετηρία για την εννοιολόγηση του εκφοβισμού χρησιμοποιείται ο ορισμός του Olweus (1993), σύμφωνα με τον οποίο, ένας μαθητής πέφτει θύμα εκφοβισμού όταν εκτίθεται επανειλημμένα και σε βάθος χρόνου, σε αρνητικές ενέργειες¹ από έναν ή περισσότερους συνομηλίκους του (Volk et al., 2014). Σε παρόμοιο ορισμό καταλήγει και ο Smith (2004), ο

¹ Με την έκφραση αρνητικές ενέργειες ο Olweus (1993), αναφέρεται σε ενέργειες που γίνονται με σκοπό να βλάψουν ή να θίξουν το θύμα (Volk et al., 2014).

οποίος ορίζει τον εκφοβισμό ως συστηματική κατάχρηση εξουσίας, κατά την οποία η σκόπιμη επιθετική συμπεριφορά στοχεύει επανειλημμένα σε θύματα που αδυνατούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους (Harrison, 2020). Συνοψίζοντας, οι Pörhölä et al. (2019), αναφέρουν πως η στοχοθετημένη επιθετική συμπεριφορά με χαρακτήρα συνεχή και συνθήκη ανισορροπίας ισχύος² μεταξύ θύτη και θύματος αποτελούν τα τρία βασικά κριτήρια εκφοβισμού σε οποιοδήποτε περιβάλλον.

Ωστόσο πρόσφατα παρατηρείται πως το χαρακτηριστικό της επανάληψης της συμπεριφοράς έχει αμφισβητηθεί έντονα. Για παράδειγμα, οι ερευνητές Volk et al. (2014), προτείνουν τον εκφοβισμό ως επιθετική, κατευθυνόμενη και στοχοθετημένη συμπεριφορά σε πλαίσια ανισορροπίας ισχύος. Οι ίδιοι αναφέρουν πως η επανάληψη του εκφοβισμού δεν αποτελεί απαραίτητο χαρακτηριστικό του φαινομένου. Αντ' αυτού θα πρέπει να μελετάται σε συνδυασμό με την ένταση του εκφοβισμού και τις συνέπειες στο θύμα. Για παράδειγμα, με την πρόσφατη εμφάνιση του κυβερνοεκφοβισμού³, σε μία και μόνο ανάρτηση κακόβουλου υλικού στο διαδίκτυο μπορεί να έχουν πρόσβαση πολλά άτομα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επομένως, σύμφωνα με τον τελευταίο ορισμό τα βασικά στοιχεία του εκφοβισμού είναι η στοχοθετημένη συμπεριφορά, η ανισορροπία ισχύος και η πρόθεση βλάβης του θύματος. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί πως ο στοχοθετημένος, προμελετημένος και απρόκλητος χαρακτήρας του εκφοβισμού τον διακρίνει από την τυχαία ή αντιδραστική επιθετικότητα⁴ (Salmivalli, 2010), ενώ το στοιχείο της ανισορροπίας ισχύος, τον διακρίνει από την προμελετημένη επιθετικότητα⁵ (Volk et al., 2014).

Επιπρόσθετα ο εκφοβισμός χρησιμοποιείται έναντι των φιλοκοινωνικών στρατηγικών⁶ για επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Τα κίνητρα του εκφοβισμού είναι περίπλοκα, αλλά σπάνια συνοδεύονται από την πρόθεση βλάβης του θύματος. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως η πρόθεση βλάβης εξετάζοταν ως τέταρτο κριτήριο εκφοβισμού (Peterson & Rigby, 1999), το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει αμφισβητηθεί (Baughman et al., 2012). Πρόσφατες μελέτες επισημαίνουν ότι ο εκφοβισμός δύναται να είναι μια στρατηγική συμπεριφορά, η οποία στοχεύει

² Η ανισορροπία ισχύος αναφέρεται στην ανισότητα της δύναμης (σωματικής ή ψυχικής). Δεν αποτελεί ένα σταθερό χαρακτηριστικό, αλλά επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες όπως είναι ο τομέας (γνωστικός, κοινωνικός κ.ά) και η χρονική περίοδος (στιγμιαία ή επαναλαμβανόμενη). Σε μια τέτοια συνθήκη το θύμα φαίνεται να μην είναι σε θέση να υπερασπιστεί τον εαυτό του έναντι του θύτη (Volk et al., 2014).

³ Ο κυβερνοεκφοβισμός είναι επιθετική, εσκεμμένη, επαναλαμβανόμενη και σε βάθος χρόνου πράξη από ένα άτομο ή μια ομάδα και λαμβάνει χώρα μέσω ηλεκτρονικών μορφών επαφής εναντίον θυμάτων που δεν μπορούν εύκολα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους (Hinduja & Patchin, 2009 ό.α. Kokkinos et al., 2014).

⁴ Η αντιδραστική επιθετικότητα περιγράφει την επιθετική συμπεριφορά που ανταποκρίνεται σε μια άμεση πρόκληση ή απειλή (Thomas, 2019).

⁵ Η προμελετημένη επιθετικότητα περιγράφει την επιθετική συμπεριφορά που προγραμματίζεται από τον δράστη για την επίτευξη ενός σκοπού (Thomas, 2019).

⁶ Φιλοκοινωνικές στρατηγικές (prosocial strategies): Πειθώ, συνεργασία, βοήθεια, αμοιβαιότητα (Hawley, 1999 ό.α. Volk et al., 2014)

στην απόκτηση κυριαρχίας, δημοτικότητας και ανάπτυξης προσωπικών σχέσεων, δηλαδή αποσκοπεί σε προσωπικό ή κοινωνικό όφελος (Salmivalli, 2010· van Geel et al., 2017). Όσον αφορά τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, οι Goodboy και Martin (2015), αναφέρουν κίνητρα όπως εκδίκηση, ζήλια και πλήξη (Varjas et al., 2010). Εν γένει, ο εκφοβισμός εστιάζεται στη διαφορετικότητα του θύματος και στην αδυναμία του να αντιδράσει και απορρέει από την ανάγκη του θύτη ενίσχυσης της δικής του αποδοχής.

Αν και η έρευνα έχει επικεντρωθεί στον σχολικό εκφοβισμό και στον εκφοβισμό στον χώρο εργασίας, ο οποίος συναντάται και με τον πιο ευρύ όρο «παρενόχληση⁷» (Adams, 1997 ό.α. Baughman et al., 2012), τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες μελέτης του φαινομένου στον χώρο του πανεπιστημίου, στην μεταιχμιακή αυτή περίοδο μεταξύ της εφηβικής ηλικίας και της ενηλικίωσης. Οι Huesmann et al. (1984), πρότειναν ότι η συμπεριφορά του εκφοβισμού είναι σχετικά σταθερή από την παιδική ηλικία έως την ενηλικίωση, αλλά ποικίλει στις διάφορες αναπτυξιακές περιόδους (Baughman et al., 2012). Πράγματι, όπως αναφέρεται από τους Myers και Cowie (2013), οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί δείχνουν ότι ο εκφοβισμός υφίσταται στην ανώτατη εκπαίδευση (Lappalainen et al., 2011· Pörhölä, 2011) και παρατηρείται κάποια συνέχεια από το δημοτικό στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση (Chapell et al., 2004· Curwen et al., 2011). Για τον λόγο αυτό οι ερευνητές τείνουν να χρησιμοποιούν τον ορισμό του σχολικού εκφοβισμού και στους φοιτητές, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει την έρευνα σε μη έγκυρα αποτελέσματα.

1.2 Ο εκφοβισμός στην αναδυόμενη ενηλικίωση

Αναλύοντας την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης, διαφαίνεται πως αποτελεί μια στρεσογόνα περίοδο. Οι φοιτητές βιώνουν έντονο άγχος για τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις και τη μελλοντική επαγγελματική τους επιτυχία. Ακόμα τους απασχολούν θέματα οικονομικής, προσωπικής (διαμόρφωση ταυτότητας, προσωπικές σχέσεις κ.ά.) και κοινωνικής φύσης (κοινωνική και σεξουαλική αυτονομία) (Hayes et al., 2020· Kokkinos et al., 2014· Pörhölä et al., 2019). Επιπρόσθετα, οι φοιτητές συχνά είναι ευάλωτοι στις συγκρίσεις και οδηγούνται σε ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές σχέσεις.

⁷ Όπως αναφέρεται από τους Vaill et al. (2020), η παρενόχληση είναι ένα υποσύνολο του εκφοβισμού και έχει τα δικά της ξεχωριστά κριτήρια (Faucher et al., 2014). Η παρενόχληση ορίζεται ως αρνητική συμπεριφορά ή εκφοβισμός απέναντι σε ένα άτομο ή μια ομάδα από ένα άτομο ή μια ομάδα βασισμένη σε αντιληπτά προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκεία, φυλή ή αναπηρία (Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, 2010). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον εκφοβισμό, όπου η πρόθεση πρόκλησης βλάβης δεν περιορίζεται μόνο σε αυτά τα χαρακτηριστικά (Vaill et al., 2020).

Ακόμα την περίοδο αυτή τα άτομα για πρώτη φορά ζουν ανεξάρτητα, απομακρύνονται από τους κόλπους της οικογένειας και οι σχέσεις μεταξύ των ομότιμων γίνονται ολοένα και πιο σημαντικές (Thomas, 2019). Όπως αναφέρεται από τον Harrison (2020), η φοιτητική ζωή, είναι μια αναπτυξιακή περίοδος καινοτομίας, κοινωνικής δέσμευσης και δημιουργικής εξερεύνησης (Arnett, 2015). Επομένως, ως νέα εμπειρία ζωής, δύναται να προκαλέσει αλλαγές στην προσωπικότητα των ατόμων.

Ακόμα αξίζει να αναφερθεί πως ένα βασικό γνώρισμα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε αντίθεση με την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια, είναι η ποικιλομορφία τους και ο μη υποχρεωτικός τους χαρακτήρας (Harrison, 2020· Vneinhardt, et al., 2019). Επομένως, αν και τα στοιχεία δείχνουν πως ο εκφοβισμός στην παιδική ηλικία και στην ενηλικίωση είναι παρόμοιος (Randall, 1997 ό.α. Baughman et al., 2012), πρέπει να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα και μοναδικά χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικίωσης.

Σύμφωνα με τη θεωρία του αμοιβαίου ντετερμινισμού του Bandura, η συμπεριφορά ενός ατόμου μπορεί να επηρεαστεί τόσο από μεμονωμένους παράγοντες, όσο και από το κοινωνικό περιβάλλον (Thomas, 2019). Ο εκφοβισμός υπογραμμίζει τις κοινωνικές προκαταλήψεις και καθρεφτίζει την κοινωνική παθογένεια. Για τον λόγο αυτό παρατηρείται πως η στάση των ερευνητών και του εκάστοτε ερευνητικού δείγματος απέναντι στον εκφοβισμό διαφέρει αισθητά από κοινωνία σε κοινωνία και από πολιτισμό σε πολιτισμό. Όπως αναφέρεται από τον Harrison (2020), κάθε γενιά αναπτύσσεται μέσα σε ένα μοναδικό μακροσύστημα με διαφορετικές κουλτούρες, επιρροές, πολιτικούς και κοινωνικούς κανόνες (Bronfenbrenner, 1979). Επομένως η ασυμφωνία μεταξύ ορισμών από διαφορετικές γενιές είναι πιθανή, καθώς σύμφωνα με την οικοσυστημική θεωρία του Bronfenbrenner (1979), μοναδικοί πολιτισμοί αναπτύσσονται μέσα σε διαφορετικές γενιές. Πράγματι στην έρευνα των Young-Jones et al. (2015), σε 130 φοιτητές των ΗΠΑ, τέσσερις φορές περισσότεροι φοιτητές πληρούσαν τον βασικό ορισμό του εκφοβισμού, από τον αριθμό των φοιτητών που ισχυρίστηκαν ότι ήταν θύματα (Harrison, 2020). Επιπλέον στην έρευνα των Walker et al. (2011), σε 131 φοιτητών των ΗΠΑ, το 39% δήλωσε ότι είχε βιώσει ανεπιθύμητη επικοινωνία στον κυβερνοχώρο, χωρίς όμως να τη χαρακτηρίσει ως εκφοβισμό (Harrison, 2020). Οι πεποιθήσεις των φοιτητών σχετικά με τον εκφοβισμό (λόγοι και επίπεδα εκφοβισμού) πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω, καθώς πολλοί αγνοούν τη σοβαρότητα του φαινομένου (Myers & Cowie, 2017).

Ακόμα στην έρευνα των Byrne et al. (2016), σε 6.085 συμμετέχοντες, ηλικίας 15-19 ετών, οι νεότεροι περιέγραψαν τον εκφοβισμό χρησιμοποιώντας τυπολογίες, ενώ οι ενήλικες έδειξαν περισσότερο ενδιαφέρον για τα συναισθήματα των θυμάτων (Harrison, 2020). Πολλοί

φοιτητές φαίνεται πως χαρακτηρίζουν μια πράξη ως εκφοβισμό με βάση το κίνητρο του θύτη να βλάψει το θύμα, αν και η πρόθεση είναι δύσκολο να εξακριβωθεί. Χαρακτηριστικό είναι πως στους ενήλικες ο εκφοβισμός συχνά συγκαλύπτεται πίσω από αστεία και έμμεσους τρόπους επικοινωνίας, όπου το θύμα μπερδεύεται και αναλαμβάνει το ίδιο την ευθύνη (Harrison, 2020). Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ωριμότητα του θύτη και τη σοβαρότητα των επιπτώσεων, εάν αποκαλυφθεί.

Εν κατακλείδι, αν και οι ορισμοί για τον εκφοβισμό συγκλίνουν ως προς τα στοιχεία της επανάληψης, της σκοπιμότητας, της βλάβης του θύματος και της κατάχρησης εξουσίας του θύτη έναντι του θύματος, δεν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των ερευνητών σχετικά με το πώς πρέπει να εκφραστεί και να μελετηθεί ο εκφοβισμός στον χώρο του πανεπιστημίου. Είναι επιτακτική η ανάγκη να διαμορφωθεί μια κλίμακα αξιολόγησης του φαινομένου στηριζόμενη στις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των φοιτητών σε συνδυασμό με το υπάρχον θεωρητικό υπόβαθρο.

1.3 Συχνότητα εκδήλωσης του φαινομένου

Σύμφωνα με τους Piotrowski και King (2016), ο εκφοβισμός αποτελεί την πιο κυρίαρχη μορφή επιθετικότητας (Vveinhardt, et al., 2019) και εμφανίζεται σε όλα τα στάδια ανάπτυξης του ατόμου και σε διάφορα περιβάλλοντα όπως είναι το σχολείο, το σπίτι, ο χώρος εργασίας, ο στρατός και η φυλακή (Vveinhardt, et al., 2019), με μια τάση άμβλυνσής του με την ηλικία (Lund & Ross, 2017). Χαρακτηριστικά στη μελέτη των Chapell et al. (2004), στην Αμερική σε δείγμα 1.025 φοιτητών, η παρουσία εκφοβισμού στα πανεπιστήμια είναι μικρότερη από τις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγείται και η έρευνα των Sinkkonen et al. (2014), σε 1.200 φοιτητές της Φιλανδίας, με το 5% του δείγματος να αναφέρει εμπειρίες εκφοβισμού (Harrison, 2020). Όπως αναφέρουν οι Myers και Cowie (2013), το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται στην ηθική και στις αξίες των φοιτητών οι οποίες έχουν διαμορφωθεί έως αυτή την ηλικία, στις λιγότερες ευκαιρίες εκφοβισμού (Curwen et al., 2011), καθώς και στο γεγονός ότι ο εκφοβισμός σε φοιτητές συχνά έχει συγκαλυμμένο και έμμεσο χαρακτήρα. Ωστόσο, οι ίδιοι ερευνητές αναφέρουν πως παρόλο τα χαμηλότερα ποσοστά που παρατηρούνται στους φοιτητές πανεπιστημίου εν συγκρίσει με τους μαθητές του σχολείου, οι επιπτώσεις του εκφοβισμού στο σχολείο συνεχίζονται μέχρι την ενηλικίωση (Isaacs et al., 2008) και άρα επηρεάζουν και την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης.

Επομένως στη μελέτη του φαινομένου του εκφοβισμού στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συχνά δίνεται προσοχή στην προηγούμενη εμπειρία των φοιτητών, καθώς ο εκφοβισμός δεν

εξαφανίζεται με την ηλικία. Σύμφωνα με τους Marraccini et al. (2018), πολλές έρευνες επιβεβαιώνουν ότι ο εκφοβισμός συνεχίζεται έως την ενηλικίωση και σχετίζεται με μια πληθώρα αρνητικών αποτελεσμάτων για τη σωματική και ψυχική υγεία (Gini & Pozzoli, 2009· Holt et al., 2015· Lereya et al., 2015· Swearer & Hymel, 2015). Σύμφωνα με τη Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης (Bandura, 1973), το άτομο μαθαίνει μέσα από την παρατήρηση των συνεπειών της παρατηρούμενης συμπεριφοράς (Marraccini et al., 2018). Επομένως, όπως αναφέρουν οι Vveinhardt et al. (2019), το άτομο τείνει να επαναλαμβάνει την αρνητική συμπεριφορά όταν αυτή δε συνδέεται με αρνητικές συνέπειες για το ίδιο (Curwen et al., 2011). Επιπλέον, οι Vveinhardt et al. (2019), προσθέτουν ότι οι εμπειρίες εκφοβισμού τείνουν να οδηγούν σε δυσκολίες προσαρμογής στο περιβάλλον των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Holt et al., 2014). Πιο συγκεκριμένα, ο εκφοβισμός στην παιδική ηλικία αποτελεί ένα αγχωτικό συμβάν τόσο για τα παιδιά που εκφοβίζονται όσο και για τα παιδιά που εκφοβίζουν, το οποίο οδηγεί στην ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δυσκολιών, δυσκολιών στην ανάπτυξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και αγχωδών διαταραχών (Swearer & Hymel, 2015). Τα άτομα αυτά βλέπουν τον κόσμο ως ένα απειλητικό μέρος και ερμηνεύουν τα γεγονότα μέσα από ένα πρίσμα άγχους και ανησυχίας (ό.α.). Στην πραγματικότητα δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, όπου το θύμα υποφέρει από ψυχολογικά συμπτώματα, τα οποία με τη σειρά τους αυξάνουν την ευπάθειά του σε φαινόμενα εκφοβισμού (Sinkkonen et al., 2014).

Πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη των Chapell et al. (2004), το 54% των ενηλίκων συμμετεχόντων σε εκφοβισμό είχαν επίσης εκφοβιστεί κατά την παιδική ηλικία και την εφηβεία. Σε παρόμοιο ποσοστό κατέληξε και η έρευνα των Hoff και Mitchell (2009), σε 351 φοιτητές, όπου το 56% είχε βιώσει εκφοβισμό στο σχολείο (Kowalski et al., 2012). Ακόμα στην έρευνα των Lappalainen et al. (2011), σε 2.805 φοιτητές στη Φιλανδία, όπως αναφέρεται από τους Cowie και Myers (2014), περίπου το 5% ανέφερε ότι είχε εκφοβιστεί είτε από έναν συμμαθητή είτε από ένα μέλος του προσωπικού. Περίπου οι μισοί θύτες και τα μισά από τα θύματα σε αυτήν την έρευνα ανέφεραν ότι είχαν εμπλακεί σε περιστατικά εκφοβισμού στο σχολείο. Ακόμα αυτή η συνέχεια από το σχολείο στο πανεπιστήμιο ήταν περισσότερο διαδεδομένο στους άντρες του δείγματος. Συμπληρωματικά, στο ίδιο άρθρο αναφέρεται η έρευνα των Bauman και Newman (2013), σε 709 φοιτητές των ΗΠΑ, σύμφωνα με την οποία το 3,7% δήλωσε ότι είχε εκφοβιστεί στο πανεπιστήμιο τουλάχιστον περιστασιακά, εκ των οποίων το 73% είχε εκφοβιστεί στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα πως το 100% των ανδρών που ήταν θύματα εκφοβισμού στο πανεπιστήμιο, ανέφερε ότι είχε εκφοβιστεί και στις δύο προηγούμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Τέλος, στην πρόσφατη μελέτη των Gómez-Galán et al. (2021), σε 264 φοιτητές από την Ισπανία, μεταξύ εκείνων που υπέστη κοινωνική/ διαπροσωπική

θυματοποίηση διαπιστώθηκε ότι το 21,7% υπέστη σωματική θυματοποίηση, το 87% υπέστη κοινωνική/ διαπροσωπική θυματοποίηση και το 82,6% υπέστη λεκτική θυματοποίηση κατά την υποχρεωτική τους εκπαίδευση.

Γενικά παρατηρείται πως η συχνότητα εκδήλωσης του φαινομένου σε φοιτητές μεταξύ των χωρών ποικίλει από 5% έως 50% (Harrison, 2020). Οι διαφορές αυτές μπορεί να οφείλονται στους διαφορετικούς ορισμούς που δίνονται στο φαινόμενο, στη μεθοδολογία που υιοθετεί η εκάστοτε έρευνα για τη συλλογή των δεδομένων, στο μέγεθος του δείγματος όπως και στα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά κάθε χώρας. Παρόλο που το φαινόμενο είναι ευρέως διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο, ανάλογα με τη χώρα και τον πολιτισμό εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές και ένταση (Gómez-Galán et al., 2021). Σύμφωνα με το Οικοσυστημικό Μοντέλο (Bronfenbrenner, 1979), η κοινωνία και ο πολιτισμός επηρεάζουν τις συμπεριφορές εκφοβισμού (Marraccini et al., 2018). Γενικά, ο εκφοβισμός και η θυματοποίηση εντοπίζονται σε κοινωνίες στις οποίες η βία είναι υπαρκτή και συγχωρούμενη (Swearer & Hymel, 2015).

Πιο συγκεκριμένα, στη μετα-ανάλυση των Lund και Ross (2017) σε 14 μελέτες, μεταξύ των ετών 2004- 2014, σε φοιτητές, παρουσιάζεται 20-25% θυματοποίηση, 10-15% θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο, 20% διάπραξη εκφοβισμού και 5% διάπραξη κυβερνοεκφοβισμού. Επιπλέον, σύμφωνα με την έρευνα των Wensley και Campbell (2012), όπως αυτή παρατίθεται στο άρθρο των Pörhölä et al. (2019), μεταξύ 528 πρωτοετών φοιτητών πανεπιστημίου στην Αυστραλία, το 21% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι ήταν θύματα παραδοσιακού εκφοβισμού τους προηγούμενους 12 μήνες, ενώ το 12% ανέφερε ότι ήταν θύματα εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Μόλις το 5% ήταν θύτες του παραδοσιακού εκφοβισμού και το 4% του κυβερνοεκφοβισμού. Στην Ελλάδα, οι Gionazolias και Malikiosi-Loizos (2015), διαπίστωσαν ότι το 6,3% των ερωτηθέντων υπήρξαν θύματα παραδοσιακού εκφοβισμού, ενώ το 3,2% ανέφερε πως ήταν θύματα διαδικτυακού εκφοβισμού, τους προηγούμενους 12 μήνες. Το 1,7% είχε εκφοβίσει συμμαθητές με παραδοσιακές μορφές και το 1,3% ανέφερε διάπραξη εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Εν αντιθέσει, οι Walsh et al. (2018) αναφέρουν πως το 30- 40% των μαθητών βιώνουν ετησίως εκφοβισμό (Hicks et al., 2018) και όπως επισημαίνεται από τους Lund & Ross (2017), το 50% των ενηλίκων στον χώρο εργασίας (Nielsen & Einarsen, 2012). Επίσης, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές στην έρευνα των Sinkonen et al. (2012), ήταν πιο πιθανό να αναφέρουν εκφοβισμό από τους προπτυχιακούς, με αναφερόμενα ποσοστά επικράτησης 6,2% και 4,2%, αντίστοιχα (Lund & Ross, 2017).

Επιπλέον στην έρευνα των Vneinhardt, et al. (2019), σε δείγμα 623 φοιτητών στη Λιθουανία, το 18,5% δήλωσε ότι ήταν θύμα εκφοβισμού και στην πρόσφατη έρευνα των Hayes

et al. (2020), σε 540 φοιτητές των ΗΠΑ, το 10,3%. Παρόμοια ποσοστά παρατηρήθηκαν στην μελέτη των Pörhölä et al. (2019), σε 47 πανεπιστήμια της Αργεντινής, της Φιλανδίας, της Εσθονίας και των ΗΠΑ, σύμφωνα με την οποία το μεγαλύτερο ποσοστό εκφοβισμού και θυματοποίησης μεταξύ φοιτητών εντοπίστηκε στην Αργεντινή με ποσοστά 5,5% και 25,2% αντίστοιχα και το μικρότερο στην Εσθονία με ποσοστά 1,7% και 2% αντίστοιχα. Αξίζει επίσης να αναφερθεί πως η θυματοποίηση αναφέρθηκε συχνότερα από τον εκφοβισμό και στις τέσσερις χώρες. Τα ποσοστά αν και χαμηλά, δεν παύουν να επιβεβαιώνουν την εμφάνιση του φαινομένου στους κόλπους των πανεπιστημίων.

Από την άλλη, είναι αξιοσημείωτα τα αποτελέσματα στην έρευνα των Su et al. (2020), σε 4.034 φοιτητές από τέσσερα πανεπιστήμια της ηπειρωτικής Κίνας, όπου το 59,7% των συμμετεχόντων ανέφερε τουλάχιστον μια μορφή θυματοποίησης κατά τη διάρκεια της ζωής τους (λεκτική 44,7%, κοινωνική/ διαπροσωπική 35,6%, σωματική 25,5% και κυβερνοεκφοβισμό 11,1%), ενώ το 31,6% των συμμετεχόντων ανέφερε τουλάχιστον μια μορφή διάπραξης εκφοβισμού κατά τη διάρκεια της ζωής τους (λεκτική 23,3%, κοινωνική/ διαπροσωπική 15,5%, σωματική 13,7% και κυβερνοχώρο 6%). Ομοίως στη Σαγκάη στην έρευνα των Shi et al. (2015), σε δείγμα 1.911 φοιτητών, τα ποσοστά θυματοποίησης και εκφοβισμού ήταν 38,1% και 25,5% αντίστοιχα (Su et al., 2020). Τα υψηλά αυτά ποσοστά ίσως να δικαιολογούνται από το γεγονός ότι η εμπειρία εκφοβισμού μελετήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής των συμμετεχόντων, χωρίς να περιορίζεται στην περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης.

Όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό τα ποσοστά μεταξύ των χωρών κυμαίνονται από 10% έως 60% (Watt et al., 2017). Ο Balakrishnan (2018), μελετώντας 1.158 φοιτητές στη Μαλαισία συμπέρανε πως το 8% αυτών ήταν θύτης κυβερνοεκφοβισμού, το 18,6% θύμα κυβερνοεκφοβισμού, το 15,2% θύτης/ θύμα (επιθετικό θύμα) στον κυβερνοχώρο και το 53,4% ήταν μάρτυρας περιστατικού κυβερνοεκφοβισμού. Επιπλέον, η πρόσφατη μελέτη των Khine et al. (2020), σε 412 φοιτητές ιατρικής στη Βιρμανία, έδειξε πως το 44,2% των συμμετεχόντων εκφοβίστηκε στον κυβερνοχώρο. Ακόμα όπως αναφέρουν οι Vaill et al. (2020), στην Τουρκία σε 579 φοιτητές το ποσοστό κυβερνοεκφοβισμού ανήλθε στο 60% (Tutan et al., 2011). Τα ποσοστά αυτά είναι αρκετά ανησυχητικά, εάν υπολογιστεί η διείσδυση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στις ζωές των νέων τα τελευταία χρόνια. Πιο αναλυτικά, έρευνα σε 654 φοιτητές ιατρικής στην Κίνα έδειξε πως το 93,2% ανέφερε συχνή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, το 74,5% είναι καθημερινά συνδεδεμένο 2-6 ώρες, το 67,3% δημοσιεύει προσωπικά βίντεο και φωτογραφίες και το 82,4% δεν έχει ρύθμιση απόρρητου στις δημοσιεύσεις του (Zhu et al., 2020). Επιπλέον το 13,8% των φοιτητών δήλωσε πως επιτέθηκε σε άλλους ή δημοσίευσε ακατάλληλο υλικό στον κυβερνοχώρο. Επίσης αξίζει να αναφερθεί πως το Twitter

περιλαμβάνεται στις πέντε πρώτες πλατφόρμες όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών αντιμετωπίζει κυβερνοεκφοβισμό (Ditch the Label, 2017), μαζί με το Instagram και το Facebook (Balakrishnan et al., 2019).

Στην Ελλάδα στην έρευνα των Kokkinos et al. (2014), σε 430 φοιτητές, το ποσοστό συμμετοχής σε κυβερνοεκφοβισμό ανήλθε στο 58,4%, αναλαμβάνοντας οποιονδήποτε ρόλο, ενώ σε παρόμοια έρευνα σε εφήβους το ποσοστό περιορίστηκε στο 25% (Antoniadou et al., 2019). Οι van Geel et al. (2017), εντόπισαν σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ του παραδοσιακού και του διαδικτυακού εκφοβισμού. Αν και ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο θεωρείται ότι είναι παρόμοιος με τον παραδοσιακό εκφοβισμό πρέπει να μελετηθούν τα χαρακτηριστικά των ΤΠΕ (π.χ. ανωνυμία), όπως και των χρηστών τους (π.χ. ανάγκη για επικοινωνία και προβολή). Ακόμα οι Goodboy και Martin (2015), αναφέρουν πως ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο είναι ένα διαδεδομένο πρόβλημα που επηρεάζει μεταξύ 20% και 40% των νέων (Tokunaga, 2010), συνήθως μέσω κινητών τηλεφώνων και διαδικτύου (Slonje & Smith, 2008).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως σύμφωνα με τις έρευνες, τα θύματα εκφοβισμού συχνά δεν αναφέρουν το περιστατικό σε άλλους. Σύμφωνα με την έρευνα του National Union of Students (NUS) (2008), από το 7% των Βρετανών φοιτητών που αναγνωρίστηκαν ως θύματα εκφοβισμού, μόνο το 29% ανέφερε το περιστατικό στο πανεπιστήμιο (Vaill et al., 2020). Στην Ελλάδα, στην έρευνα των Giovazolias και Malikiosi-Loizos (2015), από τους 464 φοιτητές, μόνο το 25,1% των θυμάτων ανέφερε το περιστατικό σε φίλους και το 20,7% στους γονείς. Οι φοιτητές που επέλεξαν να μην αναφέρουν το περιστατικό σε τρίτους, ανέφεραν πως δε γνώριζαν τι έπρεπε να κάνουν και σε ποιόν θα έπρεπε να απευθυνθούν. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα των Crosslin και Golman (2014), σε 54 φοιτητές, το 13,2% αυτών ανέφερε πως αντιμετωπίζει μόνο του τον διαδικτυακό εκφοβισμό, αναφέροντας ως λόγους την αυτονομία του και την ανεξαρτησία του (Balakrishnan, 2018). Ακόμα στην έρευνα του Kenworthy (2010), σε 452 φοιτητές στις ΗΠΑ, η πλειονότητα δήλωσε πως δεν αναφέρει τον κυβερνοεκφοβισμό σε κανέναν και μόνο το 14% ανέφερε πως οι επίσημες καταγγελίες του είχαν ως αποτέλεσμα πειθαρχική δράση εναντίον του θύτη (Cowie & Myers, 2014).

Η πολυμορφία του ίδιου του φαινομένου, όπως και η ποικιλία των ερευνητικών εργαλείων, τα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια και τα κοινωνικά- δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων οδηγούν συχνά σε διαφορετικά, μη συγκρίσιμα αποτελέσματα. Φαίνεται πως οι ερευνητές συχνά προσεγγίζουν το φαινόμενο από διαφορετική σκοπιά, και το μελετούν

με χρήση διαφορετικών εργαλείων. Ακόμα αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι νέοι αντιλαμβάνονται το φαινόμενο διαφορετικά μέσα από τις δικές τους εμπειρίες και πεποιθήσεις. Χαρακτηριστικό είναι το στοιχείο πως σε όλες τις έρευνες τα θύματα του εκφοβισμού φάνηκαν περισσότερα από τους θύτες. Ακόμα στην έρευνα μεγάλης κλίμακας των Chapell et al. (2004), σε 1.025 φοιτητές, το 24,7% ανέφερε πως είχε δει περιστατικό εκφοβισμού, ενώ μόλις το 5% χαρακτηρίστηκε ως θύμα. Τα αποτελέσματα αυτά καταδεικνύουν πως τα θύματα τείνουν να αγνοούν τη συνθήκη. Συνολικά, τα ευρήματα δείχνουν ότι εξακολουθούν να υπάρχουν πολλοί φοιτητές που επηρεάζονται από τον εκφοβισμό στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και μάλιστα παρατηρείται μια αυξητική τάση με τα χρόνια. Σύμφωνα με το NUS στην Βρετανία, το 2008 το 7% των φοιτητών έπεσε θύμα εκφοβισμού, ενώ το 2017 το 9% (Vaill et al., 2020). Ωστόσο, το ζήτημα δε φαίνεται να απολαμβάνει προτεραιότητα από τα πανεπιστήμια, παρόλο που μια σημαντική μειονότητα φοιτητών βλέπει ή βιώνει εκφοβισμό.

1.4 Ο ρόλος του φύλου

Οι διαφορές των φύλων σε φοιτητές είναι ακόμα ασαφείς, καθώς έως τώρα λίγες είναι οι έρευνες στον διεθνή επιστημονικό χώρο που μελετούν τον εκφοβισμό στους κόλπους των πανεπιστημίων. Ακόμα τα αποτελέσματα δεν κλίνουν προς την ίδια κατεύθυνση και οι διαφορές συχνά δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Πιο συγκεκριμένα, προηγούμενες μελέτες σε πανεπιστημιακό επίπεδο έχουν αναφέρει αντικρουόμενα αποτελέσματα σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των φύλων στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση (Chapell et al., 2004· Lund & Ross, 2017), υποδηλώνοντας ότι τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά μπορεί να έχουν αντίκτυπο σε αυτές τις διαφορές (Pörhölä et al., 2019). Ακόμα στη μετα-ανάλυση των Barlett και Coyne (2014), σε 109 άρθρα προέκυψε ότι διαφορές φύλου σε μαθητές εντοπίστηκαν στη Β. Αμερική, Ευρώπη και Ασία, αλλά όχι στην Αυστραλία και τον Καναδά. Ακόμα οι διαφορές του φύλου ήταν μεγαλύτερες στον ασιατικό πληθυσμό. Επομένως η κουλτούρα διαδραματίζει μείζονα ρόλο για την εμφάνιση εκφοβισμού τόσο στον κυβερνοχώρο όσο και διά ζώσης.

Ωστόσο, όπως αναφέρεται στην έρευνα των Vneinhardt, et al. (2019), εντοπίζονται διαφορές ως προς τον τρόπο και τη μορφή του εκφοβισμού στα δύο φύλα. Πιο συγκεκριμένα, οι άντρες φοιτητές συμμετέχουν συχνότερα σε άμεσο- σωματικό εκφοβισμό, ενώ οι γυναίκες σε έμμεσο- λεκτικό (Baughman et al., 2012· Gibb & Devereux, 2014). Αυτά τα ευρήματα συνάδουν με προηγούμενη βιβλιογραφία που εξετάζει τις διαφορές του φύλου στον εκφοβισμό μεταξύ των εφήβων (Nansel et al., 2001· Undheim & Sund, 2010 ό.α. Baughman et al., 2012). Συνολικά, οι

κοινωνικές/ διαπροσωπικές μορφές εκφοβισμού συναντώνται πιο συχνά στις γυναίκες, ενώ οι άντρες συμμετέχουν συχνότερα σε σωματικές μορφές εκφοβισμού (Pörhölä et al., 2019· Su et al., 2020). Γενικά, οι άντρες τείνουν να εμπλέκονται σε πιο εμφανείς μορφές εκφοβισμού (π.χ. υποτιμητικά σχόλια κατά πρόσωπο και σωματική βία), ενώ οι γυναίκες επιλέγουν πιο συγκαλυμμένες μορφές εκφοβισμού (π.χ. διάδοση φημών) (Baughman et al., 2012· Gibb & Devereux, 2014).

Επιπλέον οι άντρες είναι πιο πιθανό να αναφέρουν διάπραξη εκφοβισμού, αλλά δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων ως προς τη θυματοποίηση (Barlett & Coyne, 2014· Lund & Ross, 2017). Από την άλλη, σε έρευνα στο Πακιστάν σε φοιτητές ιατρικής, βρέθηκε ότι οι γυναίκες ήταν θύματα εκφοβισμού σχεδόν διπλάσιες φορές περισσότερο από ότι οι άντρες (Mukhtar, 2010). Όπως αναφέρεται από τον Balakrishnan (2018), οι άντρες τείνουν να αναφέρουν ότι έχουν διαπράξει εκφοβισμό, αλλά είναι λιγότερο πιθανό να παραδεχτούν πως έχουν πέσει θύμα εκφοβισμού (Cassidy et al., 2013· Viljoen et al., 2005), πιθανώς λόγω της αίσθησης αμηχανίας και του αρνητικού κοινωνικού στίγματος που συνδέεται με το θύμα. Από την άλλη, ως προς τις μορφές θυματοποίησης, η μελέτη του Pontzer (2010), σε 527 φοιτητές πανεπιστημίων των ΗΠΑ, διαπίστωσε ότι ένα υψηλότερο ποσοστό ανδρών σε σύγκριση με τις γυναίκες ήταν θύματα λεκτικού, σωματικού, φυλετικού εκφοβισμού και καταστροφή περιουσίας, ενώ οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερο ποσοστό κοινωνικού/ διαπροσωπικού και σεξουαλικού εκφοβισμού (Pörhölä et al., 2019).

Γενικά, περισσότεροι άντρες σε σύγκριση με τις γυναίκες εμπλέκονται σε κάθε είδους εκφοβισμού. Όπως αναφέρει ο Balakrishnan (2018), οι γυναίκες εμφανίζουν περισσότερες κοινωνικές συμπεριφορές, ενώ οι άντρες συμπεριφέρονται πιο αντικοινωνικά (Bastiaenssens et al., 2015). Παρόμοια αναφορά γίνεται και από τους Holthausen και Habel (2018), σύμφωνα με τους οποίους η αναλογία στον γενικό πληθυσμό αντρών και γυναικών με αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας είναι 3:1 (Alegria et al., 2013). Στην έρευνα των Hayes et al. (2020), σε φοιτητές φάνηκε πως οι άντρες σημείωσαν υψηλότερα ποσοστά όλων των τύπων εκφοβισμού και θυματοποίησης, με εξαίρεση την κοινωνική θυματοποίηση για την οποία η διαφορά ήταν στατιστικά μη σημαντική. Στην Ελλάδα, οι Giovazolias και Malikiosi- Loizos (2015) διαπίστωσαν ότι περισσότεροι άντρες συμμετείχαν τόσο σε παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και σε εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, τόσο ως θύτες όσο και ως θύματα, από ότι οι γυναίκες σε δείγμα 464 φοιτητών πανεπιστημίου. Από την άλλη στη μελέτη των Sánchez et al. (2016), στην Ισπανία σε 543 φοιτητές, περισσότερες γυναίκες έπεσαν θύματα εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο, ενώ παραδοσιακά δέχτηκαν εκφοβισμό περισσότεροι άντρες (Harrison, 2020). Σε παρόμοια αποτελέσματα οδηγήθηκε και η πρόσφατη έρευνα των Khine et al. (2020), σε 412 φοιτητές,

σύμφωνα με την οποία το 40,8% των αντρών ήταν θύματα κυβερνοεκφοβισμού τους τελευταίους 12 μήνες, ενώ στις γυναίκες το ποσοστό ανήλθε στο 51,1%. Τέλος οι Kowalski et al. (2012), σε δείγμα 110 φοιτητών, δεν ανέφεραν καμιά διαφορά φύλου.

Συμπληρωματικά στη μετα-ανάλυση των Barlett και Coyne (2014), σε εφήβους, τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι τα αγόρια ήταν πιο πιθανό να είναι θύτες στον κυβερνοχώρο από τα κορίτσια. Ωστόσο, αυτή η διαφορά φύλου μετριάστηκε με την ηλικία. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια είχαν περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο κατά την πρώιμη εφηβεία, ενώ τα αγόρια ήταν πιο πιθανό να είναι θύτες στον κυβερνοχώρο κατά τη διάρκεια της νεότερης εφηβείας με τη διαφορά του φύλου να εξαφανίζεται στην αναδυόμενη ενηλικίωση. Από την αναπτυξιακή προοπτική, οι γυναίκες ωριμάζουν τόσο σωματικά όσο και κοινωνικά νωρίτερα από ότι οι άντρες, οι οποίοι συμβαδίζουν με τα κορίτσια αναπτυξιακά στη μετέπειτα εφηβεία αμβλύνοντας έτσι τις διαφορές των φύλων. Ακόμα οι άντρες τείνουν να είναι ελαφρώς πιο τεχνολογικά ικανοί από τις γυναίκες κατά την εφηβεία, οπότε αυτό μπορεί να εξηγεί τα ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο που εντοπίζονται στα τέλη της εφηβείας (Barlett & Coyne, 2014).

1.5 Μορφές του φαινομένου

Για καλύτερη κατανόηση και διερεύνηση του φαινομένου, μελετάται σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια και μορφές. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρουν οι Monks et al. (2009), ο εκφοβισμός μπορεί να συναντηθεί στο σχολείο, στο σπίτι, στον χώρο εργασίας, στον στρατός ή στη φυλακή (Vveinhardt, et al., 2019), και να εκδηλωθεί μέσω άμεσων είτε έμμεσων μορφών. Κατά τη διάρκεια του άμεσου εκφοβισμού, τα θύματα απειλούνται ανοιχτά, παρενοχλούνται, δέχονται επίθεση σωματική ή λεκτική, ενώ ο έμμεσος εκφοβισμός εκφράζεται συγκαλυμμένα μέσω της σκόπιμης και συντονισμένης κοινωνικής απομόνωσης του θύματος (Vveinhardt, et al., 2019).

Επιπλέον, οι Cook et al. (2010), διαχωρίζουν τον εκφοβισμό σε σωματικό, λεκτικό, κοινωνικό/ διαπροσωπικό και κυβερνοεκφοβισμό (Walsh et al., 2018). Όσον αφορά τον λεκτικό εκφοβισμό αποτελείται από κακόβουλα σχόλια με ρατσιστικό και σεξιστικό περιεχόμενο, γελοιοποίηση και βωμολοχία. Ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός εκφοβισμός εκφράζεται μέσα από την αγνόηση, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη δυσφήμιση και τη διάδοση ψευδών στοιχείων για το θύμα. Ο σωματικός εκφοβισμός εκδηλώνεται με τη σωματική βία, τις χειρονομίες, τις απειλές ή την καταστροφή περιουσίας. Και τέλος, ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο εκδηλώνεται μέσα

από διαφορετικές μορφές επιθετικής συμπεριφοράς που λαμβάνουν χώρα μέσω της τεχνολογίας (Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι προηγούμενες κατηγοριοποιήσεις προέρχονται από τη βιβλιογραφία σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό. Ωστόσο, όπως αναφέρεται από τους Pörhölä et al. (2019), έρευνες που έχουν εστιάσει στη μελέτη του εκφοβισμού σε φοιτητές έχουν προσθέσει παραμέτρους ακαδημαϊκού εκφοβισμού, όπως ταπείνωση ή γελοιοποίηση σε σχέση με τις σπουδές, προσβλητικές παρατηρήσεις και σχόλια, απόκρυψη πληροφοριών, αποκλεισμός από εκδηλώσεις και χειραγώγηση (Marraccini et al., 2015· Rospenda et al., 2013).

Επιπλέον, παρά την έντονη εστίαση, τα τελευταία κυρίως χρόνια, στον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, ο λεκτικός εκφοβισμός φαίνεται να εμφανίζεται πιο συχνά σε φοιτητές (Lund & Ross, 2017). Παρόλο που ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο φαίνεται να αυξάνεται μεταξύ των φοιτητών του πανεπιστημίου, οι παραδοσιακές μορφές (π.χ. λεκτικός, κοινωνικός/ διαπροσωπικός, σωματικός) εκφοβισμού από ομότιμους εξακολουθούν να αναφέρονται συχνότερα (Cowie & Myers, 2013· Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019· Vveinhardt, et al., 2019).

Οι πιο κοινές μορφές εκφοβισμού, συνήθως αποδίδονται στον έμμεσο εκφοβισμό, με επικρατέστερο τον λεκτικό (Vveinhardt, et al., 2019). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Sinkkonen et al. (2014), στη Φιλανδία οι κυριότερες μορφές εκφοβισμού ήταν ο έμμεσος εκφοβισμός (διακρίσεις, αποκλεισμός από ομάδες, άνιση μεταχείριση) και ο άμεσος λεκτικός εκφοβισμός (κουτσομπολιό, επίπληξη, δημόσια γελοιοποίηση, ταπείνωση). Ακόμα, σύμφωνα με τους Pörhölä et al. (2019), ο λεκτικός και ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός εκφοβισμός αναφέρθηκαν συχνότερα μεταξύ των φοιτητών στις ΗΠΑ, Ελλάδα, Φιλανδία και Ιαπωνία, με συχνότερες αναφορές την αδικαιολόγητη κριτική, την υποτίμηση και την ταπείνωση σχετικά με την ακαδημαϊκή επίδοση. Ο σωματικός εκφοβισμός, από την άλλη, αναφέρθηκε σπάνια με ποσοστά 0,8-3,1% στους άντρες και 0-2,4% στις γυναίκες (Chapell et al., 2006· Cooper et al., 2011· Giovazolias et al., 2015· Lavikainen, 2010· Matsunaga, 2010). Χαρακτηριστικά είναι και τα αποτελέσματα της πρόσφατης έρευνας σε 264 φοιτητές από 10 πανεπιστήμια της Ισπανίας, σύμφωνα με την οποία 8,7% των φοιτητών ανέφεραν κοινωνικό/ διαπροσωπικό εκφοβισμό, 4,2% λεκτικό εκφοβισμό και 0% σωματικό εκφοβισμό (Gómez-Galán et al., 2021). Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Su et al. (2020), σύμφωνα με τους οποίους, ο λεκτικός εκφοβισμός ήταν η πιο αναφερόμενη μορφή εκφοβισμού ακολουθούμενη από τον κοινωνικό/ διαπροσωπικό, σωματικό και τον κυβερνοεκφοβισμό. Επιπλέον ο λεκτικός εκφοβισμός ήταν η

πιο διαδομένη μορφή και στις τέσσερις αναπτυξιακές περιόδους που μελετήθηκαν (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, χώρος εργασίας).

1.6 Οι ρόλοι των συμμετεχόντων

Οι ρόλοι του εκφοβισμού στο πανεπιστήμιο είναι συχνά ασαφείς. Οι Salmivalli et al. (1996), πρότειναν για πρώτη φορά μια προσέγγιση ρόλων συμμετεχόντων στη μελέτη του παραδοσιακού εκφοβισμού (Harrison, 2020). Πιο αναλυτικά στον εκφοβισμό εμπλέκονται περισσότερα από δύο άτομα, καθώς βιώνεται σε μια ομάδα συνομηλίκων που υιοθετούν μια σειρά από ρόλους συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες δύναται να αναλαμβάνουν τον ρόλο του θύτη, του υποστηρικτή του θύτη, του θύματος, του υποστηρικτή του θύματος, του αμέτοχου ή του θύτη/ θύματος (επιθετικό θύμα) (Salmivalli, 2014). Οι θύτες σπάνια ενεργούν μόνοι τους. Σύμφωνα με τη Salmivalli (2014), ο εκφοβισμός αφορά δημόσια κακοποίηση και γελοιοποίηση του θύματος. Επιπλέον ο εκφοβισμός κλιμακώνεται ως αποτέλεσμα των αποκρίσεων των παρευρισκομένων, είτε αντιδρούν με αδιαφορία είτε συνηγορούν για το συμβάν (Harrison, 2020).

Πολλή έρευνα επικεντρώνεται στις μεμονωμένες πτυχές του εκφοβισμού διερευνώντας τα χαρακτηριστικά του θύτη και του θύματος, παραβλέποντας έτσι την ισχυρή επιρροή του κοινωνικού πλαισίου (Mayers & Cowie, 2013). Ωστόσο ο εκφοβισμός, όπως ειπώθηκε, είναι μια ομαδική διαδικασία που περιλαμβάνει διάφορους ρόλους και ο κίνδυνος συμμετοχής σε άμεσο και έμμεσο εκφοβισμό από οποιονδήποτε ρόλο ελλοχεύει για όλα τα άτομα. Σημαντικοί παράγοντες κινδύνου αποτελούν τα ατομικά ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων.

Όσον αφορά τους θύτες πρόκειται για άτομα παρορμητικά, με χαμηλή ενσυναίσθηση και υψηλή αυτοεικόνα (Walsh et al., 2018). Ο O' Moore (2000), από την άλλη ανέφερε πως όσο πιο συχνά εκφοβίζει ένα άτομο, τόσο πιο χαμηλή αυτοεκτίμηση έχει. Πράγματι απώτερος στόχος των θυτών είναι η αναγνωρισιμότητα και η απόκτηση δύναμης εντός της ομάδας των συνομηλίκων (Salmivalli, 2010· Salmivalli, 2014). Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα με τη Salmivalli (2010), πολλοί θύτες αναφέρονται ως δημοφιλείς, κυρίως κατά την εφηβεία (Peeters et al., 2010). Επιπλέον οι θύτες χαρακτηρίζονται από μειωμένη ψυχοκοινωνική λειτουργία, υψηλή επιθετική συμπεριφορά και δυσκολίες στην κατανόηση των συνεπειών των πράξεών τους στα θύματα (Walsh et al., 2018). Με άλλα λόγια, οι θύτες κατανοούν τα αισθήματα των θυμάτων (γνωστική ενσυναίσθηση), αλλά δεν είναι σε θέση να τα βιώσουν (συναισθηματική

ενσυναίσθηση). Από την άλλη, το μοντέλο Κοινωνικής Επεξεργασίας Πληροφοριών, σύμφωνα με το οποίο μειωμένες κοινωνικές ικανότητες οδηγούν σε ακατάλληλες συμπεριφορές (Arsenio & Lemerise, 2001), έχει αμφισβητηθεί από ερευνητές οι οποίοι υποστηρίζουν πως μερίδα θυτών κατέχει υψηλή ενσυναίσθηση ή Θεωρία του Νου (Baughman et al., 2012). Σύμφωνα με τους ίδιους, τα χαρακτηριστικά αυτά βοηθούν τους θύτες να χειραγωγούν και να εκμεταλλεύονται τα θύματα. Πράγματι οι Swearer και Hymel (2015), αναφέρουν πως μαθητές που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους έχουν υψηλότερη κοινωνική νοημοσύνη (Björkqvist et al., 2000· Sutton et al., 1999a, 1999b·Vaillancourt et al., 2003), με ερευνητές που κάνουν διάκριση μεταξύ κοινωνικά ενταγμένων και κοινωνικά περιθωριοποιημένων εκφοβιστών (Farmer et al., 2010). Οι Coolidge et al. (2004), με βάση το DSM-IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV-Text Revision), υποστήριξαν ότι οι θύτες παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά παθητικής επιθετικότητας, συναισθηματικής ανικανότητας και άρση αναστολών. Ακόμα φαίνεται πως οι θύτες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά κατάθλιψης. Εν γένει η διάπραξη εκφοβισμού όπως αναφέρουν οι Swearer και Hymel (2015), σχετίζεται με χαρακτηριστικά σκληρότητας και απάθειας (Muñoz et al., 2011· Viding et al., 2009), ψυχοπαθητικές τάσεις (Fanti & Kimonis, 2012), αρσενικά χαρακτηριστικά (Gini & Pozzoli, 2006· Navarro et al., 2011), προβλήματα συμπεριφοράς (Cook et al., 2010), αντικοινωνικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας (Ferguson et al., 2009· Vaughn et al., 2010), άγχος και κατάθλιψη (Ferguson et al., 2009). Συμπληρωματικά οι θύτες στον κυβερνοεκφοβισμό είναι επιθετικοί, χειριστικοί, εκμεταλλευτικοί και στερούνται ενσυναίσθησης (Balakrishnan, 2018).

Τα θύματα, από την άλλη, είναι ντροπαλά, ευαίσθητα, αποσυρμένα, με πολλές ανασφάλειες, χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτοεικόνα (Walsh et al., 2018). Επίσης όπως αναφέρεται από τις Swearer και Hymel (2015), τα θύματα είναι λιγότερο δημοφιλή (Spriggs et al., 2007), λιγότερο αποδεκτά και απορρίπτονται περισσότερο από τους συνομηλίκους τους (Cullerton-Sen & Crick, 2005· Graham et al., 2007· Veenstra et al., 2007). Ακόμα στην πρόσφατη έρευνα των Kokkinos et al. (2014) σε φοιτητές, αποτυπώθηκε πως τα θύματα στον κυβερνοεκφοβισμό, παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά αγχωδών διαταραχών, επιθετικότητας και κατάθλιψης. Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τη Salmivalli (2014), τα θύματα που υποστηρίζονται είναι λιγότερο καταθλιπτικά, έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση και λαμβάνουν περισσότερη κοινωνική αποδοχή σε αντίθεση με τα ανυπεράσπιστα θύματα. Τέλος παρατηρείται πως τα θύματα επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τον εκφοβισμό μέσω της αποφυγής του (Haynie et al., 2001) και σπάνια αναφέρουν το περιστατικό σε άλλους (Balakrishnan, 2018· Cowie & Myers, 2014· Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Vaill et al., 2020).

Όσον αφορά τους θύτες/ θύματα πρόκειται για άτομα που υιοθετούν τον έναν ή τον άλλο ρόλο ανάλογα την περίπτωση, αν και παρατηρείται πως οι θύτες σπάνια γίνονται θύματα. Συχνά, ο εκφοβισμός που υπέστη το θύμα αντανακλάται σε πιο αδύναμα θύματα, αναλαμβάνοντας το ίδιο τον ρόλο του θύτη. Οι θύτες/ θύματα εμφανίζουν πιο διαταραγμένο ψυχοκοινωνικό προφίλ σε σχέση με τους άλλους ρόλους (Haynie et al., 2001· Hayes et al., 2020). Πιο συγκεκριμένα, είναι άτομα ανασφαλή, παρορμητικά με χαμηλή αυτοεικόνα. Ακόμα αξίζει να σημειωθεί πως εμφανίζουν καταθλιπτικά συμπτώματα, άγχος, προβλήματα συμπεριφοράς, κατάχρηση αλκοόλ, αλλά και υψηλή τάση για αυτοτραυματισμούς και αυτοκτονικό ιδεασμό (Walsh et al., 2018). Όσον αφορά τους θύτες/ θύματα στο κυβερνοχώρο παρουσιάζουν υψηλή συναισθηματική δυσλειτουργία, κατάθλιψη, άγχος (Hayes et al., 2020) και ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά (Kokkinos et al., 2014).

Τέλος οι παρευρισκόμενοι μπορεί να σταθούν παθητικά απέναντι σε ένα περιστατικό εκφοβισμού είτε να ταθούν υπέρ του θύτη ή του θύματος. Παρατηρείται πως μόνο ένα μικρό ποσοστό των παρευρισκόμενων θα αποφασίσει να υποστηρίξει το θύμα. Αν και πολλοί παρευρισκόμενοι αισθάνονται ντροπή για την αδράνειά τους και την απροθυμία τους να παρέμβουν, η στάση αυτή δύναται να οφείλεται στην κατανόηση των κινδύνων που προκύπτουν εάν προσφέρουν προστασία στα θύματα (Mayers & Cowie, 2013). Η πρόταση αυτή ενισχύεται από την παρατήρηση της Salmivalli (2010) σύμφωνα με την οποία οι παρευρισκόμενοι «παγιδεύονται σε κοινωνικό δίλημμα». Παρόλο που καταλαβαίνουν ότι ο εκφοβισμός είναι λάθος και μπορεί να επιθυμούν να κάνουν κάτι για να τον σταματήσουν, γνωρίζουν απόλυτα τις δικές τους ανάγκες για ασφάλεια εντός της ομότιμης ομάδας. Επιπροσθέτως η ίδια ερευνήτρια (2014), αναφέρει τον όρο «πλουραλιστική/ πολυφωνική άγνοια», θέλοντας να επισημάνει πως το άτομο που παρακολουθεί ένα περιστατικό εκφοβισμού, συχνά παρερμηνεύει την αδράνεια του πλήθους. Εξισώνει τη σιωπή με έγκριση, με αποτέλεσμα και το ίδιο να υιοθετεί μια αμέτοχη στάση. Η αδράνεια εντούτοις υποστηρίζει τον εκφοβισμό και υπονομεύει το θύμα. Αν και οι νέοι που υπερασπίζονται αυθόρμητα το θύμα βρίσκονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, ακόμη και σε πανεπιστημιακό επίπεδο αυτά τα άτομα παραμένουν μειοψηφία και παρακάμπτονται εύκολα από την πλειοψηφία (Myers & Cowie, 2013).

Οι πρώτες εμπειρίες στην οικογένεια και στο σχολείο έχουν κρίσιμη επιρροή στη διαμόρφωση των ηθικών αρχών. Ωστόσο, τα πανεπιστήμια ως κοινότητες διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στην ενίσχυση των αντιλήψεων των φοιτητών για το σωστό και το λάθος και στην πρόκληση συμπεριφοράς. Τα χαρακτηριστικά αλτρουιστικής φιλο-κοινωνικής συμπεριφοράς φαίνεται να υπάρχουν στους νέους, αλλά απαιτούνται τα κατάλληλα πλαίσια μέσα στα οποία θα μπορούν να εκφράζουν την αντίθεσή τους απέναντι στην αντικοινωνική συμπεριφορά, όπως

είναι ο εκφοβισμός (Mayers & Cowie, 2013). Τέλος, παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης των νέων για το φαινόμενο του εκφοβισμού δύναται να παροτρύνουν τους παραβρισκόμενους να ενεργούν, ώστε να εμποδίζουν τον θύτη να συνεχίζει να βλάπτει το θύμα. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η αδράνεια λαμβάνεται από τον θύτη ως υποστήριξη και ενίσχυση της πράξης του.

Κεφάλαιο 2. Προσωπικότητα

2.1 Η Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας

Η συμπεριφορά των ατόμων διαμορφώνεται τόσο από περιβαλλοντικούς όσο και από γενετικούς παράγοντες. Σύμφωνα με την Moffitt (2005), έχει παρατηρηθεί πως η προσωπικότητα επηρεάζει διαφορετικά την ανθρώπινη συμπεριφορά ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εκτίθεται το άτομο (Muris et al., 2017). Η προσωπικότητα είναι μια ψυχική λειτουργία που διακρίνει το ένα άτομο από το άλλο και την ικανότητά του να προβλέπει επακόλουθα αποτελέσματα των ενεργειών του (π.χ. ψυχική ευημερία) (Balakrishnan et al., 2019). Όπως επισημαίνεται από τους Lyons et al. (1995), στους ενήλικες η παραβατική συμπεριφορά διέπεται από τα ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (Muris et al., 2017). Οι Swearer και Hymel (2015), αναφέρουν πως το κοινωνικο-οικολογικό μοντέλο διάθεσης- άγχους (social-ecological diathesis–stress model), προτείνει ότι η ψυχοπαθολογία είναι απόρροια του συνδυασμού μεμονωμένων γνωστικών ή βιολογικών χαρακτηριστικών και ορισμένων περιβαλλοντικών στρεσογόνων καταστάσεων (Cicchetti & Toth, 1998· Lazarus, 1993). Ακόμα αν και το μοντέλο των Πέντε Παραγόντων (OCEAN)⁸ (FFM; Costa & McCrae, 1992), όπως και εκείνο των Έξι⁹ (HEXACO) (Ashton & Lee, 2004), έχει αποδειχθεί χρήσιμο στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι υγιείς εκφάνσεις της προσωπικότητας συνδέονται με την επιθετικότητα (Knight et al., 2018), λίγα είναι γνωστά για το πώς η Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας δύναται να ενισχύει επιθετικές συμπεριφορές και κατ' επέκταση εκφοβισμό, κυρίως ανάμεσα σε φοιτητές.

Από τις αρχές αυτού του αιώνα, ένας συνεχόμενα αυξανόμενος αριθμός μελετών έχει διερευνήσει τρία συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τα οποία συνδέονται με την παραβατική και αντισυμβατική συμπεριφορά. Οι Paulhus και Williams το 2002, επινόησαν τον όρο Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας, αναφερόμενοι στα χαρακτηριστικά του Μακιαβελισμού, του Ναρκισσισμού και της Ψυχοπάθειας (Muris et al., 2017· Kayiş et al., 2018). Αν και τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας είναι συναφή, ταυτόχρονα αποτελούν ανεξάρτητα πολυδιάστατα χαρακτηριστικά (Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017). Τελευταία γίνεται λόγος και για ένα τέταρτο χαρακτηριστικό, εκείνο του Σαδισμού¹⁰ (van Geel et al., 2017).

⁸ Νευρωτισμός, Εξωστρέφεια, Δεκτικότητα στις Εμπειρίες, Συγκαταβατικότητα και Ευσυνειδησία.

⁹ Ταπεινότητα, Συναισθηματικότητα, Εξωστρέφεια, Συγκαταβατικότητα, Ευσυνειδησία και Δεκτικότητα στις Εμπειρίες.

¹⁰ Ο Σαδισμός ορίζεται ως η ευχαρίστηση που αντλεί το άτομο από τα δεινά των άλλων (van Geel et al., 2017).

Σύμφωνα με τη μετα-ανάλυση των Muris et al. (2017), παρατηρήθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ του Ναρκισσισμού, του Μακιαβελισμού και της Ψυχοπάθειας, χωρίς ωστόσο να υποδηλώνεται πως επηρεάζουν με τον ίδιο τρόπο και την ίδια δυναμική τη συμπεριφορά. Μάλιστα, όπως αναφέρεται στο άρθρο, πολλοί ερευνητές προτείνουν μια ιεραρχική δομή της Σκοτεινής Τριάδας με την Ψυχοπάθεια να βρίσκεται στην κορυφή και τον Ναρκισσισμό και τον Μακιαβελισμό να αποτελούν δευτερεύοντα χαρακτηριστικά της. Επιπλέον, ο Ναρκισσισμός φαίνεται να εμφανίζει τις πιο ασθενείς συσχετίσεις με τα άλλα δύο χαρακτηριστικά. Το γεγονός αυτό ίσως δικαιολογείται από την ευάλωτη πλευρά αυτού του χαρακτηριστικού και τη σχέση του με αισθήματα ανεπάρκειας, κατωτερότητας και ανασφάλειας.

Συμπληρωματικά οι Goodboy και Martin (2015), σημειώνουν πως τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας είναι κληρονομικά (Vernon et al., 2008) και ευθύνονται για ανεπιθύμητες συμπεριφορές, όπως είναι η εκδίκηση (Giammaco & Vernon, 2014), ο θυμός (Veselka et al., 2014), το επιθετικό χιούμορ (Martin et al., 2012), η εξαπάτηση (Williams et al., 2010), η τάση κοινωνικής κυριαρχίας (Jones & Figueredo, 2013) και η προκατάληψη (Hodson et al., 2009). Επιπλέον, τα άτομα που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας εμφανίζουν έλλειψη αυτοέλεγχου (Jonason & Tost, 2010) και συναισθηματικής νοημοσύνης (Petrides et al., 2011), στοιχεία που οδηγούν σε ψυχοκοινωνικά ελλείμματα (Jonason et al., 2013). Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως υπάρχουν ερευνητές, όπως οι O' Boyle et al. (2015), οι οποίοι αμφισβητούν την εγκυρότητα του μοντέλου της Σκοτεινής Τριάδας (Muris et al., 2017).

2.2 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας

Ο Ναρκισσισμός προέρχεται από την ελληνική μυθολογική μορφή του Νάρκισσου, ενός νεαρού κυνηγού ο οποίος περιφρόνησε την αγάπη των άλλων, λόγω του υπέρμετρου θαυμασμού προς τον εαυτό του. Ο μύθος καλύπτει τα βασικά χαρακτηριστικά του Ναρκισσισμού, καθώς όπως αναφέρεται από τους Campbell et al. (2010), ο όρος περιλαμβάνει έναν συνδυασμό ματαιοδοξίας και εγωκεντρικού θαυμασμού με απόρροια την εμφάνιση αρνητικών διαπροσωπικών σχέσεων (Muris et al., 2017). Ακόμα στα Ναρκισσιστικά άτομα συχνά παρατηρείται χαμηλή αυτοεκτίμηση (Baughman et al., 2012). Στο στοιχείο αυτό βασίζονται και

τα μοντέλα της Ψυχοδυναμικής Μάσκας¹¹ (Kernberg, 1975· Kohut, 1966) και του Απειλούμενου Εγωισμού¹² (Baumeister et al., 2000).

Ο Μακιαβελισμός πήρε το όνομά του από τον Νικολό Μακιαβέλι, ο οποίος μέσα από το βιβλίο του 'Ο Ηγεμόνας' (1532), συμβούλευε τους άρχοντες και τους βασιλιάδες να διασφαλίζουν την εξουσία τους με κάθε θεμιτό είτε και αθέμιτο μέσο, όπως είναι η εκτέλεση πολιτικών αντιπάλων. Οι ψυχολόγοι Christie και Geis (1960), αναφέρθηκαν στον Μακιαβελισμό ως διπρόσωπο διαπροσωπικό στυλ (duplicitous interpersonal style), που διέπεται από κυνική παράβαση της ηθικής, με σκοπό την εξαπάτηση και τη χειραγώγηση των άλλων εστιάζοντας στο προσωπικό συμφέρον και κέρδος (Baughman et al., 2012· Muris et al., 2017). Ακόμα ο Μακιαβελισμός έχει συνδεθεί με υψηλή γνωστική ενσυναίσθηση και τη Θεωρία του Νου¹³ (Sutton et al., 1999), στοιχείο που επιβεβαιώνει πως η ικανότητα χειρισμού των άλλων σε κοινωνικές καταστάσεις, σχετίζεται με την ικανότητα πρόβλεψης και περιγραφής της συμπεριφοράς τους (Baughman et al., 2012).

Η Ψυχοπάθεια προέρχεται από τον κλάδο της ψυχιατρικής, όπου κλινικοί ψυχολόγοι, όπως ο Cleckley (1950), πραγματοποίησαν συστηματικές παρατηρήσεις για να χαρακτηρίσουν μια ομάδα ασθενών που εμφάνιζαν ανθεκτική αντικοινωνική συμπεριφορά, μειωμένη ενσυναίσθηση και τύψεις, και τολμηρή συμπεριφορά που μερικές φορές καλυπτόταν από ένα πέπλο γοητείας (Muris et al., 2017). Ο όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον P. Pinel (1972), για να περιγράψει άτομα χωρίς ψυχωτικά σύνδρομα, με φυσιολογικές πνευματικές ικανότητες, παρορμητική συμπεριφορά και έντονα μειωμένες ηθικές αναστολές και ενοχές (Kayiř et al., 2018). Επομένως η Ψυχοπάθεια χαρακτηρίζεται από παρορμητικότητα¹⁴ με στόχο την αναζήτηση της συγκίνησης, χαρακτηριστικά σκληρότητας, απάθειας και ναρκισσισμού (Baughman et al., 2012· Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017). Πιο αναλυτικά, όπως αναφέρεται από τους Czar et al. (2010), ο Karpman (1948), διέκρινε την Ψυχοπάθεια σε πρωτογενή και δευτερογενή, για να διαφοροποιήσει εκείνους που δεν έχουν συνείδηση (πρωτογενή) από εκείνους που εμπλέκονται σε αντικοινωνική συμπεριφορά για άλλους λόγους, όπως είναι η παρορμητικότητα και η μειωμένη ανοχή στη ματαίωση (δευτερογενή).

¹¹ Το μοντέλο της Ψυχοδυναμικής Μάσκας δηλώνει ότι τα ναρκισσιστικά άτομα χρησιμοποιούν μια μεγαλοπρεπή αίσθηση του εαυτού ως μάσκα για να κρύψουν τη χαμηλή αυτοεκτίμησή τους (Barnett & Powell, 2016).

¹² Σύμφωνα με το μοντέλο του Απειλούμενου Εγωισμού, η απειλή της αυτοεκτίμηση προκαλεί την επιθετικότητα και όχι η μειωμένη αυτοεκτίμηση ανεξάρτητα (Barnett & Powell, 2016).

¹³ Η Θεωρία του Νου αναφέρεται στην ικανότητα κατανόησης πως κάθε άτομο έχει μια μοναδική προοπτική για την πραγματικότητα (Baughman et al., 2012).

¹⁴ Η παρορμητικότητα είναι μια πολύπλευρη εννοιολογική κατασκευή η οποία έχει οριστεί ως αυξημένη ανταπόκριση στις προκαλούμενες επιθέσεις και στην αναστολή των κοινωνικών περιορισμών (Kerig & Stellwagen, 2010 ό.α. Baughman et al., 2012).

2.3 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και το Φύλο

Όσον αφορά το φύλο, η μέχρι τώρα έρευνα έχει δείξει πως και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας εμφανίζονται πιο συχνά στους άντρες σε σύγκριση με τις γυναίκες, με κυρίαρχο το χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας. Το τελευταίο αυτό στοιχείο, ίσως να σχετίζεται με αντικοινωνικές συμπεριφορές που εμφανίζονται στους άντρες λόγω βιολογικών και κοινωνικών παραγόντων (Muris et al., 2017). Σύμφωνα με την έρευνα των Baughman et al. (2012), σε 657 ενήλικες, οι άντρες ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά και στα τρία χαρακτηριστικά, με μεγαλύτερη διαφορά να εντοπίζεται στον Μακιαβελισμό και την Ψυχοπάθεια. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η πρόσφατη έρευνα των Knight et al. (2018), σε 442 φοιτητές, όπου οι άντρες σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στο ερωτηματολόγιο για τον Μακιαβελισμό (MACH-IV) και την Ψυχοπάθεια (SRP-III). Επιπλέον από την έρευνα των Barnett και Powell (2016), σε 831 φοιτητές, φαίνεται να επιβεβαιώνεται το μοντέλο της Ψυχοδυναμικής Μάσκας (Kernberg, 1975· Kohut, 1966) μόνο για τις γυναίκες, όπου ο Ναρκισσισμός σχετίστηκε με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Όπως αναφέρεται από τους Holthausen και Habel (2018), οι άντρες παρουσιάζουν συχνότερα ναρκισσιστικές τάσεις από τις γυναίκες, οι οποίες σχετίζονται με καταχρήσεις και αντικοινωνική συμπεριφορά, σε αντίθεση με τις γυναίκες που η ναρκισσιστική συμπεριφορά τους συνδέεται με καταθλιπτικές και αγχώδεις διαταραχές (Stinson et al., 2008). Τέλος στην έρευνα των Miller et al. (2008), σε 271 φοιτητές, ενώ παρατηρήθηκε πως οι άντρες ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά Ψυχοπάθειας, στη δευτερογενή Ψυχοπάθεια δεν εντοπίστηκε διαφυλική διαφορά (Walsh et al., 2018).

Επιπλέον στη μελέτη των Jonason et al. (2020), σε 49 χώρες, προέκυψε πως στην Αμερική και την Ευρώπη οι άντρες παρουσιάζουν συχνότερα τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σε σύγκριση με τις γυναίκες, ενώ στην Ασία και την Τουρκία δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Η διαφορά αυτή μεταξύ των χωρών του δυτικού κόσμου και της Ανατολής φαίνεται να έγκειται σε πολιτισμικές, κοινωνικές, νομικές, πολιτικές και θρησκευτικές διαφορές. Αν και αναμενόταν πως οι κοινωνίες με μεγαλύτερη ισότητα φύλων θα παρουσίαζαν και μεγαλύτερη ομοιογένεια ως προς την εμφάνιση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας στα δύο φύλα, τα αποτελέσματα των ερευνών αποδεικνύουν πως στις κοινωνικοπολιτικά προοδευτικές κοινωνίες η ανάγκη των γυναικών να αναπτύξουν μια ναρκισσιστική, εγωκεντρική και αντικοινωνική συμπεριφορά, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του ρόλου τους, αμβλύνεται. Επομένως οι γυναίκες στις ανεπτυγμένες χώρες παρουσίασαν λιγότερες ναρκισσιστικές συμπεριφορές σε σχέση με τις γυναίκες στις αναπτυσσόμενες και υποανάπτυκτες χώρες (Jonason et al., 2020). Επιπλέον στις

αναπτυγμένες, δημοκρατικές χώρες, σε ανταγωνιστικές δηλαδή κοινωνίες με αδύναμους δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων, οι άντρες παρουσίασαν μεγαλύτερα ποσοστά ψυχοπάθειας, χαρακτηριστικό που τους βοηθά στην επαγγελματική και οικονομική τους ανέλιξη (Jonason et al., 2020).

2.4 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και η Επιθετικότητα

Αν και τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας δεν έχουν μελετηθεί άμεσα σε σχέση με τον εκφοβισμό μεταξύ φοιτητών (van Geel et al., 2017), πρόσφατες μελέτες έχουν διερευνήσει πτυχές τους σε σχέση με την επιθετικότητα (Baughman et al., 2012). Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται από τους Baughman et al. (2012), ο Μακιαβελισμός έχει συνδεθεί θετικά με τον εκφοβισμό των εφήβων (Peeters et al., 2010), καθώς αντιλαμβάνονται την επιθετικότητα και τη χειραγώγηση ως απαραίτητα μέσα για τη διατήρηση της υπεροχής εντός της ομάδας (Cillessen & LaFontana, 2002). Αντίθετα, από το ίδιο άρθρο, φαίνεται πως η Ψυχοπάθεια και ο Ναρκισσισμός συσχετίζονται θετικά με την επιθετικότητα, αλλά όχι με τον εκφοβισμό (Stickle et al., 2009).

Όσον αφορά τον Ναρκισσισμό, με βάση το μοντέλο του Απειλούμενου Εγωισμού (Baumeister et al., 2000), συνδέεται άμεσα με την επιθετικότητα και μπορεί να αποτελεί έναν αμυντικό μηχανισμό για την προστασία μιας εύθραυστης αυτοεκτίμησης (Baughman et al., 2012). Συμπληρωματικά, όπως αναφέρεται από τους Barnett και Powell (2016), τα ναρκισσιστικά άτομα δε διαφέρουν από τα μη ναρκισσιστικά όσον αφορά την επιθετικότητα, εφόσον δεν απειλείται η αυτοεικόνα τους, καθιστώντας τον Ναρκισσισμό περισσότερο έναν παράγοντα κινδύνου, παρά ένα άμεσο αιτιώδες επιθετικής συμπεριφοράς (Baumeister et al., 2000). Για τον λόγο αυτό ο διαχωρισμός του Ναρκισσισμού σε πομπώδη-παθολογικό και ευάλωτο είναι χρήσιμος. Όπως σημειώνεται από τους Knight et al. (2018), ο παθολογικός Ναρκισσισμός συνδέεται με την επιθετικότητα των σχέσεων¹⁵, ενώ ο ευάλωτος με την έννοια της ναρκισσιστικής οργής (θυμός, εχθρότητα και επιθετικότητα) (Krizan & Johar, 2015). Επιπλέον, σύμφωνα με τους Fanti et al. (2009), τα χαρακτηριστικά της Ψυχοπάθειας σχετίζονται θετικά τόσο με την προμελετημένη όσο και με την αντιδραστική επιθετικότητα (Baughman et al., 2012).

¹⁵ Όπως αναφέρουν οι Czar et al. (2010), η επιθετικότητα σχέσεων αναφέρεται σε «συμπεριφορές που βλέπουν άλλους μέσω των σχέσεων ή συναισθημάτων αποδοχής, φιλίας ή συμπερίληψης ομάδας» (Crick et al., 1999, σελ. 77).

Εν γένει, όπως αναφέρεται από τους Hayes et al. (2020), μελέτες αποκαλύπτουν σύνδεση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας, τόσο με την παραδοσιακή επιθετικότητα όσο και την επιθετικότητα που συναντάται στον κυβερνοχώρο, σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Επιπλέον εκτός από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας και απάθειας, η δυσκολία ρύθμισης των συναισθημάτων¹⁶ προβλέπει εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς (ό.π). Πιο αναλυτικά, στην έρευνα των Kayış et al., (2018), σε 932 φοιτητές, βρέθηκε πως τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σχετίζονται με τη σωματική επιθετικότητα, χωρίς ωστόσο να αποτελούν στατιστικά σημαντική πρόβλεψη για την αυτοεκτίμηση. Συμπληρωματικά, η μελέτη των Knight et al. (2018), σε 442 φοιτητές στις Ηνωμένες Πολιτείες, αποκάλυψε πως τα ναρκισσιστικά και ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, εκτός του Μακιαβελισμού, προβλέπουν την εμφάνιση επιθετικότητας σχέσεων. Ακόμα η έρευνα των Czar et al. (2010), σε 291 φοιτητές, κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα γνωρίσματα της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας προβλέπουν επιθετικότητα των σχέσεων.

¹⁶ Σύμφωνα με τους Gross και Jazaieri (2014), η συναισθηματική ρύθμιση έχει περιγραφεί ως ικανότητα αναγνώρισης, απόκρισης ή διαμόρφωσης συναισθημάτων (Hayes et al., 2020).

Κεφάλαιο 3. Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και ο Εκφοβισμός

Όσον αφορά τον εκφοβισμό, στην έρευνα των Baughman et al. (2012), σε 657 ενήλικες, οι συσχετίσεις με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας φάνηκαν μέτριες με την Ψυχοπάθεια να εμφανίζει τις μεγαλύτερες συσχετίσεις και τον Ναρκισσισμό τις μικρότερες. Πιο αναλυτικά, ο Μακιαβελισμός συσχετίστηκε περισσότερο με τον λεκτικό άμεσο εκφοβισμό, ο Ναρκισσισμός με τον έμμεσο εκφοβισμό και η Ψυχοπάθεια με τον άμεσο εκφοβισμό. Συμπληρωματικά στη μελέτη των van Geel et al., (2017), σε δείγμα 1.568 συμμετεχόντων, ηλικίας 16-21 ετών, βρέθηκαν πως ο Μακιαβελισμός και η Ψυχοπάθεια είναι θετικοί προγνωστικοί παράγοντες του παραδοσιακού εκφοβισμού, ενώ η Ψυχοπάθεια και ο Ναρκισσισμός αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες του κυβερνοεκφοβισμού. Στην έρευνά τους η Ψυχοπάθεια συνδέθηκε οριακά με τον κυβερνοεκφοβισμό όταν μετρήθηκε σε συνδυασμό με τον σαδισμό, ενώ ήταν σημαντικός προγνωστικός παράγοντας όταν από το μοντέλο μέτρησης αφαιρέθηκε το χαρακτηριστικό του Σαδισμού.

Όσον αναφορά τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, η έρευνα των Goodboy και Martin (2015), σε 227 φοιτητές, αποκάλυψε θετικές συσχετίσεις και των τριών χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον κυβερνοεκφοβισμό. Επιπλέον, στην ίδια έρευνα, η Ψυχοπάθεια φάνηκε ως ο μοναδικός προγνωστικός παράγοντας του κυβερνοεκφοβισμού όταν μελετήθηκε ανεξάρτητα. Όπως αναφέρεται από τους Kokkinos et al. (2014), οι Ιστότοποι Κοινωνικής Δικτύωσης λόγω της φύσης τους προσελκύουν άτομα με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά και επιπλέον καλλιεργούν τον ακραίο ψηφιακό Ναρκισσισμό που επιζητά συχνή ανατροφοδότηση και αναγνώριση (Keen, 2007). Πράγματι, όπως αναφέρουν οι Balakrishnan et al. (2019), ο Ναρκισσισμός συνδέεται με τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο (Ang et al., 2011). Οι ίδιοι ερευνητές αναλύοντας 9484 tweets βρήκαν πως και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας προβλέπουν την εμφάνιση κυβερνοεκφοβισμού με κυρίαρχο το χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας. Σε παρόμοια αποτελέσματα οδηγήθηκε και η έρευνα των Gibb και Devereux (2014), σε 297 φοιτητές, σύμφωνα με την οποία η Ψυχοπάθεια σχετίστηκε σημαντικά με τον κυβερνοεκφοβισμό και ακολούθησαν ο Ναρκισσισμός και ο Μακιαβελισμός.

Από την άλλη, στην έρευνα των van Geel et al., (2017), σε 1.568 νέους ηλικίας 16-21 ετών, ο Σαδισμός βρέθηκε σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για την εκδήλωση κυβερνοεκφοβισμού, ενώ ο Ναρκισσισμός και η Ψυχοπάθεια παρουσίασαν οριακές συσχετίσεις και ο Μακιαβελισμός μη σημαντικές. Τα ευρήματα αυτά υποδεικνύουν πως ο κυβερνοεκφοβισμός απορρέει περισσότερο από σαδιστική ευχαρίστηση, παρά από εχθρότητα, στρατηγικές κυριαρχίας ή προστασίας μιας απειλούμενης αυτοεικόνας. Αντίθετα ο

Μακιαβελισμός συνδέθηκε με τον παραδοσιακό εκφοβισμός, δηλώνοντας πως ο εκφοβισμός αποτελεί ένα είδος στρατηγικής για την επίτευξη κυριαρχίας. Εν κατακλείδι, είναι πιθανό τα άτομα με Μακιαβελισμό να εμπλέκονται στον κυβερνοεκφοβισμό για να αποκτήσουν κάτι με στρατηγικό τρόπο, τα Ναρκισσιστικά άτομα για να εκδικηθούν, ενώ τα Ψυχοπαθητικά άτομα μπορεί να εκφοβίζουν ανεξάρτητα πρόκλησης ή διάκρισης.

Ερευνητικό Μέρος

Κεφάλαιο 4. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

4.1 Η παρούσα έρευνα

Η παρούσα έρευνα μελέτα την εμφάνιση του φαινομένου του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε φοιτητές, τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός και Ψυχοπάθεια), καθώς επίσης και τη σχέση αυτών με την εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Πιο συγκεκριμένα, οι επιμέρους στόχοι είναι η διερεύνηση της επίδρασης του φύλου στις υπό μελέτη μεταβλητές, της επίδρασης του ρόλου που υιοθετούν οι φοιτητές σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης, καθώς επίσης και αν η προσωπικότητα προβλέπει την εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία αν και το φαινόμενο του εκφοβισμού φαίνεται να αμβλύνεται με την ηλικία, ένα σημαντικό ποσοστό φοιτητών εμπλέκεται σε φαινόμενα εκφοβισμού μέσω διαφορετικών ρόλων, οι οποίοι δύναται να επηρεάσουν τόσο τη σωματική όσο και την ψυχική υγεία των φοιτητών, όπως και την ακαδημαϊκή τους σταδιοδρομία. Όπως αναφέρεται από τους Lund και Ross (2017), όλες οι μορφές εκφοβισμού με κυρίαρχο τον λεκτικό εκφοβισμό και τον εκφοβισμό των σχέσεων, εξακολουθούν να είναι σοβαρά ζητήματα μεταξύ των φοιτητών. Σχετικές έρευνες, που έχουν πραγματοποιηθεί διεθνώς, καταδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας και του φαινομένου του εκφοβισμού και της θυματοποίησης όπως και του κυβερνοεκφοβισμού (Goodboy & Martin, 2015· Hayes et al., 2020· Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017). Επιπλέον, η επίδραση του φύλου φαίνεται να επιδρά στη μορφή μέσα από την οποία εκδηλώνεται ο εκφοβισμός, με τις γυναίκες να τείνουν σε άμεσο-λεκτικό εκφοβισμό και τους άντρες σε έμμεσο-σωματικό. Τέλος τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας φαίνεται να εμφανίζονται συχνότερα στους άντρες σε σχέση με τις γυναίκες (Baughman et al., 2012· Jonason et al., 2020· Knight et al., 2018). Η διαφορά αυτή δεν αποτυπώνεται και στην εμπλοκή των δύο φύλων σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης, όπου σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής ερευνητικά πορίσματα δεν καταδεικνύονται σημαντικές διαφορές (Barlett & Coyne, 2014· Chapell et al., 2004· Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019).

4.2 Αναγκαιότητα της έρευνας

Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και ο εκφοβισμός/ θυματοποίηση δεν έχουν μελετηθεί σε βάθος στο παρελθόν, κυρίως κατά την περίοδο της αναδύομενης ενηλικίωσης. Η αποδεδειγμένη ύπαρξη εκφοβισμού στα πανεπιστήμια, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και εκείνων της αναδύομενης ενηλικίωσης συνιστούν τα θεμέλια αναγκαιότητας της έρευνας.

Όπως αναφέρεται από τον Thomas (2019), οι φοιτητές αντιμετωπίζουν ένα ξεχωριστό στάδιο ανάπτυξης, όπου μεταβαίνουν από την εφηβεία στην ενηλικίωση (Arnett, 2000), βασίζονται στις ομότιμες σχέσεις για υποστήριξη (Dahle et al., 2013) και διαμορφώνουν προσωπικές και ηθικές ταυτότητες (BehmMorawitz et al., 2016). Επίσης φαίνεται να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για βαθμούς, υποτροφίες και μελλοντικές θέσεις εργασίας (Volk et al., 2014). Επιπλέον, όπως αναφέρουν οι Vaill et al. (2020), οι αρνητικές συνέπειες του εκφοβισμού ποικίλουν από μικρές έως σοβαρές βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα και ενδέχεται να επηρεάσουν όχι μόνο το θύμα του εκφοβισμού, αλλά και τον θύτη και τους παρευρισκόμενους (Campbell, 2015). Τέτοιες συνέπειες μπορεί να είναι η εμφάνιση άγχους, κατάθλιψης, κοινωνικής απομόνωσης, ακαδημαϊκών αποτυχιών και αυτοκτονικού ιδεασμού (Marraccini et al., 2018· Myers & Cowie, 2013· Walsh et al., 2018). Επίσης ο κυβερνοεκφοβισμός φαίνεται να έχει σοβαρότερο αντίκτυπο στο θύμα τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα (Vaill et al., 2020).

Όπως διαφαίνεται από τα πορίσματα πρόσφατων ερευνών, συχνά τα θύματα δεν αναγνωρίζουν τον εκφοβισμό τον οποίο υπόκεινται και υποτιμούν τη σημασία του (Harrison, 2020· Myers & Cowie, 2017). Επομένως, είναι μείζονος σημασίας να δοθεί ένας κοινός ορισμός για τον εκφοβισμό στην αναδύομενη ενηλικίωση, ο οποίος θα αποτελέσει την αφετηρία για τον σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου εντός των πανεπιστημίων. Η γνώση και η ευαισθητοποίηση δημιουργούν μια κουλτούρα στην πανεπιστημιούπολη που δεν είναι ανεκτή στον εκφοβισμό και μπορεί να βοηθήσει στην προώθηση ενός συστήματος κοινωνικής υποστήριξης. Αν οι φοιτητές ενημερωθούν και γνωρίσουν τον εκφοβισμό θα έχουν καλύτερη κατανόηση του τι πρέπει να κάνουν εάν εκφοβιστούν και οι παρευρισκόμενοι μπορούν να εντοπίσουν περιστατικά εκφοβισμού και να παρέμβουν υποστηρίζοντας το θύμα (Myers & Cowie, 2017). Στο πανεπιστήμιο ο εκφοβισμός συχνά είναι αόριστος, συγκολλημένος και δύσκολα ανιχνεύσιμος. Αν το θύμα αδυνατεί να αναγνωρίσει ότι υφίσταται εκφοβισμό, οι παρευρισκόμενοι υπάρχουν ελάχιστες πιθανότητες να αντιδράσουν (Harrison, 2020). Σε ένα πανεπιστημιακό πλαίσιο, οι πολιτικές κατά του

εκφοβισμού είναι σημαντικές διότι παρέχουν πληροφορίες στους φοιτητές σχετικά με τους ορισμούς του εκφοβισμού, τις ενέργειες που έχουν στη διάθεσή τους σε περίπτωση εκφοβισμού, σε ποιον πρέπει να αναφέρουν το περιστατικό, όπως και πού μπορούν να βρουν υποστήριξη.

Αν και πλέον παρατηρείται έντονη ευαισθητοποίηση για το θέμα, εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη γνώσεων σχετικά με πιθανούς προγνωστικούς παράγοντες και συσχετισμούς του φαινομένου του εκφοβισμού με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Η τρέχουσα έρευνα επιχειρεί να εξετάσει τη συμπεριφορά του εκφοβισμού ως έκφραση των ανεπιθύμητων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, δηλαδή της Σκοτεινής Τριάδας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός και Ψυχοπάθεια). Επομένως η παρούσα έρευνα επιχειρεί να ενισχύσει την υπάρχουσα βιβλιογραφία και να προσφέρει ισχυρές θεωρητικές βάσεις για προσπάθειες παρέμβασης που δύναται να προβλέψουν και να αμβλύνουν την εμφάνιση εκφοβισμού στα πανεπιστήμια.

Κεφάλαιο 5. Ερευνητικές Υποθέσεις

5.1 Συχνότητα εκδήλωσης του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε φοιτητές και των χαρακτηριστικών της Σκορεινής Τριάδας

Ο εκφοβισμός/ θυματοποίηση είναι ένα φαινόμενο που συναντάται σε όλα τα στάδια ανάπτυξης του ατόμου και σε διαφορετικά περιβάλλοντα όπως το σχολείο, ο χώρος εργασίας, ο στρατός, η φυλακή, ακόμα και η οικογένεια (Vveinhardt, et al., 2019). Όσον αφορά την περίοδο της αναδύομενης ενηλικίωσης παρατηρείται πως ο εκφοβισμός αποτελεί συνέχεια προηγούμενων εμπειριών κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αν και σε μικρότερη συχνότητα (Lund & Ross, 2017). Πράγματι, σύμφωνα με τη Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης (Bandura, 1973), το άτομο μαθαίνει μέσα από την παρατήρηση των συνεπειών της παρατηρούμενης συμπεριφοράς, και επομένως η αρνητική συμπεριφορά επαναλαμβάνεται όταν συνδέεται με θετικά αποτελέσματα (Marraccini et al., 2018). Από την άλλη, ο εκφοβισμός κατά την παιδική ηλικία αποτελεί μια στρεσογόνα εμπειρία, τόσο για τους θύτες όσο και για τα θύματα, η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δυσκολιών, δυσκολιών στην ανάπτυξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και αγχωδών διαταραχών (Swearer & Hymel, 2015). Επίσης, αξίζει να αναφερθεί, ότι παρατηρείται αύξηση της συχνότητας εμφάνισης των φαινομένων με τα χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το NUS στην Βρετανία, το 2008 το 7% των φοιτητών έπесе θύμα εκφοβισμού, ενώ το 2017 το 9% (Vaill et al., 2020).

Όπως υπογραμμίζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία, η συχνότητα εκδήλωσης εκφοβισμού/ θυματοποίησης μεταξύ των φοιτητών ποικίλει μεταξύ των χωρών από 5% έως 50% (Harrison, 2020). Ενδεικτικά, στην Αυστραλία στην έρευνα των Wensley και Campbell (2012), το 21% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι ήταν θύμα παραδοσιακού εκφοβισμού και το 12% κυβερνοεκφοβισμού τους προηγούμενους 12 μήνες, ενώ μόλις το 5% ήταν θύτης παραδοσιακού εκφοβισμού και το 4% κυβερνοεκφοβισμού (Pörhölä et al., 2019). Ακόμα στη Λιθουανία το 18,5% των συμμετεχόντων ανέφερε θυματοποίηση (Vveinhardt, et al., 2019) και στις ΗΠΑ το 10,3% (Hayes et al., 2020). Όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό τα ποσοστά μεταξύ των χωρών κυμαίνονται από 10% έως 60% (Watt et al., 2017). Για παράδειγμα στη Μαλαισία το 8% των συμμετεχόντων ανέφερε διάπραξη κυβερνοεκφοβισμού, το 18,6% θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο και το 53,4% ήταν μάρτυρες περιστατικού κυβερνοεκφοβισμού (Balakrishnan, 2018). Επίσης στη Βιρμανία, το 44,2% των συμμετεχόντων ανέφερε θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο (Khine et al., 2020) με το ποσοστό στην Τουρκία να ανέρχεται στο 60% (Tutan et al., 2011 ό.α. Vaill et al., 2020).

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τους Gionazolias και Malikiosi-Loizos (2015), το 6,3% των ερωτηθέντων υπήρξε θύμα παραδοσιακού εκφοβισμού, ενώ το 3,2% ανέφερε πως ήταν θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού, τους προηγούμενους 12 μήνες. Ακόμα, το 1,7% των συμμετεχόντων είχε εκφοβίσει συμφοιτητές του μέσω παραδοσιακών μορφών (π.χ. λεκτικός εκφοβισμό, κοινωνικός/ διαπροσωπικό, σωματικό) και το 1,3% ανέφερε διάπραξη εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Ακόμα, στην έρευνα των Kokkinos et al. (2014), σε 430 φοιτητές, το ποσοστό συμμετοχής σε κυβερνοεκφοβισμό ανήλθε στο 58,4%, αναλαμβάνοντας οποιονδήποτε ρόλο, ενώ σε παρόμοια έρευνα σε μαθητές γυμνασίου το ποσοστό περιορίστηκε στο 25% (Antoniadou et al., 2019).

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, οι διεθνείς έρευνες καταδεικνύουν χαμηλές βαθμολογίες. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έρευνα των Jonason et al. (2020), σε 49 χώρες, ο Μακιαβελισμός παρουσίασε μέση τιμή 3,00, ο Ναρκισσισμός 1,46 και η Ψυχοπάθεια 1,27. Παρατηρώντας τις ακραίες τιμές του Μακιαβελισμού, του Ναρκισσισμού και της Ψυχοπάθειας υψηλότερες τιμές σημειώθηκαν στη Βουλγαρία (Μ.Ο.= 3,69), στην Πολωνία (Μ.Ο.= 4,44) και στο Πακιστάν (Μ.Ο.= 3,78) αντίστοιχα και χαμηλότερες στη Βραζιλία (Μ.Ο.= 2,00), στη Βραζιλία (Μ.Ο.= 2,68) και στη Γερμανία (Μ.Ο.= 2,02) αντίστοιχα.

Υπόθεση 1 (Y1a): Αναμένεται η συχνότητα εκδήλωσης εκφοβισμού και θυματοποίησης σε Έλληνες φοιτητές να είναι χαμηλή με τη θυματοποίηση να παρουσιάζεται συχνότερα σε σχέση με τον εκφοβισμό. **Y1β:** Αναμένεται ο παραδοσιακός εκφοβισμός να παρουσιάζει χαμηλότερες βαθμολογίες από τον κυβερνοεκφοβισμό. **Y1γ:** Αναμένεται τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας να σημειώσουν χαμηλές συνολικές βαθμολογίες με τη μικρότερη να εντοπίζεται στο χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας.

5.2 Η επίδραση του φύλου στη Θυματοποίηση και τον Εκφοβισμό

Η επίδραση του φύλου στη θυματοποίηση και τον εκφοβισμό σε φοιτητές είναι ακόμα ασαφής, καθώς η βιβλιογραφία είναι διφορούμενη. Ακόμα, οι περισσότερες έρευνες εστιάζουν σε μαθητικό πληθυσμό. Όσον αφορά τους φοιτητές, οι έρευνες τείνουν να μελετούν περισσότερο τον κυβερνοεκφοβισμό σε σχέση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό. Πιο συγκεκριμένα, τα μέχρι στιγμής ερευνητικά πορίσματα δεν καταδεικνύουν σημαντικές διαφορές

με βάση το φύλο (Barlett & Coyne, 2014· Chapell et al., 2004· Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019). Επίσης τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών είναι αντικρουόμενα με αποτέλεσμα να είναι αδύνατη η διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Στην Ελλάδα, οι έρευνες των Antoniadou et al. (2019) και Kokkinos et al. (2014), κατέληξαν πως οι άντρες ήταν πιο πιθανό να συμμετάσχουν τόσο ως θύτες όσο και ως θύματα στον κυβερνοχώρο. Σε παρόμοια αποτελέσματα οδηγήθηκε και η έρευνα των Gionazolias και Malikiosi-Loizos (2015), οι οποίοι βρήκαν πως περισσότεροι άντρες φοιτητές εμπλέκονται τόσο σε παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και σε κυβερνοεκφοβισμό, λαμβάνοντας τόσο τον ρόλο του θύτη όσο και εκείνον του θύματος. Στην Ισπανία οι Sánchez et al. (2016), διαπίστωσαν πως περισσότερες γυναίκες φοιτήτριες ήταν θύματα κυβερνοεκφοβισμού, ενώ παραδοσιακά φάνηκε να εκφοβίζονται περισσότεροι άντρες (Harrison, 2020). Σε παρόμοια αποτελέσματα οδηγήθηκε και η πρόσφατη έρευνα των Khine et al. (2020), σε φοιτητές, σύμφωνα με την οποία το 40,8% των αντρών ήταν θύματα κυβερνοεκφοβισμού, ενώ στις γυναίκες το ποσοστό ανήλθε στο 51,1%. Ακόμα οι Gibb και Devereux (2014), βρήκαν ότι ο κυβερνοεκφοβισμός σε φοιτητές δε διαφέρει μεταξύ των δύο φύλων, αλλά όπως αναφέρουν οι άντρες είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε ένα ευρύτερο φάσμα εκφοβιστικών συμπεριφορών σε σχέση με τις γυναίκες. Στην έρευνα των Hayes et al. (2020), σε φοιτητές φάνηκε πως οι άντρες σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες σε όλες τις μορφές εκφοβισμού και θυματοποίησης, με εξαίρεση την κοινωνική/ διαπροσωπική θυματοποίηση για την οποία η διαφορά ήταν στατιστικά μη σημαντική. Στην πρόσφατη έρευνα των Gómez-Galán et al. (2021), το 78,3% των φοιτητών που δήλωσαν κοινωνική/ διαπροσωπική θυματοποίηση και το 63,6% που δήλωσαν λεκτική βία ήταν γυναίκες. Επιπλέον, ως προς τον ρόλο του θύτη και του θύματος, οι άντρες τείνουν να εκφοβίζουν περισσότερο από τις γυναίκες, αλλά δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων ως προς τη θυματοποίηση (Barlett & Coyne, 2014· Lund & Ross, 2017). Σε έρευνα στο Πακιστάν σε φοιτητές ιατρικής, βρέθηκε ότι οι γυναίκες ήταν θύματα εκφοβισμού σχεδόν διπλάσιες φορές περισσότερο από ότι οι άντρες (Mukhtar, 2010), ενώ οι Kowalski et al. (2012), δεν ανέφεραν καμιά διαφορά φύλου. Ακόμα, ως προς τη μορφή του εκφοβισμού, έρευνες δείχνουν πως οι άντρες εμφανίζουν συχνότερα άμεσο-σωματικό εκφοβισμό, ενώ οι γυναίκες έμμεσο-λεκτικό (Baughman et al., 2012· Gibb & Devereux, 2014). Ωστόσο σύμφωνα με τους Barlett και Coyne (2014), η διαφορά αυτή στην αναδυόμενη ενηλικίωση εξισορροπείται. Εν κατακλείδι, οι άντρες τείνουν να εμπλέκονται σε πιο εμφανείς μορφές εκφοβισμού (π.χ. υποτιμητικά σχόλια κατά πρόσωπο και σωματική βία), ενώ οι γυναίκες επιλέγουν πιο συγκαλυμμένες μορφές εκφοβισμού (π.χ. διάδοση φημών) (Baughman et al., 2012· Gibb & Devereux, 2014). Είναι πιθανό τα χαμηλά ποσοστά διάπραξης εκφοβισμού των γυναικών κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση να οφείλονται σε μεροληπτικές απαντήσεις στα ερωτηματολόγια με στόχο την προφύλαξη της αυτοεικόνας τους. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί

πως όπως σημειώνεται από τους Hayes et al. (2020), η επιθετικότητα και κατ' επέκταση ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο επηρεάζεται από παρόμοιες ψυχο-γνωστικές διαδικασίες (Bartlett & Gentile, 2012· Burton et al. 2013), σχετίζεται με παρόμοια αρνητικά αποτελέσματα (Waasdorp & Bradshaw, 2015) και συνυπάρχει με την παραδοσιακή επιθετικότητα και εκφοβισμό. Ακόμα οι van Geel et al. (2017), στην έρευνά τους εντόπισαν σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ παραδοσιακού εκφοβισμού και κυβερνοεκφοβισμού. Επομένως αναμένεται πως η διαφορά των φύλων που εντοπίζεται στον κυβερνοεκφοβισμό να συμβαδίζει με τη διαφορά των φύλων που εντοπίζεται στον παραδοσιακό εκφοβισμό. Ωστόσο, σε σύγκριση με τους εφήβους, οι ενήλικες συνήθως εμπλέκονται σε διαφορετικές μορφές επιθετικής συμπεριφοράς, με αποτέλεσμα η διεξαγωγή συμπερασμάτων από έρευνες σε εφήβους για τους ενήλικες να ενέχει πολλούς κινδύνους.

Υπόθεση 2 (Y2α): Όσον αφορά τον εκφοβισμό αναμένεται οι άντρες να παρουσιάζουν συχνότερη εμπλοκή από τις γυναίκες. **Y2β:** Όσον αφορά τη θυματοποίηση αναμένεται η διαφορά των δύο φύλων να είναι οριακή υπέρ των αντρών. **Y2γ:** Αναμένεται οι άντρες φοιτητές της μελέτης να εμπλέκονται συχνότερα σε σωματικό-άμεσο εκφοβισμό, ενώ οι γυναίκες σε λεκτικό-έμμεσο εκφοβισμό. **Y2δ:** Όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό σε φοιτητές δεν μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα μια συγκεκριμένη υπόθεση.

5.3 Η επίδραση του φύλου στην εμφάνιση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

Σύμφωνα με την πρόσφατη βιβλιογραφία οι άντρες τείνουν να εμφανίζουν συχνότερα τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σε σχέση με τις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της έρευνας των Baughman et al. (2012), δείχνουν πως οι άντρες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά και στα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, με μεγαλύτερη διαφορά να εντοπίζεται στον Μακιαβελισμό και την Ψυχοπάθεια. Σε παρόμοια ευρήματα καταλήγει και η έρευνα των Knight et al. (2018), όπου οι άντρες φοιτητές σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες τόσο στην Ψυχοπάθεια όσο και στον Μακιαβελισμό. Η συγκεκριμένη διαφορά μπορεί να οφείλεται τόσο σε βιολογικούς όσο και σε κοινωνικούς παράγοντες, όπως η απόκτηση πόρων και φήμης σε ανταγωνιστικούς χώρους. Επίσης οι Holthausen και Habel (2018), αναφέρουν πως η ναρκισσιστική προσωπικότητα συναντάται συχνότερα στους άντρες και σχετίζεται με νοητική διαταραχή, κατάχρηση αλκοόλ, καταχρήσεις και αντικοινωνική συμπεριφορά, ενώ στις γυναίκες σχετίζεται με αγχώδεις και καταθλιπτικές διαταραχές (Stinson

et al., 2008). Ακόμα, στις αναπτυγμένες χώρες οι άντρες φαίνεται να παρουσιάζουν αισθητά μεγαλύτερα ποσοστά Ψυχοπάθειας και Ναρκισσισμού σε σχέση με τις γυναίκες. Πιο αναλυτικά, στη μελέτη των Jonason et al. (2020), σε 49 χώρες, προέκυψε πως στην Αμερική και την Ευρώπη οι άντρες παρουσιάζουν συχνότερα τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σε σύγκριση με τις γυναίκες, ενώ στην Ασία και την Τουρκία δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Η διαφορά αυτή φαίνεται να επηρεάζεται από πολιτισμικές, κοινωνικές, νομικές, πολιτικές και θρησκευτικές διαφορές μεταξύ των χωρών του δυτικού και του ανατολικού κόσμου. Τέλος στις αναπτυγμένες χώρες οι γυναίκες παρουσίασαν λιγότερα χαρακτηριστικά Ναρκισσισμού σε σχέση με τις γυναίκες των αναπτυσσόμενων και υποανάπτυκτων χωρών (Jonason et al., 2020). Το εύρημα αυτό σχετίζεται με την προσπάθεια προσαρμογής, επιβίωσης και ευημερίας του γυναικείου φύλου στις ανατολικές φαλλοκρατικές κοινωνίες.

Υ3: Αναμένεται οι άντρες φοιτητές να σημειώσουν υψηλότερες βαθμολογίες στα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας με τη μεγαλύτερη διαφορά να εντοπίζεται σε εκείνο της Ψυχοπάθειας.

5.4 Οι μορφές του Εκφοβισμού και της Θυματοποίησης στο Πανεπιστήμιο

Από τις έρευνες που έχουν ανασκοπηθεί φαίνεται πως στους χώρους του πανεπιστημίου εκδηλώνεται συχνότερα ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός και ο λεκτικός εκφοβισμός και σπανιότερα ο σωματικός. Πιο συγκεκριμένα, στην πρόσφατη έρευνα των Gómez-Galán et al. (2021), σε 264 φοιτητές από 10 πανεπιστήμια της Ισπανίας, το 8,7% δήλωσε θύμα κοινωνικού/ διαπροσωπικού εκφοβισμού, το 4,2% θύμα λεκτικού εκφοβισμού και 0% θύμα σωματικού εκφοβισμού. Ακόμα στην έρευνα των Sinkkonen et al. (2014), από τους 99 φοιτητές στη Φιλανδία οι 48 δήλωσαν έμμεση δημόσια θυματοποίηση (διακρίσεις, αποκλεισμός από ομάδες, άδικη μεταχείριση), οι 32 άμεση λεκτική θυματοποίηση (κουτσομπολιά, επιπλήξεις, ταπείνωση, πειράγματα, δημόσια γελοιοποίηση), οι 17 έμμεση προσωπική θυματοποίηση (υποτίμηση, περιφρόνηση, κυβερνοεκφοβισμό) και μόλις 2 ανέφεραν σωματική θυματοποίηση (σωματική βία, σεξουαλική παρενόχληση). Επιπλέον, στην έρευνα των Su et al. (2020), σε 4.034 φοιτητές από τέσσερα πανεπιστήμια της ηπειρωτικής Κίνας, 44,7% ανέφερε λεκτική θυματοποίηση, 35,6% κοινωνική/ διαπροσωπική θυματοποίηση, 25,5% σωματική θυματοποίηση και 11,1% θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Το ίδιο δείγμα ανέφερε 23,3% διάπραξη λεκτικού εκφοβισμού, 15,5% διάπραξη κοινωνικού/ διαπροσωπικού

εκφοβισμού, 13,7% διάπραξη σωματικού εκφοβισμού και 6% διάπραξη κυβερνοεκφοβισμού. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό, ο Balakrishnan (2018), μελετώντας 1.158 φοιτητές στη Μαλαισία, κατέληξε πως το 8% αυτών ήταν θύτης κυβερνοεκφοβισμού, το 18,6% θύμα κυβερνοεκφοβισμού, το 15,2% θύτης/ θύμα (επιθετικό θύμα) κυβερνοεκφοβισμού και το 53,4% μάρτυρας περιστατικού κυβερνοεκφοβισμού. Επιπλέον, στην πρόσφατη μελέτη των Khine et al. (2020), σε 412 φοιτητές ιατρικής στη Βιρμανία, το 44,2% των συμμετεχόντων εκφοβίστηκε στον κυβερνοχώρο. Ακόμα όπως αναφέρουν οι Vaill et al. (2020), στην Τουρκία σε 579 φοιτητές το ποσοστό κυβερνοεκφοβισμού ανήλθε στο 60% (Tutan et al., 2011). Στην Ελλάδα στην έρευνα των Kokkinos et al. (2014), σε 430 φοιτητές, το ποσοστό συμμετοχής σε κυβερνοεκφοβισμό ανήλθε στο 58,4%. Παρόλο που ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο φαίνεται με τα χρόνια να αυξάνεται μεταξύ των φοιτητών, οι παραδοσιακές μορφές (π.χ. λεκτικός, κοινωνικός/ διαπροσωπικός, σωματικός) εκφοβισμού από ομότιμους εξακολουθούν να αναφέρονται συχνότερα (Cowie & Myers, 2013· Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019· Vveinhardt, et al., 2019). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Pörhölä et al. (2019), ο λεκτικός και ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός εκφοβισμός αναφέρθηκαν συχνότερα μεταξύ των φοιτητών στις ΗΠΑ, Ελλάδα, Φιλανδία και Ιαπωνία, με συχνότερες αναφορές την αδικαιολόγητη κριτική, την υποτίμηση και την ταπείνωση σχετικά με την ακαδημαϊκή επίδοση. Ο σωματικός εκφοβισμός, από την άλλη, αναφέρθηκε σπάνια με ποσοστά 0,8-3,1% στους άντρες και 0- 2,4% στις γυναίκες (Chapell et al., 2006· Cooper et al., 2011· Giovazolias et al., 2015· Lavikainen, 2010· Matsunaga, 2010). Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Su et al. (2020), σύμφωνα με τους οποίους, ο λεκτικός εκφοβισμός ήταν η πιο αναφερόμενη μορφή εκφοβισμού ακολουθούμενος από τη κοινωνική/ διαπροσωπική, τη σωματική και τον κυβερνοεκφοβισμό.

Υ4: Αναμένεται η πλειονότητα του δείγματος να αναφέρει συχνότερα έμμεσες μορφές εκφοβισμού και θυματοποίησης με κυριότερη τη λεκτική και διαπροσωπική/ κοινωνική και σχεδόν μηδενική τη σωματική. Όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό αναμένεται υψηλή βαθμολογία και στη θυματοποίηση και στον εκφοβισμό.

5.5 Η σχέση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον Εκφοβισμό

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σχετίζονται με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο (Hayes et al., 2020· Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017). Πιο συγκεκριμένα, ο Μακιαβελισμός σχετίζεται με λεκτικό, άμεσο εκφοβισμό, ο Ναρκισσισμός με έμμεσο εκφοβισμό και η Ψυχοπάθεια με

άμεσο εκφοβισμό (Baughman et al., 2012). Ακόμα βρέθηκε ισχυρή θετική συσχέτιση της Ψυχοπάθειας με τον κυβερνοεκφοβισμό και πιο αδύναμη με τον Ναρκισσισμό και τον Μακιαβελισμό (Gibb & Devereux, 2014). Επίσης οι van Geel et al. (2017), στην έρευνά τους κατέληξαν πως ο Μακιαβελισμός και η Ψυχοπάθεια είναι θετικοί προγνωστικοί παράγοντες του παραδοσιακού εκφοβισμού, ενώ η Ψυχοπάθεια και ο Ναρκισσισμός προγνωστικοί παράγοντες του κυβερνοεκφοβισμού. Όσον αφορά τον Μακιαβελισμό, οι συμπεριφορές εκφοβισμού αποτελούν ένα είδος στρατηγικής για την επίτευξη κυριαρχίας και υπεροχής έναντι των άλλων, με απώτερο σκοπό την επίτευξη προσωπικών στόχων και φιλοδοξιών. Επιπλέον, όσον αφορά τον Ναρκισσισμό, στην Ελλάδα οι Kokkinos et al. (2014), αναφέρουν πως τα χαρακτηριστικά των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης προσελκύουν άτομα με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, μέσα από τα οποία επιδιώκουν να καλλιεργήσουν μια ισχυρή αυτοεικόνα και την αναγνώριση από τους άλλους. Όπως αναφέρουν οι Balakrishnan et al. (2019), ο Ναρκισσισμός συνδέεται με τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο (Ang et al., 2011), ενώ η Ψυχοπάθεια συνδέεται με την επιθετικότητα στον κυβερνοχώρο (Pabian et al., 2015). Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει και η έρευνα των Goodboy και Martin (2015), στην οποία και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σχετίστηκαν με την εμφάνιση κυβερνοεκφοβισμού. Ακόμα όπως αναφέρουν οι Gibb και Devereux (2014), η Ψυχοπάθεια έχει συνδεθεί με τον παραδοσιακό εκφοβισμό σε ενήλικες και σε εφήβους (Baughman et al., 2012· Law et al., 2012). Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως κάθε χαρακτηριστικό της Σκοτεινής Τριάδας μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη του κινδύνου και οφέλους που σχετίζεται με τη συμμετοχή σε επιθετική συμπεριφορά (Gibb & Devereux, 2014). Πιο αναλυτικά, όπως αναφέρουν οι Baughman et al. (2012), τα άτομα με Μακιαβελική προσωπικότητα αντιλαμβάνονται την επιθετικότητα και τη χειραγώγηση ως απαραίτητα μέσα για τη διατήρηση της υπεροχής εντός της ομάδας (Cillessen & LaFontana, 2002). Τα άτομα αυτά είναι πιο πιθανό να αντιλαμβάνονται τα κίνητρα των άλλων και έχουν χαρακτηριστεί ως τα πιο σκοτεινά των προσωπικοτήτων της Σκοτεινής Τριάδας (Gibb & Devereux, 2014). Ακόμα τα άτομα με Ναρκισσιστική συμπεριφορά εκφοβίζουν με στόχο την προάσπιση μια εύθραυστης αυτοεικόνας (Baughman et al., 2012). Όπως αναφέρεται στους Gibb και Devereux (2014), παράγοντες αυτού του χαρακτηριστικού έχουν συνδεθεί με τη σωματική επιθετικότητα (Reidy et al., 2008), με αντικοινωνικές συμπεριφορές στο Facebook (Carpenter, 2012), καθώς και εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, κυρίως κατά την εφηβεία (Ang et al., 2011). Τα άτομα με Ψυχοπάθεια χαρακτηρίζονται από σκληρότητα, χαμηλή ενσυναίσθηση και χαμηλό κοινωνικό άγχος, χαρακτηριστικά που οδηγούν σε αντικοινωνική, παρορμητική και επιθετική συμπεριφορά (Baughman et al., 2012· Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017).

Υ5: Αναμένεται και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας να συνδέονται θετικά με τον εκφοβισμό. Πιο συγκεκριμένα, αναμένεται ο Μακιαβελισμός να συνδέεται περισσότερο με τον παραδοσιακό εκφοβισμό, ο Ναρκισσισμός με τον κυβερνοεκφοβισμό και η Ψυχοπάθεια τόσο με τον παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και τον κυβερνοεκφοβισμό.

5.6 Ρόλοι συμμετεχόντων

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία η πλειονότητα των ερωτηθέντων δηλώνουν τον ρόλο του αμέτοχου και η μειονότητα τον ρόλο του θύτη τόσο στον παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και στον κυβερνοεκφοβισμό. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έρευνα των Pörhölä et al. (2019), στην Αργεντινή, την Εσθονία, την Φιλανδία και τις ΗΠΑ το 69,8% από τους 5.086 συμμετέχοντες δε συμμετείχαν σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης (αμέτοχοι). Ακόμα στην έρευνα των Vveinhardt, et al. (2019), στη Λιθουανία το ποσοστό των αμέτοχων ανήλθε στο 81,5%. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, υψηλά εντοπίζονται τα ποσοστά στη Φιλανδία (95-93%) (Sinkkonen et al., 2014) και στην Κίνα (85%) (Cao et al., 2017), αλλά περιορίζονται στην Τουρκία (74,6%) (Serinkan et al., 2013) και στην Ισπανία (37,8%) (Sánchez et al., 2017).

Στην Ελλάδα οι αμέτοχοι φοιτητές σε περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού βρέθηκαν με ποσοστό 42%, ενώ σε πληθυσμό εφήβων το ποσοστό ανήλθε σε 75% (Antoniadou et al., 2019· Kokkinos et al., 2014). Όσον αφορά τον ρόλο των θυτών στην Ελλάδα τα ποσοστά κυμαίνονται από 5-14%, των θυμάτων από 8-11% και των θυτών/ θυμάτων 11-33% (Antoniadou et al., 2019· Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014). Ακόμα στην έρευνα των Pörhölä et al. (2019), μεταξύ 5.086 συμμετεχόντων μόνο οι 27 εμφανίστηκαν ως θύτες/ θύματα, δηλαδή το 0,5%. Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα του Balakrishnan (2018), στη Μαλαισία οι θύτες/ θύματα στον κυβερνοχώρο βρέθηκαν με ποσοστό 15,2%, τα θύματα 18,6%, οι θύτες 8% και οι μάρτυρες κυβερνοεκφοβισμού 53,4%.

Υ6: Αναμένεται ο ρόλος των αμέτοχων να συγκεντρώσει το μεγαλύτερο ποσοστό και των θυτών το μικρότερο. Επίσης τα θύματα να βρεθούν περισσότερα από τους θύτες, αλλά με μικρό ποσοστό. Τέλος για τους θύτες/ θύματα δεν μπορεί να διατυπωθεί μια υπόθεση.

5.7 Η επίδραση του ρόλου των συμμετεχόντων

Στον εκφοβισμό εμπλέκονται περισσότερα από δύο άτομα, καθώς βιώνεται σε μια ομάδα συνομηλίκων που υιοθετούν μια σειρά από ρόλους συμμετεχόντων. Σύμφωνα με τη Salmivalli (2014), ο εκφοβισμός αφορά δημόσια κακοποίηση και γελοιοποίηση του θύματος. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες σε εκφοβισμό αναλαμβάνουν τον ρόλο του θύτη, του υποστηρικτή του θύτη, του θύματος, του υποστηρικτή του θύματος, του αμέτοχου ή του θύτη/θύματος (επιθετικό θύμα) (ό.α.).

Όσον αφορά τους θύτες, είναι άτομα παρορμητικά, με χαμηλή ενσυναίσθηση, υψηλή αυτοεικόνα, μειωμένη ψυχοκοινωνική λειτουργία, υψηλή επιθετική συμπεριφορά και δυσκολίες στην κατανόηση των συνεπειών των πράξεών τους στα θύματα (Walsh et al., 2018). Ακόμα οι Swearer και Hymel (2015), αναφέρουν πως η διάπραξη εκφοβισμού σχετίζεται με χαρακτηριστικά σκληρότητας και απάθειας (Muñoz et al., 2011· Viding et al., 2009), ψυχοπαθητικές τάσεις (Fanti & Kimonis, 2012), προβλήματα συμπεριφοράς (Cook et al., 2010) και αντικοινωνικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας (Ferguson et al., 2009· Vaughn et al., 2010). Επιπλέον, οι Coolidge et al. (2004), με βάση το DSM-IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV-Text Revision), υποστήριξαν ότι οι θύτες παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά παθητικής επιθετικότητας, συναισθηματικής ανικανότητας και άρση αναστολών, όπως και υψηλά ποσοστά κατάθλιψης. Ακόμα οι θύτες στον κυβερνοχώρο είναι επιθετικοί, χειριστικοί, εκμεταλλευτικοί και στερούνται ενσυναίσθησης (Balakrishnan, 2018). Όπως αναφέρει ο Balakrishnan (2018), οι Campbell et al. (2012), διαπίστωσαν ότι το 34,6% των θυμάτων στον κυβερνοχώρο πίστευαν ότι ο εκφοβισμός είχε μεγάλο αντίκτυπο στη ζωή τους, ενώ μόνο το 26% των θυτών πίστευαν ότι οι ενέργειές τους είχαν τέτοιο αντίκτυπο στη ζωή των θυμάτων τους (Campbell et al., 2012), στοιχείο που επιβεβαιώνει την έλλειψη ενσυναίσθησης για τη σκληρότητά τους και τον αντίκτυπο της συμπεριφοράς τους στα θύματα (Batanova & Loukas, 2011· König et al., 2010). Επιπλέον, η έρευνα των Mishna et al. (2010), σε μαθητές έδειξε πως το 40% των θυτών στον κυβερνοχώρο δεν αισθάνονται τίποτα μετά τη διάπραξη του κυβερνοεκφοβισμού, ενώ μόνο το 16% των θυτών ανέφεραν αίσθημα ενοχής (Balakrishnan, 2018). Επίσης οι θύτες στοχεύουν θύματα που είναι παθητικά και είναι λιγότερο πιθανό να προβούν σε αντίποινα (Cowie & Myers, 2014). Ακόμα, το γεγονός ότι οι θύτες παρουσιάζουν σταθερά χαρακτηριστικά εκφοβισμού από το σχολείο έως και το πανεπιστήμιο, υποδηλώνει ότι προκύπτουν ισχυρά οφέλη μέσα από αυτού του είδους συμπεριφοράς. Πράγματι απώτερος στόχος των θυτών είναι η αναγνωρισιμότητα και η απόκτηση δύναμης εντός της ομάδας των συνομηλίκων (Salmivalli, 2010, 2014).

Συνεπώς το ψυχοκοινωνικό προφίλ των θυτών ταιριάζει με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας. Πιο αναλυτικά, όπως αναφέρουν οι Balakrishnan et al. (2019), οι Μακιαβελικές προσωπικότητες είναι πιο πιθανό να βλάψουν τους άλλους εάν τα αντιληπτά οφέλη είναι υψηλά και ο προσωπικός κίνδυνος είναι χαμηλός, οι Ναρκισσιστές τείνουν να βλάπτουν τους άλλους όταν η αίσθηση του εαυτού τους απειλείται, ενώ οι Ψυχοπαθείς είναι αδίστακτοι, ανυπόφοροι και δεν έχουν την αίσθηση του φόβου (Paulhus & Williams, 2002). Η φύση των Ψυχοπαθών μπορεί να ωθήσει αυτά τα άτομα στην αναζήτηση πιθανών θυμάτων με στόχο την πρόκληση συναισθηματικής και ψυχικής βλάβης, καθώς φαίνεται να αγνοούν πλήρως τις επιπτώσεις των πράξεών τους στα θύματα. Αυτό πιθανώς εξηγεί γιατί αυτό το χαρακτηριστικό προβλέπει αντικοινωνικές συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένου του παραδοσιακού και διαδικτυακού εκφοβισμού (Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017). Επομένως αναμένεται πως άτομα με Μακιαβελισμό, Ναρκισσισμό και Ψυχοπάθεια θα τείνουν να διαπράττουν τόσο παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και κυβερνοεκφοβισμό.

Όσον αφορά τα θύματα είναι ντροπαλά, ευαίσθητα, αποσυρμένα, με πολλές ανασφάλειες, χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτοεικόνα (Walsh et al., 2018). Ακόμα παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά αγχωδών διαταραχών, επιθετικότητας και κατάθλιψης (Kokkinos et al., 2014). Ο Balakrishnan (2018), αναφέρει πως τα θύματα εκτός από χαμηλή αυτοεκτίμηση, παρουσιάζουν αδυναμία αντιμετώπισης του φαινομένου και εσωτερικευμένα ψυχικά προβλήματα όπως άγχος και κατάθλιψη (Brack & Caltabiano, 2014· Brewer & Kerslake, 2015· Doane et al., 2014· Pettalia et al., 2013· Kelly et al., 2015· Kokkinos et al., 2014). Όπως σημειώνεται στο ίδιο άρθρο, η πλειονότητα της βιβλιογραφίας έχει επικεντρωθεί στα θύματα, καθώς οι εμπειρίες θυματοποίησης έχουν συσχετιστεί με αρνητικές ψυχοκοινωνικές συναίπειες, που κυμαίνονται από το αίσθημα αναστάτωσης (Gan et al., 2014· Fenaughty & Harré, 2013· Kopecky & Szotkowski, 2017), θυμού (Dehue et al., 2008· Kopecky & Szotkowski, 2017· Wang et al., 2011), δυσφορίας (Campbell et al., 2013· Cénat et al., 2014· Fletcher et al., 2014· Tokunaga, 2010) και αυτοκτονικού ιδεασμού (Alvarez, 2013· Hinduja & Patchin, 2010· Schenk & Fremouw, 2012· Nikolaou, 2017). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας δεν ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά των θυμάτων σε περιστατικά εκφοβισμού, συνεπώς δεν αναμένεται θετική συσχέτιση μεταξύ των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας και την εμφάνιση θυματοποίησης.

Όσον αφορά τους θύτες/ θύματα (επιθετικό θύμα) είναι άτομα με διπλό ρόλο, δηλαδή έχουν εκφοβιστεί από κάποιον και έχουν εκφοβίσει. Τα θύματα που δεν μπόρεσαν να διαχειριστούν κατάλληλα τον εκφοβισμό και δεν έλαβαν υποστήριξη τείνουν να παρουσιάζουν τις επιθετικές συμπεριφορές των θυτών σε πιο αδύναμους, ενώ οι θύτες σπάνια βρίσκονται στη

θέση του θύματος. Αρκετές μελέτες στους θύτες/ θύματα έχουν αναφέρει υψηλότερα επίπεδα ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, άγχους, κατάθλιψης, διαπροσωπικής ευαισθησίας και εχθρότητας σε σύγκριση με τους άλλους ρόλους (Hayes et al., 2020· Kokkinos et al., 2014). Θεωρούνται πιο σκοτεινές προσωπικότητες, καθώς διακατέχονται και από έντονο αίσθημα θυμού και εκδίκησης (Haynie et al., 2001· Hayes et al., 2020). Επομένως αναμένεται τα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας να παρουσιάσουν ισχυρή συσχέτιση με αυτόν τον ρόλο.

Όσον αφορά τους παρευρισκόμενους μπορεί να σταθούν παθητικά απέναντι σε ένα περιστατικό εκφοβισμού είτε να ταθούν υπέρ του θύτη ή του θύματος. Οι παρευρισκόμενους τείνουν να μένουν αδρανείς και αποστασιοποιημένοι απέναντι στα περιστατικά εκφοβισμού (Myers & Cowie, 2013). Σύμφωνα με τη Salmivalli (2010), οι παρευρισκόμενοι «παγιδεύονται σε κοινωνικό δίλημμα». Παρόλο που καταλαβαίνουν ότι ο εκφοβισμός είναι λάθος και μπορεί να επιθυμούν να κάνουν κάτι για να τον σταματήσουν, γνωρίζουν απόλυτα τις δικές τους ανάγκες για ασφάλεια εντός της ομότιμης ομάδας. Ακόμα όπως αναφέρει ο Balakrishnan (2018), οι θεατές νιώθουν χαμηλό αίσθημα ευθύνης (Runions & Bak, 2015· Weber et al., 2013) και χαμηλότερες ενσυναισθητικές ανησυχίες (Van Cleemput et al., 2014). Επίσης συμπληρώνουν πως οι ενέργειες των θεατών εξαρτώνται από το αν τα θύματα θα ζητήσουν βοήθεια (Macháčková et al., 2013), τη δημοτικότητα των παρευρισκόμενων (DeSmet et al., 2014) την κοινωνική επιρροή (Bastiaenssens et al., 2015· Niblack, 2013) και προσωπικούς παράγοντες όπως η προσωπική σχέση με το θύμα και τον θύτη (DeSmet et al., 2014· Macháčková et al., 2013) και τη δική τους προηγούμενη εμπειρία με τον εκφοβισμό (Niblack, 2013). Αναμένεται πως οι παρευρισκόμενοι με χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας θα ενεργήσουν με βάση τις συνθήκες της περίπτωσης και το δικό τους προσωπικό όφελος. Συγκεκριμένα τα άτομα με χαρακτηριστικά Μακιαβελισμού θα ενεργήσουν είτε παθητικά είτε υπέρ του θύτη προσπαθώντας να πάρουν τον έλεγχο της κατάστασης και να εξουσιάσουν. Τα άτομα με χαρακτηριστικά Ναρκισσισμού θα ταχθούν υπέρ του θύματος προκειμένου να ενισχύσουν την καλή αυτοεικόνα τους είτε μείνουν αμέτοχοι θέλοντας να μην ξεχωρίσουν από το πλήθος. Τέλος τα άτομα με Ψυχοπάθεια είτε θα μείνουν αμέτοχα καθώς δεν έχουν κάτι να κερδίσουν από την εμπλοκή τους είτε θα τεθούν υπέρ των θυτών με τους οποίους θα συμφωνούν βρίσκοντας την ευκαιρία να εκτονωθούν και οι ίδιοι.

Υ7α: Αναμένονται υψηλές βαθμολογίες των Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας στους θύτης παραδοσιακού εκφοβισμού και κυβερνοεκφοβισμού. **Υ7β:** Τα θύματα δεν αναμένεται να σημειώσουν υψηλές βαθμολογίες στα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας. **Υ7γ:** Οι θύτες/ θύματα αναμένεται να παρουσιάσουν υψηλές βαθμολογίες στα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, παρόμοιες με τους θύτες.

Κεφάλαιο 6. Μεθοδολογία

6.1 Ερευνητικός Σχεδιασμός

Η συγκεκριμένη μελέτη βασίζεται στην ομάδα ερευνών που λέγονται επισκοπήσεις. Πιο συγκεκριμένα βασίζεται στη διαδικτυακή επισκόπηση. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, οι διαδικτυακές έρευνες έχουν γίνει η κυρίαρχη μέθοδος συλλογής δεδομένων, καθώς η τεχνολογία τους είναι νέα και εξελισσόμενη. Η επιλογή της διαδικτυακής διαμεσολαβούμενης έρευνας έγινε, καθώς παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα στον ερευνητή ως προς τη συλλογή και την επεξεργασία των δεδομένων.

Συγκριμένα, οι McPeake et al. (2014), σημειώνουν πως η χρήση διαδικτυακών ερευνών προτιμάται λόγω των γρήγορων αποκρίσεων, του χαμηλού κόστους και της εύκολης ανάλυσης των δεδομένων. Επιπλέον, η διαδικτυακή έρευνα προφυλάσσει την ανωνυμία των συμμετεχόντων και παρουσιάζει λιγότερα λάθη κατά τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων. Τέλος, οι ερευνητές μπορούν να ξεκινήσουν, σταματήσουν και επανεκκινήσουν την έρευνα όποτε το επιθυμούν. Συνοψίζοντας, ο Wright (2005), δήλωσε ότι τα κύρια πλεονεκτήματα της διαδικτυακής έρευνας είναι η πρόσβαση σε συγκεκριμένο πληθυσμό, η εξοικονόμηση χρόνου και το χαμηλό κόστος (Nayak & Narayan, 2019).

Από την άλλη, υπάρχουν προκλήσεις που σχετίζονται με τη δειγματοληψία, το ποσοστό απόκρισης, τη διατήρηση της εμπιστευτικότητας και τα ζητήματα ηθικής. Σύμφωνα με τους Yan και Fan (2010), την προηγούμενη δεκαετία το ποσοστό απόκρισης για έρευνες στο διαδίκτυο εκτιμάται πως ήταν 11% χαμηλότερο από άλλους τρόπους έρευνας. Ωστόσο η διαφορά αυτή αμβλύνεται με τα χρόνια, καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται ραγδαία και εισβάλλει ολοένα και περισσότερο στην καθημερινότητα. Πάρα ταύτα, το κύριο μειονέκτημα της διαδικτυακής μελέτης παραμένει η απόκλιση πληθυσμού που δε διαθέτει δεξιότητες πληροφορικής και πρόσβαση στο διαδίκτυο. Επίσης, αν ληφθεί υπόψη η μικρή οθόνη του κινητού τηλεφώνου, το οποίο χρησιμοποιείται συνήθως, η έκταση του ερωτηματολογίου περιορίζεται και οι ερωτήσεις πρέπει να είναι κλειστού τύπου. Ένα ακόμα μειονέκτημα είναι πως οι ερευνητές δεν έχουν τη δυνατότητα να εξηγήσουν λεπτομερώς τους στόχους της έρευνας και να απαντήσουν άμεσα σε απορίες, είτε αμφιβολίες των συμμετεχόντων. Τέλος, συχνά παρατηρείται ασυμβατότητα λογισμικού με ορισμένα υπολογιστικά συστήματα, υψηλό κόστος για μικρές σε αριθμό συμμετεχόντων έρευνες και ακαταλληλότητα για πειραματικές μελέτες, όπου η καταγραφή των παρατηρήσεων και οι μετρήσεις πρέπει να γίνονται απευθείας (Nayak & Narayan, 2019).

Αξίζει να αναφερθεί πως οι Fan και Yan (2010), καθόρισαν πέντε στοιχεία που επηρεάζουν το ποσοστό απόκρισης στη διαδικτυακή έρευνα. Αυτά είναι το δείγμα, ο τρόπος διανομής, η διατύπωση της πρόσκλησης, η χρήση προ-κοινοποίησης και υπενθυμίσεων και η χρήση κινήτρων. Πιο αναλυτικά, θα πρέπει να επιλέγεται στοχευμένα ο πληθυσμός που έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο και ενδιαφέρον για το θέμα της έρευνας. Πάνω από το 88% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι είναι πιο πιθανό να ολοκληρώσει μια έρευνα εάν ενδιαφέρεται για το θέμα (Saleh & Bista, 2017). Ακόμα οι McPeake et al. (2014), πρότειναν η έρευνα να διατηρείται όσο το δυνατόν συντομότερη με ερωτήσεις κλειστού τύπου. Όπως αναφέρουν, οι έρευνες που διαρκούν δεκατρία λεπτά ή λιγότερο έχουν υψηλότερα ποσοστά απόκρισης (Asiu et al., 1998· Handwreck et al., 2000). Η χρήση της προ-ειδοποίησης και των υπενθυμίσεων αποδείχθηκε ότι ήταν ένα άλλο σημαντικό στοιχείο στο ποσοστό απόκρισης της έρευνας. Για παράδειγμα, οι Saleh και Bista (2017), σημείωσαν πως στη μελέτη των Aerny et al. (2015), το ποσοστό απόκρισης αυξήθηκε από 22,6% σε 39,4% μετά την αποστολή των υπενθυμίσεων. Σημαντικός παράγοντας είναι και η χρονική περίοδος κατά την οποία δημοσιεύεται η έρευνα. Το 40% των συμμετεχόντων στην έρευνα των Saleh και Bista (2017), ανέφερε πως είναι λιγότερο πιθανό να απαντήσει σε μια έρευνα κατά τη διάρκεια των διακοπών. Από την άλλη τα κίνητρα δεν έδειξαν σαφή, σημαντική επίδραση στα ποσοστά απόκρισης της έρευνας (Saleh & Bista, 2017).

Η παρούσα ερευνητική μελέτη, στόχευσε σε φοιτητικό πληθυσμό μέσω ομάδων στον ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης Facebook. Το θέμα της έρευνας ενδιαφέρει και αφορά τη φοιτητική κοινότητα, είναι επίκαιρο και χρήζει έρευνας ώστε να ληφθούν μέτρα για την άμβλυνσή του. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτεί 25 λεπτά και οι απαντήσεις είναι πολλαπλής επιλογή. Ακόμα πριν την έναρξη του ερωτηματολογίου, παρέχονται στοιχεία επικοινωνίας για τυχόν ερωτήσεις ή τυχόν παράπονα σχετικά με την έρευνα. Επιπλέον η έρευνα διασφαλίζει την ανωνυμία του συμμετέχοντα, τη συγκατάθεσή του και την εθελοντική συμμετοχή του. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της παρούσας έρευνας είναι η γραμμή προόδου που παρέχεται. Από την άλλη, οι Liu και Wronski (2017), πρότειναν πως οι έρευνες χωρίς γραμμές προόδου έχουν υψηλότερα ποσοστά ολοκλήρωσης από τις έρευνες με γραμμές προόδου (Saleh & Bista, 2017). Τέλος, προκειμένου ο συμμετέχοντας να μπορέσει να συνεχίσει στο ερωτηματολόγιο θα πρέπει να έχει απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις. Το στοιχείο αυτό έχει πολλά πλεονεκτήματα για τον ερευνητή, καθώς δε χάνονται δηλώσεις, όμως εγείρει αρκετές ηθικές ανησυχίες. Ο Baker (2012), ανέφερε ότι το 75% των 52 ερωτηθέντων θεωρούσαν την αναγκαστική απάντηση ως παραβίαση των δικαιωμάτων τους να μην απαντήσουν σε μεμονωμένες ερωτήσεις (Nayak & Narayan, 2019).

6.2 Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 1.557 προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές, εκ των οποίων το 57% (n=887) ήταν γυναίκες και το 43% (n=670) ήταν άντρες. Η ηλικία των συμμετεχόντων ήταν από 18 έως 62 έτη, με Μ.Ο. ηλικίας τα 23 έτη και τυπική απόκλιση 6,6. Σε σχέση με το σύνολο του δείγματος της έρευνας, οι 1.444 φοιτούσαν σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα στην Ελλάδα (ΑΕΙ), οι 103 σε Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ) και 10 άτομα δε δήλωσαν τμήμα προέλευσης. Επίσης 1.401 (90%) άτομα ήταν φοιτητές προπτυχιακού επιπέδου, 150 (9,6%) μεταπτυχιακού (Master), 3 (0,3%) μεταπτυχιακού Β κύκλου (PhD) και 1 (0,1%) μεταδιδακτορικός/ ερευνητής. Επομένως η αυστηρή πλειονότητα του δείγματος προέρχεται από Πανεπιστημιακά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και είναι φοιτητές προπτυχιακού επιπέδου. Τέλος, από τους 19 τομείς σπουδών που μελετήθηκαν, η πλειονότητα του δείγματος ήταν από τις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες (23,6%) και η μειονότητα από τη Διοίκηση Επιχειρήσεων (0,1%). Ο Πίνακας 1 παραθέτει σε αντιστοιχία τις συχνότητες και τα ποσοστά κατανομής των φοιτητών ανά τομέα σπουδών.

Πίνακας 1

Συχνότητες και Ποσοστά ανά Τομέα Σπουδών

	Συχνότητα F	Ποσοστό %
Ανθρωπιστικές & Κοινωνικές Επιστήμες	358	23
Θετικές Επιστήμες	146	9.4
Γεωπονικές Επιστήμες	50	3.2
Επιστήμες Αθλητισμού	31	2
Επιστήμες Υγείας	208	13.4
Νομικές Επιστήμες	27	1.7
Οικονομικές Επιστήμες	121	7.8
Περιβάλλον-Ενέργεια	25	1.6
Τέχνες-Εφαρμοσμένες Τέχνες	53	3.4
Τεχνολογικές Επιστήμες	93	6
Επιστήμες Αγωγής	188	12.1
Φιλολογικές Επιστήμες	47	3
Στρατιωτικά Επαγγέλματα	3	.2
Τροφίμων & Ποτών	13	.8
Αισθητικής-Ένδυσης	5	.3
Επιστήμες Υπολογιστών	49	3.1
Ναυτιλία	4	.3
Πολιτισμικές Επιστήμες	18	1.2
Κατασκευών-Αρχιτεκτονικής	60	3.9
Επικοινωνία - ΜΜΕ	9	.6

Διοίκηση Επιχειρήσεων	2	.1
Σύνολο	1517	97.4
Ελλείπουσες Τιμές	47	3
Σύνολο	1557	100

6.3 Ερευνητικά εργαλεία

6.3.1 Δημογραφικά στοιχεία

Στην αρχή του ερωτηματολογίου ζητούνταν από τους συμμετέχοντες τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η ηλικία, ο τομέας σπουδών, καθώς και το ίδρυμα φοίτησης και το επίπεδο σπουδών.

6.3.2 Θυματοποίηση-Εκφοβισμός

Για τη μέτρηση της θυματοποίησης και του εκφοβισμού χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο από την έρευνα των Pörrhölä et al., (2019), το οποίο κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας που αφορούσε την υγεία των φοιτητών του Πανεπιστημίου της Φινλανδίας. Πιο αναλυτικά, αξιολογήθηκαν οι ακόλουθες μορφές εκφοβισμού: (α) λεκτική επιθετικότητα (π.χ. απειλή), (β) σωματική επιθετικότητα, (γ) αδικαιολόγητη κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση που σχετίζεται με τις σπουδές, (δ) υποτίμηση ή κριτική που σχετίζεται με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, υπόβαθρο), (ε) βλάβη στις διαπροσωπικές σχέσεις ή κοινωνική διάκριση και (στ) προσβολή ή παρενόχληση με τη χρήση τεχνολογικών μέσων (π.χ. μέσω Διαδικτύου ή κινητού τηλεφώνου). Η συχνότητα αυτών των εμπειριών μετρήθηκε σε μονοδιάστατη κλίμακα έξι δηλώσεων για τη θυματοποίηση και έξι για τον εκφοβισμό. Για την κάθε δήλωση η απαντητική κλίμακα περιελάμβανε 3 βαθμίδες, 0= Ποτέ, 1= Περιστασιακά, 2= Συχνά. Πριν τις ερωτήσεις, υπήρχαν οι ορισμοί της θυματοποίησης και του εκφοβισμού.

6.3.3 Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας

Για τη μέτρηση της Σκοτεινής Τριάδας της προσωπικότητας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Short Dark Triad (SD3) (Jones & Paulhus, 2014). Το ερωτηματολόγιο

αποτελείται από 27 δηλώσεις, οι απαντήσεις των οποίων βαθμολογούνται σε κλίμακα Likert 5 διαβαθμίσεων (1= Διαφωνώ απόλυτα και 5= Συμφωνώ απόλυτα). Τα στοιχεία κατανέμονται σε 3 ομάδες που αντιστοιχούν στις 3 διαστάσεις του ερωτηματολογίου, τον Μακιαβελισμό, τον Ναρκισσισμό και την Ψυχοπάθεια. Ενδεικτικά παραδείγματα είναι "Οι περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να χειραγωγηθούν" (Μακιαβελισμός), "Πολλές ομαδικές δραστηριότητες τείνουν να είναι βαρετές χωρίς εμένα" (Ναρκισσισμός) και "Οι άνθρωποι συχνά λένε ότι βρίσκομαι εκτός ελέγχου" (Ψυχοπάθεια). Με τον υπολογισμό των M.O. των 9 δηλώσεων ανά υποκλίμακα δημιουργούνται 3 επιμέρους δείκτες για τον Ναρκισσισμό, τον Μακιαβελισμό και την Ψυχοπάθεια.

Το SD3 αποτελεί ένα σύντομο, αξιόπιστο και έγκυρο εργαλείο μέτρησης των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας. Επιπλέον παρά το μικρό του μέγεθος, έχει αποδειχθεί ότι συσχετίζεται στατιστικά με τις πρωτογενείς κλίμακες (δηλ. NPI, MACH-IV και SPR-III) (Muris et al., 2017). Το SD3 έχει μεταφραστεί και χρησιμοποιηθεί σε πολλές γλώσσες και χώρες, όπως Τουρκία, Πολωνία, Ιταλία, Σερβία και Κίνα (Dinić et al., 2018 · Klimczak & Turska, 2019· Özsoy et al., 2017· Somma et al., 2019· Zhang et al., 2020).

6.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Η παρούσα έρευνα έχει εγκριθεί από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας (ΕΗΔΕ) του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και εντάσσεται σε ένα μεγαλύτερο ερευνητικό έργο με θέμα τη μελέτη της ευζωίας των φοιτητών. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε φοιτητές ελληνικών πανεπιστημίων, μέσα από τη δημοσίευσή του σε φοιτητικές ομάδες στην πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης του Facebook. Πιο συγκεκριμένα, από τις 410 φοιτητικές ομάδες, οι 276 δέχθηκαν την πρόσκληση της ερευνήτριας. Από αυτές, το ερωτηματολόγιο δημοσιεύτηκε αυτόματα, είτε μετά από έγκριση του διαχειριστή, σε συνολικά 253 ομάδες. Η διάρκεια δημοσίευσης του ερωτηματολογίου ήταν 60 μέρες. Σε όλες τις ομάδες μετά το πέρας 3-4 ημερών από την πρώτη δημοσίευση έγινε αναδημοσίευση του ερωτηματολογίου ως υπενθύμιση στα μέλη της. Η δημοσίευση συνοδευόταν από λεζάντα των χαρακτηριστικών της έρευνας και ένα κείμενο ενθάρρυνσης των φοιτητών να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Πριν την έναρξή του, το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο της έρευνας, τη διαδικασία διασφάλισης της πλήρους ανωνυμίας των συμμετεχόντων και τη διάρκεια συμπλήρωσής του (25'). Ακόμα παρέχονταν στοιχεία επικοινωνίας για τυχόν ερωτήσεις ή τυχόν παράπονα. Προκειμένου οι συμμετέχοντες να

μπορέσουν να συμμετάσχουν στην έρευνα θα έπρεπε να δηλώσουν ότι έχουν διαβάσει τις πληροφορίες που τους δίνονταν, ότι επιλέγουν εθελοντικά να συμμετάσχουν στην έρευνα και είναι άνω των 18 ετών. Ακόμα οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να σταματήσουν και να συνεχίσουν τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου οποιαδήποτε στιγμή. Τέλος, οι απαντήσεις ήταν τύπου πολλαπλής επιλογής, παρεχόταν γραμμή προόδου που ενημέρωνε για το ποσοστό του συμπληρωμένου ερωτηματολογίου και οι συμμετέχοντες για να μπορέσουν να συνεχίσουν στην έρευνα θα έπρεπε να είχαν απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις κάθε μέρους.

Συνολικά τα μέρη ήταν 11. Εκ των οποίων το πρώτο αφορούσε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, το δεύτερο το επίπεδο ικανοποίησης της ζωής των συμμετεχόντων και την επίδραση του κοροναϊού σε αυτή, δύο μέρη αφορούσαν τη θυματοποίηση και τον εκφοβισμό, 6 μέρη την προσωπικότητα, και το τελευταίο μέρος παρουσίαζε 8 κοινωνικές ιστορίες και πιθανές συμπεριφορές των συμμετεχόντων σε ανάλογη συνθήκη. Όπως αναφέρθηκε, η παρούσα έρευνα αποτέλεσε μέρος ενός μεγαλύτερου ερευνητικού έργου με θέμα τη μελέτη της ευζωίας των φοιτητών. Επομένως τα μέρη τα οποία μελέτησε ήταν 4 (Δημογραφικά στοιχεία, Εκφοβισμός, Θυματοποίηση και Σκοτεινή Τριάδα της Προσωπικότητας).

Κεφάλαιο 7. Ανάλυση Δεδομένων

Εισαγωγή

Ακολουθεί η παρουσίαση της σειράς με την οποία θα παραταθούν οι αναλύσεις που διεξήχθησαν στην παρούσα έρευνα. Πρώτα θα παρουσιαστούν οι συνολικές βαθμολογίες των υποκειμένων στα φαινόμενα του εκφοβισμού και της θυματοποίησης, όπως και στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια). Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι συνολικές βαθμολογίες με βάση τη μεταβλητή του φύλου. Έπειτα θα παρουσιαστούν οι συνολικές βαθμολογίες των συμμετεχόντων στις επιμέρους μορφές του εκφοβισμού και της θυματοποίησης και θα ακολουθήσει η παρουσίαση με βάση τη μεταβλητή του φύλου. Στο τελευταίο στάδιο θα παρουσιαστούν οι συσχετίσεις των μεταβλητών του εκφοβισμού και της θυματοποίησης με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια). Οι αναλύσεις ολοκληρώνονται με τις συνολικές βαθμολογίες των υποκειμένων στους ρόλους των συμμετεχόντων (αμέτοχοι, θύματα, θύτες και θύτες/ θύματα) στα φαινόμενα του εκφοβισμού και της θυματοποίησης και με τον έλεγχο του κατά πόσο οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση διαφοροποιούν τις βαθμολογίες τους στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας.

7.1 Σχεδιασμός Ανάλυσης των Δεδομένων

Πρωταρχική μέριμνα ήταν η εξέταση της αξιοπιστίας των ψυχομετρικών εργαλείων. Έπειτα, εξετάστηκε η εκδήλωση των φαινομένων του εκφοβισμού και της θυματοποίησης, τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια) και οι μορφές του εκφοβισμού και της θυματοποίησης με το φύλο. Η σημαντικότητα των στατιστικών ελέγχων καθορίστηκε σε $p = 0.05$. Για τη μέτρηση της αξιοπιστίας των κλιμάκων του ερωτηματολογίου, εφαρμόστηκε η μέθοδος αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας και ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach's Alpha. Οι τιμές του δείκτη αυτού κυμαίνονται από 0 έως 1 και όσο πλησιάζουν τη μονάδα τόσο πιο αξιόπιστο θεωρείται το ερωτηματολόγιο.

Για τη διερεύνηση της σύνδεσης του φύλου με τις υπό μελέτη μεταβλητές διενεργήθηκε σειρά ελέγχων t για ανεξάρτητα δείγματα (independent samples t -test). Πριν από την ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος Levene, δηλαδή διερευνήθηκε αν οι διακυμάνσεις

είναι ίσες/ ομοιογενείς ($p > 0.05$) ή άνισες/ ανομοιογενείς ($p < 0.05$). Για τον έλεγχο του κατά πόσο οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση διαφοροποιούν τις βαθμολογίες τους στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας διεξήχθησαν αναλύσεις διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (One-Way ANOVA).

Για τη μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στις μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συσχέτισης r του Pearson. Πρόκειται για έναν δείκτη, ο οποίος δείχνει την ισχύ και την κατεύθυνση της σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών. Η γραμμική συσχέτιση θεωρείται καλή όταν η τιμή του δείκτη είναι από 0.50 μέχρι 1. Επίσης, για όλες τις στατιστικές αναλύσεις χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο IBM Statistics SPSS 25.0.

7.2 Ψυχομετρικές Ιδιότητες των Ερευνητικών Εργαλείων

Όσον αφορά την Κλίμακα του Εκφοβισμού, ο δείκτης αξιοπιστίας των έξι δηλώσεων υπολογίστηκε σε $\alpha = .74$. Το εύρημα αυτό δείχνει ότι το ερωτηματολόγιο διαθέτει ικανοποιητική αξιοπιστία. Παρόμοια, για την Κλίμακα της Θυματοποίησης, ο δείκτης αξιοπιστίας των έξι δηλώσεων υπολογίστηκε σε $\alpha = .71$. Όσον αφορά τη Σύντομη Κλίμακα της Σκοτεινής Τριάδας, υπολογίστηκαν ξεχωριστά τρεις δείκτες αξιοπιστίας για κάθε υποκλίμακα. Συγκεκριμένα οι δείκτες αξιοπιστίας των εννέα δηλώσεων για κάθε υποκλίμακα υπολογίστηκαν σε $\alpha = .70$ για τον Μακιαβελισμό, $\alpha = .67$ για τον Ναρκισσισμό και τέλος $\alpha = .69$ για την Ψυχοπάθεια. Σημειώνεται ότι πριν τον υπολογισμό των δεικτών αξιοπιστίας, πραγματοποιήθηκε ανακωδικοποίηση των πέντε δηλώσεων (5, 6, 17, 21, 23), σύμφωνα με τους κατασκευαστές της κλίμακας. Οι τιμές αξιοπιστίας που βρέθηκαν υποδηλώνουν πως η Σύντομη Κλίμακα μέτρησης των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας είναι επαρκώς αξιόπιστη.

7.3 Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Εκφοβισμού και Θυματοποίησης και Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

Ο πίνακας 2 παραθέτει τους περιγραφικούς στατιστικούς δείκτες του εκφοβισμού και της θυματοποίησης. Όπως φαίνεται στον πίνακα, οι συμμετέχοντες σημείωσαν χαμηλή συνολική βαθμολογία τόσο στον εκφοβισμό ($M.O. = .12$, $T.A. = .23$), όσο και στη θυματοποίηση ($M.O. = .22$, $T.A. = .29$). Επιπλέον στον πίνακα 3 παρατίθενται οι περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες των υπό μελέτη μεταβλητών της προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια). Το

χαρακτηριστικό του Μακιαβελισμού παρουσίασε σχετικά χαμηλή οριακή βαθμολογία (Μ.Ο.= 2.9, Τ.Α.= .59), όπως και του Ναρκισσισμού (Μ.Ο.= 2.9, Τ.Α.= .53). Η συνολική βαθμολογία της Ψυχοπάθειας βρέθηκε ακόμα χαμηλότερη (Μ.Ο.= 2.2, Τ.Α.= .56).

Πίνακας 2

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Εκφοβισμού και Θυματοποίησης

	Μ.Ο.	Τ.Α.	Εύρος Απαντήσεων
Εκφοβισμός	.12	.23	0-3
Θυματοποίηση	.22	.29	0-3

Πίνακας 3

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

	Μ.Ο.	Τ.Α.	Εύρος Απαντήσεων
Μακιαβελισμός	2.9	.59	1-5
Ναρκισσισμός	2.9	.53	1-5
Ψυχοπάθεια	2.2	.56	1-5

7.3.1 Εκφοβισμός/ Θυματοποίηση και Φύλο

Για τη μελέτη της επίδρασης του φύλου στα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης πραγματοποιήθηκε έλεγχος t για ανεξάρτητα δείγματα. Αναφορικά με τη συνολική βαθμολογία στον εκφοβισμό, βρέθηκε ότι οι μέσοι όροι των ανδρών (Μ.Ο.= .14, Τ.Α.= .25) και των γυναικών (Μ.Ο.= .11, Τ.Α.= .22) διαφέρουν υπέρ των ανδρών [$t(1336.86) = 2.65$, $df = 1555$, $p = .01$]. Αντιθέτως, όσον αφορά τη συνολική βαθμολογία στη θυματοποίηση βρέθηκε ότι οι μέσοι όροι των ανδρών (Μ.Ο.= .22, Τ.Α.= .29) και των γυναικών (Μ.Ο.= .22, Τ.Α.= .30) δε διαφέρουν στατιστικά σημαντικά [$t(1460.13) = .55$, $df = 1555$, $p = .58$].

7.3.2 Τα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και Φύλο

Ο έλεγχος των μέσων όρων με το κριτήριο t για ανεξάρτητα δείγματα, έδειξε ότι το χαρακτηριστικό του Μακιαβελισμού συνδέεται σημαντικά με το φύλο. Ειδικότερα, οι άνδρες (Μ.Ο.= 3.00, Τ.Α.= .57) αναφέρουν συχνότερα το χαρακτηριστικό του Μακιαβελισμού από ότι οι γυναίκες (Μ.Ο.= 2.86, Τ.Α.= .60) [$t(1470.75) = 3.3$, $df = 1555$, $p = .00$]. Από την άλλη μελετώντας το χαρακτηριστικό του Ναρκισσισμού δεν προκύπτει σημαντική στατιστική διαφορά μεταξύ των ανδρών (Μ.Ο.= 2.92, Τ.Α.= .51) και των γυναικών (Μ.Ο.= 2.90, Τ.Α.= .55)

[$t(1496.69) = .79$, $df = 1555$, $p = .43$]]. Τέλος, το χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας συνδέεται σημαντικά με το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες ($M.O. = 2.25$, $T.A. = .53$) παρουσιάζουν συχνότερα το χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας σε σχέση με τις γυναίκες του δείγματος ($M.O. = 2.15$, $T.A. = .58$) [$t(1501.01) = 3.57$, $df = 1555$, $p = .00$]].

7.4 Επιμέρους Μορφές Εκφοβισμού/ Θυματοποίησης

Η μελέτη των επιμέρους μορφών του εκφοβισμού πραγματοποιήθηκε μέσα από 6 δηλώσεις, μία για κάθε υπό μελέτη μορφή. Στον πίνακα 4 παρατίθενται οι περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες των επιμέρους μορφών. Όπως φαίνεται στον πίνακα οι συμμετέχοντες, σημείωσαν τη χαμηλότερη βαθμολογία στον σωματικό εκφοβισμό ($M.O. = .03$, $T.A. = .19$) και στον κυβερνοεκφοβισμό ($M.O. = .06$, $T.A. = .27$). Ενώ η υψηλότερη βαθμολογία, εμφανίζεται στον εκφοβισμό μέσα από κριτική σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή) ($M.O. = .18$, $T.A. = .44$) και τον ακαδημαϊκό και λεκτικό εκφοβισμό ($M.O. = .16$, $T.A. = .41$).

Πίνακας 4

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες των Μορφών του Εκφοβισμού

Εκφοβισμός	M.O.	T.A.	Εύρος Απαντήσεων
Σχετικά με προσωπικά χαρακτ.	.18	.44	1-5
Ακαδημαϊκός	.16	.41	1-5
Λεκτικός	.16	.41	1-5
Διαπροσωπικός/ Κοινωνικός	.11	.35	1-5
Στον Κυβερνοχώρο	.06	.27	1-5
Σωματικός	.03	.19	1-5

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε και για τη μεταβλητή της θυματοποίησης. Στον πίνακα 5 παρατίθενται οι περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες των επιμέρους μορφών. Όπως φαίνεται στον πίνακα οι συμμετέχοντες σημείωσαν τη χαμηλότερη βαθμολογία στη σωματική θυματοποίηση ($M.O. = .04$, $T.A. = .21$). Από την άλλη, η υψηλότερη βαθμολογία βρέθηκε στην ακαδημαϊκή θυματοποίηση, δηλαδή την αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση σχετικά με τον τομέα σπουδών ($M.O. = .36$, $T.A. = .56$).

Πίνακας 5

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες των Μορφών της Θυματοποίησης

Θυματοποίηση	M.O.	T.A.	Εύρος Απαντήσεων
Ακαδημαϊκή	.36	.56	1-5
Σχετικά με προσωπικά χαρακτ	.32	.55	1-5
Λεκτική	.27	.49	1-5
Διαπροσωπική/ Κοινωνική	.22	.46	1-5
Στον Κυβερνοχώρο	.12	.35	1-5
Σωματική	.04	.21	1-5

7.4.1 Μορφές Εκφοβισμού/ Θυματοποίησης και Φύλο

Επιπλέον κατά τον έλεγχο t για ανεξάρτητα δείγματα και όσον αφορά τις επιμέρους μορφές του εκφοβισμού, βρέθηκε ότι στον λεκτικό εκφοβισμό οι όροι των ανδρών ($M.O.= .19$, $T.A.= .45$) και των γυναικών ($M.O.= .13$, $T.A.= .38$) διαφέρουν σημαντικά υπέρ των πρώτων, και η μεταξύ τους διαφορά εμφανίζεται στατιστικά σημαντική [$t(1290.57)= 3$, $df= 1555$, $p= .00$]. Παρόμοια στατιστικά σημαντική διαφορά βρέθηκε στον εκφοβισμό μέσω κριτικής σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή), υπέρ των αντρών ($M.O.= .22$, $T.A.= .47$), έναντι των γυναικών ($M.O.= .16$, $T.A.= .41$) [$t(1328.07)= 2.87$, $df= 1555$, $p= .00$]. Οι υπόλοιπες μορφές εκφοβισμού δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο. Τέλος, στον κυβερνοεκφοβισμό οι όροι και των δύο φύλων είναι ίσοι.

Ο έλεγχος των μορφών της θυματοποίησης με το κριτήριο t για ανεξάρτητα δείγματα, έδειξε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο φύλων σε όλες τις μορφές της θυματοποίησης ($p> .05$). Πιο συγκεκριμένα, στη σωματική θυματοποίηση, στη θυματοποίηση που σχετίζεται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως και στη θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο οι όροι των δύο φύλων ταυτίζονται.

7.5 Συσχετίσεις

Για τον υπολογισμό των συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συσχετίσεων r του Pearson. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 6, ο εκφοβισμός φαίνεται

πως παρουσιάζει στατιστικά σημαντική υψηλή συσχέτιση με τη θυματοποίηση [$r(1555) = .61, p < .01$], όπως και με τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας. Συγκεκριμένα, η συνολική βαθμολογία του εκφοβισμού παρουσιάζει την υψηλότερη συσχέτιση με την Ψυχοπάθεια [$r(1557) = .23, p < .01$] και τη χαμηλότερη με τον Μακιαβελισμό [$r(1555) = .15, p < .01$].

Όσον αφορά τη θυματοποίηση βρέθηκε υψηλή στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με τα χαρακτηριστικά της Ψυχοπάθειας [$r(1555) = .20, p < .01$] και του Μακιαβελισμού [$r(1555) = .14, p < .01$] και μέτρια, θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το χαρακτηριστικό του Ναρκισσισμού [$r(1555) = .07, p < .05$].

Πίνακας 6

Συσχετίσεις μεταξύ των Χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας και των μορφών του Εκφοβισμού

	1	2	3	4
1. Εκφοβισμός				
2. Θυματοποίηση	.61**			
3. Μακιαβελισμός	.15**	.14**		
4. Ναρκισσισμός	.17**	.07*	.37**	
5. Ψυχοπάθεια	.23**	.20**	.56**	.41**

Σημείωση 1: ** $p < .01$, * $p < .05$

7.6 Οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και τη Θυματοποίηση

Προκειμένου να γίνει η κατανομή των φοιτητών στους ρόλους συμμετοχής στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση αρχικά βρέθηκαν οι φοιτητές που σημείωσαν έστω μια φορά την επιλογή "1-2 φορές τον χρόνο" τόσο στον εκφοβισμό όσο και στη θυματοποίηση. Επομένως δημιουργήθηκαν 2 ομάδες, όσοι απάντησαν 0 και όσοι απάντησαν έστω και μία φορά συμμετοχή σε επιθετική συμπεριφορά ή αποδοχή αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, για τον εκφοβισμό, 1035 (66.5%) φοιτητές δήλωσαν μη συμμετοχή (δηλ. 0) και 522 (33.5%) συμμετείχαν έστω και "1-2 φορές τον χρόνο" ως θύτες. Όσον αφορά τη θυματοποίηση, 688 (44.2%) φοιτητές δήλωσαν μηδενική αποδοχή εκφοβιστικών συμπεριφορών, ενώ 869 (55.8%) φοιτητές ότι δήλωσαν θύματα εκφοβισμού "1-2 φορές τον χρόνο".

Ακολούθησε η δημιουργία 4 ομάδων συμμετεχόντων: 1= αμέτοχοι (0 στον εκφοβισμό και 0 στη θυματοποίηση), 2= θύματα (0 στον εκφοβισμό και 1 στη θυματοποίηση), 3= θύτες (1

στον εκφοβισμό και 0 στη θυματοποίηση) και 4= θύτες- θύματα (1 στον εκφοβισμό και 1 στη θυματοποίηση). Στον πίνακα 7 παρατίθενται οι συχνότητες και τα ποσοστά των ρόλων των συμμετεχόντων στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση.

Πίνακας 7

Συχνότητες και Ποσοστά Ρόλων των Συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και στη Θυματοποίηση

		f	%
Ρόλοι συμμετεχόντων	Αμέτοχοι	653	41.9%
	Θύματα	382	24.5%
	Θύτες	35	2.2%
	Θύτες/ Θύματα	487	31.3%
	Σύνολο	1555	100%

7.6.1 Τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον Εκφοβισμό και τη Θυματοποίηση

Για τον έλεγχο του κατά πόσο οι ρόλοι των συμμετεχόντων στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση διαφοροποιούν τις βαθμολογίες τους στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας διενεργήθηκαν αναλύσεις διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (One-Way ANOVA). Οι ρόλοι που υιοθετούν οι συμμετέχοντες (αμέτοχοι, θύματα, θύτες και θύτες/ θύματα) αποτέλεσαν την ανεξάρτητη μεταβλητή, ενώ ως εξαρτημένες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι βαθμολογίες στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης φάνηκε πως οι ρόλοι των συμμετεχόντων διαφοροποιούν στατιστικά σημαντικά τη βαθμολογία των συμμετεχόντων στον Μακιαβελισμό [F (3, 1553)= 15.82, p= .00], τον Ναρκισσισμό [F (3, 1553)= 15.03, p= .00] και την Ψυχοπάθεια [F (3, 1553)= 24.09, p= .000].

Εφαρμόζοντας τις post-hoc LSD πολλαπλές συγκρίσεις για τη μεταβλητή του Μακιαβελισμού παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των μέσων όρων αμέτοχων και θυμάτων (MD= -.09, p= .01), αμέτοχων και θυτών (MD= -.27, p= .01), αμέτοχων και θυτών/ θυμάτων (MD= -.23, p= .00), θυμάτων και θυτών/ θυμάτων (MD= -.14, p= .00). Επιπλέον για τη μεταβλητή του Ναρκισσισμού παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των μέσων όρων αμέτοχων και θυτών (MD= -.24, p= .01), αμέτοχων και θυτών/ θυμάτων (MD= -.18, p= .00), θυμάτων και θυτών (MD= -.26, p= .01), θυμάτων και θυτών/

θυμάτων (MD= -.20, p= .00). Τέλος, για τη μεταβλητή της Ψυχοπάθειας στατιστική σημαντική διαφορά μέσω όρων βρέθηκε μεταξύ των αμέτοχων και θυμάτων (SD= -.10, p= .01), αμέτοχων και θυτών (SD= -.36, p= .00), αμέτοχων και θυτών/ θυμάτων (SD= -.26, p= .00), θυμάτων και θυτών (SD= -.27, p= .01) και θυμάτων και θυτών/ θυμάτων (SD= -.17, p= .00).

Στον πίνακα 8 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι των διαστάσεων της Σκοτεινής Τριάδας προς τους ρόλους των συμμετεχόντων (αμέτοχοι, θύματα, θύτες, θύτες/ θύματα) σε φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης. Όπως φαίνεται, τα θύματα παρουσιάζουν κυρίως μακιαβελικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, οι θύτες ναρκισσιστικά και οι θύτες/ θύματα ναρκισσιστικά και μακιαβελικά. Επιπλέον και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας εμφανίζουν την υψηλότερη βαθμολογία για τους συμμετέχοντες στον ρόλο του θύτη σε σχέση με του άλλους τρεις ρόλους και τη χαμηλότερη για τους συμμετέχοντες στον ρόλο των αμέτοχων.

Πίνακας 8

Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες Ρόλων συμμετεχόντων και χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

		Σκοτεινή Τριάδα		
		Μακιαβελισμός	Ναρκισσισμός	Ψυχοπάθεια
		M.O.	M.O.	M.O.
Ρόλοι Συμμετεχόντων	Αμέτοχοι	2.81	2.85	2.08
	Θύματα	2.90	2.83	2.17
	Θύτες	3.07	3.10	2.44
	Θύτες/ Θύματα	3.04	3.03	2.34
	Σύνολο	2.91	2.91	2.19

Κεφάλαιο 8. Συζήτηση

8.1 Συνοπτική Παρουσίαση των Ευρημάτων

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας ήταν να μελετήσει τη σχέση ανάμεσα στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός και Ψυχοπάθεια). Συγκεκριμένα, στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν η συχνότητα εκδήλωσης των φαινομένων και εμφάνισης των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας στο δείγμα, η επίδραση του φύλου στις υπό μελέτη μεταβλητές, οι επιμέρους μορφές με τις οποίες τα φαινόμενα εκδηλώνονται και η επίδραση του φύλου σε αυτές, οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών, η επίδραση του ρόλου που υιοθετούν οι φοιτητές σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης και η σύνδεση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας με την εμπλοκή σε φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης. Ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων αποτελεσμάτων:

- Γενικά οι φοιτητές δε δήλωσαν σημαντικό βαθμό συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης. Οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους σημείωσαν χαμηλές συνολικές βαθμολογίες στον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση, με υψηλότερη συνολική βαθμολογία να παρουσιάζεται στη θυματοποίηση και μικρότερη στον εκφοβισμό.
- Η πλειονότητα του δείγματος δεν εμφάνισε ανησυχητικά τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, καθώς οι συμμετέχοντες παρουσίασαν χαμηλά οριακά και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμό, Ναρκισσισμό, Ψυχοπάθεια), με μικρότερη βαθμολογία να εντοπίζεται στην Ψυχοπάθεια.
- Το φύλο διαφοροποιεί τις συνολικές βαθμολογίες των φοιτητών στον συνολικό εκφοβισμό, με τους άντρες να δηλώνουν συχνότερα εμπλοκή σε φαινόμενα εκφοβισμού. Στη συνολική θυματοποίηση δε βρέθηκαν διαφορές.
- Ως προς τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, οι άντρες δήλωσαν συχνότερα τα χαρακτηριστικά του Μακιαβελισμού και της Ψυχοπάθειας από ότι οι γυναίκες. Στον Ναρκισσισμό δεν προέκυψαν διαφυλικές διαφορές.
- Ως προς τις μορφές εκφοβισμού και της θυματοποίησης, η πιο συχνή αναδείχθηκε εκείνη που σχετίζεται με τον τομέα σπουδών (αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση) και εκείνη που σχετίζεται με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή). Επιπλέον, οι φοιτητές του δείγματος σημείωσαν τη χαμηλότερη βαθμολογία στον κυβερνοεκφοβισμό και στον σωματικό εκφοβισμό.

- Το φύλο διαφοροποιεί τις επιμέρους βαθμολογίες στις μορφές του λεκτικού εκφοβισμού και του εκφοβισμού μέσω κριτικής σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή), με τους άντρες να τις αναφέρουν περισσότερο σε σχέση με τις γυναίκες.
- Το φύλο δε διαφοροποιεί τις επιμέρους βαθμολογίες σε όλες τις μορφές της θυματοποίησης.
- Όσον αφορά τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών, ο εκφοβισμός παρουσιάζει στατιστικά σημαντική υψηλή θετική συσχέτιση με τη θυματοποίηση, όπως και με τα τρία σκοτεινά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα, ο εκφοβισμός παρουσιάζει την υψηλότερη συσχέτιση με την Ψυχοπάθεια και τη χαμηλότερη με τον Μακιαβελισμό με τους συντελεστές συσχέτισης να κυμαίνονται από 0,15 μέχρι 0,23.
- Η πλειονότητα του δείγματος δήλωσε πως δεν έχει συμμετάσχει ποτέ σε περιστατικά εκφοβισμού ως θύτης (66,5%) και το 44,2% δήλωσε πως δεν έχει δεχτεί ποτέ εκφοβιστικές συμπεριφορές. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τους ρόλους των συμμετεχόντων σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης βρέθηκε πως το 41,9% του δείγματος ήταν αμέτοχοι, το 31,3% επιθετικά θύματα (θύτες/ θύματα), το 24,5% θύματα και μόλις το 2,2% ανέφεραν πως αναλαμβάνουν τον ρόλο του θύτη.
- Οι ρόλοι των συμμετεχόντων διαφοροποιούν στατιστικά σημαντικά τη βαθμολογία τους στον Μακιαβελισμό, τον Ναρκισσισμό και την Ψυχοπάθεια. Πιο αναλυτικά, βρέθηκε πως τα θύματα παρουσιάζουν κυρίως μακιαβελικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, οι θύτες ναρκισσιστικά και οι θύτες/ θύματα ναρκισσιστικά και μακιαβελικά. Επιπλέον και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας εμφανίζουν την υψηλότερη συνολική βαθμολογία για τους συμμετέχοντες στον ρόλο του θύτη και τη χαμηλότερη για τους συμμετέχοντες στον ρόλο του θύματος και των αμέτοχων.

Ακολουθεί η εκτενής παρουσίαση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας σε σχέση με τις αρχικές υποθέσεις καθώς και οι ερμηνείες αυτών.

8.1.1. Συχνότητα εκδήλωσης του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε φοιτητές και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

Ένας κύριος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθούν οι συνολικές βαθμολογίες των φοιτητών στα φαινόμενα του εκφοβισμού και της θυματοποίησης, όπως και των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας. Αρχικά βρέθηκε πως τα

φαινόμενα του εκφοβισμού και της θυματοποίησης λαμβάνουν χώρα στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πανελλαδικά σε επιλήξιμα επίπεδα. Επίσης, η συνολική βαθμολογία της θυματοποίησης ήταν υψηλότερη από του εκφοβισμού και οι τιμές των παραδοσιακών μορφών εκφοβισμού και θυματοποίησης, εκτός από τον σωματικό εκφοβισμό, βρέθηκαν υψηλότερες από τον κυβερνοεκφοβισμό. Τέλος, οι συνολικές βαθμολογίες των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας βρέθηκαν χαμηλές με τον Μακιαβελισμό και τον Ναρκισσισμό να ταυτίζονται και την Ψυχοπάθεια να ακολουθεί.

Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαιώνουν την Υ1α (χαμηλή συχνότητα εκφοβισμού και θυματοποίησης με υψηλότερη τη θυματοποίηση). Πιο συγκεκριμένα, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης είναι σύστοιχα με προηγούμενες έρευνες στον ελλαδικό χώρο (Gionazolias και Malikiosi-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014). Επιπλέον όπως σημειώνεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία, η θυματοποίηση αναφέρεται συχνότερα από τον εκφοβισμό τόσο παραδοσιακά όσο και στον κυβερνοχώρο. Ενδεικτικά, στη μετα-ανάλυση των Lund και Ross (2017), σε 14 μελέτες, μεταξύ των ετών 2004-2014, σε φοιτητές, τα ποσοστά της θυματοποίησης βρέθηκαν υψηλότερα από του εκφοβισμού τόσο παραδοσιακά όσο και στον κυβερνοχώρο. Παρομοίως, οι Pörhölä et al. (2019), κατέληξαν πως η θυματοποίηση αναφέρθηκε συχνότερα από τον εκφοβισμό και στις τέσσερις χώρες που μελέτησαν (Αργεντινή, Φιλανδία, Εσθονία και ΗΠΑ).

Τα ευρήματα απορρίπτουν την Υ1β (ο παραδοσιακός εκφοβισμός συχνότερος από τον κυβερνοεκφοβισμό). Αν και στη διεθνή βιβλιογραφία τα ποσοστά του κυβερνοεκφοβισμού κυμαίνονται σε λίγο υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό (Harrison, 2020· Watt et al., 2017), στον ελλαδικό χώρο τα πορίσματα των ερευνών που μελετήθηκαν είναι διφορούμενα. Από τη μία η έρευνα των Gionazolias και Malikiosi-Loizos (2015), καταλήγει σε μικρότερα ποσοστά για τον κυβερνοεκφοβισμό σε σχέση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό, ενώ η έρευνα των Kokkinos et al. (2014), βρήκε αρκετά υψηλό ποσοστό συμμετοχής στον κυβερνοεκφοβισμό.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας τα ευρήματα της έρευνας ευθυγραμμίζονται με τη διεθνή βιβλιογραφία και επιβεβαιώνουν την Υ1γ (χαμηλές βαθμολογίες στα Χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας με μικρότερη βαθμολογία στο χαρακτηριστικό της Ψυχοπάθειας). Οι μέσες τιμές του Μακιαβελισμού, του Ναρκισσισμού και της Ψυχοπάθειας, όπως αυτές διαμορφώθηκαν από μελέτη σε 49 χώρες, βρέθηκαν 3,00, 1,46 και 1,27 αντίστοιχα (Jonason et al., 2020). Οι τιμές αυτές έρχονται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί πως αν και η βαθμολογία της Ψυχοπάθειας ήταν

χαμηλότερη από τα άλλα δύο χαρακτηριστικά, η τιμή της σε Έλληνες φοιτητές βρέθηκε αρκετά υψηλή σε σχέση με τις άλλες χώρες στην έρευνα των Jonason et al. (2020).

Αρχικά, οι χαμηλές βαθμολογίες του εκφοβισμού και της θυματοποίησης κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης ίσως να οφείλονται στις ηθικές και στις αξίες των φοιτητών, οι οποίες έχουν διαμορφωθεί έως αυτή την ηλικία, και στις λιγότερες ευκαιρίες εκφοβισμού (Curwen et al., 2011). Επιπλέον, το γεγονός ότι ο εκφοβισμός σε φοιτητές συχνά έχει συγκαλυμμένο και έμμεσο χαρακτήρα (Myers & Cowie, 2013), καθώς στους ενήλικες ο κοινωνικός αλλά και ο νομικός αντίκτυπος τέτοιων συμπεριφορών είναι μεγάλος, δύναται να αιτιολογήσει τις χαμηλές αυτές βαθμολογίες. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων θα μπορούσαν να θεωρηθούν μεροληπτικές και ευθυγραμμισμένες με το κοινωνικά και ηθικά αποδεκτό. Γενικά, όπως αναφέρεται από τις Swearer και Hymel (2015), ο εκφοβισμός και η θυματοποίηση εντοπίζονται σε κοινωνίες στις οποίες η βία είναι υπαρκτή και συγχωρούμενη. Επιπλέον, σε όλες τις έρευνες που μελετήθηκαν, όπως και στην παρούσα, τα θύματα του εκφοβισμού βρέθηκαν περισσότερα από τους θύτες. Το εύρημα αυτό ίσως να οφείλεται στο ότι οι θύτες δεν αναγνωρίζουν τη συμπεριφορά τους και τον αντίκτυπο αυτής στο θύμα, είτε θέλουν να τη συγκαλύψουν. Ενδεικτικά οι Chambell et al. (2012), βρήκαν ότι μόνο το 26% των θυτών κατανοούσαν ότι οι ενέργειές τους είχαν σοβαρό αντίκτυπο στη ζωή των θυμάτων τους (Campbell et al., 2012), στοιχείο που επιβεβαιώνει την έλλειψη ενσυναίσθησης (Balakrishnan, 2018). Επιπλέον, η έρευνα των Mishna et al. (2010), σε μαθητές έδειξε πως το 40% των θυτών στον κυβερνοχώρο δεν αισθάνονται τίποτα μετά τη διάπραξη του κυβερνοεκφοβισμού (Balakrishnan, 2018). Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας οι χαμηλές τους τιμές θεωρούνταν αναμενόμενες, καθώς αποτελούν παθολογικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Ο Μακιαβελισμός και ο Ναρκισσισμός ίσως να συναντώνται συχνότερα λόγω κοινωνικών συνθηκών και των απαιτήσεων των σύγχρονων ανταγωνιστικών κοινωνιών. Από την άλλη, η Ψυχοπάθεια συχνά καλύπτεται πίσω από ένα πέπλο γοητείας και δύσκολα γίνεται αντιληπτή (Muris et al., 2017). Επομένως, οι χαμηλότερες βαθμολογίες σε αυτό το χαρακτηριστικό ίσως να δικαιολογούνται από μεροληπτικές απαντήσεις των συμμετεχόντων, αλλά και από την ίδια τη φύση του χαρακτηριστικού η οποία το κάνει ιδιαίτερα σκοτεινό.

8.1.2 Η επίδραση του φύλου στη Θυματοποίηση και τον Εκφοβισμό

Όσον αφορά το φύλο, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας κατέδειξαν πως διαφοροποιεί τις συνολικές βαθμολογίες των φοιτητών στον συνολικό εκφοβισμό υπέρ των ανδρών έναντι των γυναικών. Στη συνολική θυματοποίηση δε βρέθηκαν διαφυλικές διαφορές.

Τα συγκεκριμένα ευρήματα επιβεβαιώνουν την Υ2α (διαφοροποίηση υπέρ των ανδρών) και είναι σύστοιχα με τα ευρήματα των ερευνών στην Ελλάδα των Antoniadou et al. (2019) και Kokkinos et al. (2014), όπου οι άντρες ήταν πιο πιθανό να συμμετάσχουν ως θύτες στον κυβερνοχώρο, όπως και με τα ευρήματα των Giovazolias και Malikiosi-Loizos (2015), σύμφωνα με τους οποίους περισσότεροι άντρες σε σχέση με τις γυναίκες αναλάμβαναν τον ρόλο του θύτη σε παραδοσιακό και διαδικτυακό εκφοβισμό. Σε ευθυγράμμιση έρχονται και τα αποτελέσματα στη διεθνή βιβλιογραφία. Για παράδειγμα, στην πρόσφατη έρευνα των Hayes et al. (2020), οι άντρες σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες σε όλες τις μορφές εκφοβισμού.

Επίσης όσον αφορά τη θυματοποίηση τα ευρήματα επιβεβαιώνουν μερικώς την Υ2β (οριακή διαφοροποίηση υπέρ των αντρών). Σε όλες τις μορφές θυματοποίησης δε βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Το εύρημα αυτό έρχεται σε συμφωνία με ευρήματα προηγούμενων ερευνών στον διεθνή χώρο. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα των Kowalski et al. (2012), των Gibb και Devereux (2014) και Lund και Ross (2017), δε βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ως προς τη θυματοποίηση. Από την άλλη, στο Πακιστάν σε φοιτητές ιατρικής, βρέθηκε ότι οι γυναίκες ήταν θύματα εκφοβισμού σχεδόν διπλάσιες φορές περισσότερο από ότι ήταν οι άντρες (Mukhtar, 2010), ενώ στην Ελλάδα αντίθετα οι άντρες θύματα ήταν περισσότεροι από τις γυναίκες στον παραδοσιακό και τον διαδικτυακό εκφοβισμό (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014).

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν πως η πολυμορφία του ίδιου του φαινομένου, τα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια και τα κοινωνικά- δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων οδηγούν συχνά σε διαφορετικά, μη συγκρίσιμα αποτελέσματα. Η διαφορά των φύλων ως προς τη διάπραξη εκφοβισμού μπορεί να εξηγηθεί από την εγγενή τάση των αντρών να τείνουν να εμφανίζουν περισσότερο επιθετικά χαρακτηριστικά σε σύγκριση με τις γυναίκες, οι οποίες φαίνεται να υιοθετούν συμπεριφορές περισσότερο κοινωνικά αποδεκτές. Πράγματι, σύμφωνα με τον Balakrishnan (2018), οι γυναίκες εμφανίζουν περισσότερες κοινωνικές συμπεριφορές, ενώ οι άντρες συμπεριφέρονται πιο αντικοινωνικά. Παρόμοια αναφορά γίνεται και από τους Holthausen και Habel (2018), σύμφωνα με τους οποίους η αναλογία στον γενικό πληθυσμό αντρών και γυναικών με αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας είναι 3:1 (Alegria et al., 2013). Ακόμα, ως προς τη θυματοποίηση, οι άντρες φοιτητές ενδέχεται να απάντησαν

μεροληπτικά και να μη δήλωσαν περιστατικά εκφοβισμού στα οποία συμμετείχαν ως θύματα λόγω αισθημάτων ντροπής, μειονεξίας και ενοχής. Όπως αναφέρεται από τον Balakrishnan (2018), οι άντρες τείνουν να αναφέρουν ότι έχουν διαπράξει εκφοβισμό, αλλά είναι λιγότερο πιθανό να παραδεχτούν πως έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού (Cassidy et al., 2013· Viljoen et al., 2005). Τα κοινωνικά στερεότυπα τείνουν να αντιμετωπίζουν τους άντρες ως το ισχυρό φύλο και επομένως μέσα από τη θυματοποίηση οι άντρες είναι πιθανό να αισθάνονται πως χάνουν τον ρόλο τους και το γόητρό τους.

8.1.3 Μορφές Εκφοβισμού, Θυματοποίησης και φύλο

Όσον αφορά τις μορφές της θυματοποίησης δε βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Από την άλλη, στον λεκτικό εκφοβισμό, βρέθηκε ότι οι βαθμολογίες των αντρών και των γυναικών διαφέρουν στατιστικά σημαντικά με τους άντρες να σημειώνουν υψηλότερες βαθμολογίες. Παρόμοια στατιστικά σημαντική διαφορά βρέθηκε στον εκφοβισμό μέσω κριτικής σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή), υπέρ των αντρών έναντι των γυναικών. Τέλος, στον κυβερνοεκφοβισμό οι βαθμολογίες των δύο φύλων βρέθηκαν ίσες.

Τα ευρήματα αυτά απορρίπτουν την Υ2γ (οι άντρες παρουσιάζουν σωματικό-άμεσο εκφοβισμό και οι γυναίκες λεκτικό-έμμεσο). Στην πρόσφατη έρευνα των Gómez-Galán et al. (2021), η πλειονότητα των φοιτητών που δήλωσαν κοινωνική/ διαπροσωπική θυματοποίηση και λεκτική βία ήταν γυναίκες. Συνολικά, οι κοινωνικές/ διαπροσωπικές μορφές εκφοβισμού συναντώνται πιο συχνά στις γυναίκες, ενώ οι άντρες συμμετέχουν συχνότερα σε άμεσες-σωματικές μορφές εκφοβισμού (Pörhölä et al., 2019· Su et al., 2020). Επιπλέον, όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό σε φοιτητές, με βάση τη βιβλιογραφία ήταν αδύνατη η διεξαγωγή με βεβαιότητα μιας συγκεκριμένης υπόθεσης. Στην Ελλάδα οι έρευνες έδειξαν πως οι άντρες εμπλέκονται περισσότερο σε φαινόμενα κυβερνοεκφοβισμού υιοθετώντας τόσο τον ρόλο του θύτη όσο και τον ρόλο του θύματος, σε σχέση με τις γυναίκες (Antoniadou et al., 2019· Giovazolias & Malikioti-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014). Στην παρούσα έρευνα δε βρέθηκαν διαφορές ως προς το φύλο στην εκδήλωση φαινομένων εκφοβισμού και θυματοποίησης στον κυβερνοχώρο. Παρομοίως, οι Gibb και Devereux (2014), βρήκαν ότι ο κυβερνοεκφοβισμός σε φοιτητές δε διαφέρει μεταξύ των δύο φύλων, αλλά όπως οι ίδιοι υπογραμμίζουν οι άντρες είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε ένα ευρύτερο φάσμα εκφοβιστικών συμπεριφορών σε σχέση με τις γυναίκες. Ακόμα, οι van Geel et al. (2017), εντόπισαν σημαντική

θετική συσχέτιση μεταξύ του παραδοσιακού και του διαδικτυακού εκφοβισμού, επομένως αναμένονται και παρόμοια αποτελέσματα. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί πως ο κυβερνοεκφοβισμός θεωρείται περισσότερο έμμεση μορφή εκφοβισμού και επομένως θα μπορούσε να συναντάται συχνότερα στις γυναίκες.

Σύμφωνα με τα ευρήματα οι άντρες εκφοβίζουν συχνότερα από τις γυναίκες και μεγαλύτερη διαφορά εντοπίζεται στον λεκτικό εκφοβισμό και στην αδικαιολόγητη κριτική σχετικά με τα προσωπικά χαρακτηριστικά. Τα παραπάνω ευρήματα ίσως να εξηγούνται από μεροληπτικές απαντήσεις των γυναικών και στην τάση τους να επιλέγουν πιο συγκαλυμμένες μορφές εκφοβισμού (Baughman et al., 2012· Gibb & Devereux, 2014). Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι διαφορές των φύλων βασίζονται τόσο σε βιολογικούς παράγοντες όσο και σε περιβαλλοντικούς και κοινωνικοπολιτισμικούς. Τα στερεότυπα επιβάλλονται από την εκάστοτε κοινωνία μέσα από μηχανισμούς κοινωνικοποίησης. Πιθανώς η τάση αυτή των γυναικών να οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν την ανάγκη να προβάλουν την υπεροχή τους, έναντι των άλλων εντός μιας ομάδας, σε αντίθεση με τους άντρες. Επιπλέον, όσον αφορά τον κυβερνοεκφοβισμό, όπως σημειώνουν οι Barlett και Coyne (2014), ενώ τα αγόρια εμφανίζονται περισσότερο ως θύτες στον κυβερνοχώρο από τα κορίτσια κατά την εφηβεία, η διαφορά αυτή αμβλύνεται στην αναδυόμενη ενηλικίωση. Αυτή η διαφορά στην εφηβεία ίσως μπορεί να εξηγηθεί από την τάση των αγοριών να είναι τεχνολογικά πιο ικανοί από τα κορίτσια κατά την εφηβεία και αναπτυξιακά λιγότερο ώριμοι σε σχέση με την αναδυόμενη ενηλικίωση.

8.1.4 Η επίδραση του φύλου στην εμφάνιση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας

Ένας ακόμα βασικός στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι συνολικές βαθμολογίες των φοιτητών στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας και πώς το φύλο μπορεί να επηρεάσει τις βαθμολογίες αυτές. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας οι άντρες παρουσίασαν υψηλότερες βαθμολογίες στα χαρακτηριστικά του Μακιαβελισμού και της Ψυχοπάθειας. Όσον αφορά τον Ναρκισσισμό οι βαθμολογίες των δύο φύλων βρέθηκαν ίσες.

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν μερικώς την Υ3 (και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας εμφανίζονται συχνότερα στους άντρες). Σύμφωνα είναι η έρευνα των Baughman et al. (2012) και των Knight et al. (2018), στις οποίες οι άντρες παρουσίασαν υψηλότερα ποσοστά και στα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας, με μεγαλύτερη διαφορά να εντοπίζεται στον Μακιαβελισμό και την Ψυχοπάθεια. Επίσης στη μελέτη των

Jonason et al. (2020), σε 49 χώρες, προέκυψε πως στην Αμερική και την Ευρώπη οι άντρες παρουσιάζουν συχνότερα τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σε σύγκριση με τις γυναίκες.

Τα ευρήματα αυτά ίσως επηρεάζονται από πολιτισμικές, κοινωνικές, νομικές, πολιτικές και θρησκευτικές παραμέτρους κάθε χώρας. Οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν ίσες ευκαιρίες ανέλιξης, ακαδημαϊκής και επαγγελματικής, με τους άντρες με αποτέλεσμα να μη χρειάζεται να αναπτύξουν μηχανισμούς προσαρμογής και επιβίωσης όπως συμβαίνει σε αναπτυσσόμενες χώρες.

8.1.5 Οι μορφές του Εκφοβισμού και της Θυματοποίησης στο Πανεπιστήμιο

Αναφορικά με τις μορφές εκφοβισμού και θυματοποίησης που συναντώνται στους χώρους των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, βρέθηκε πως συχνότερες αναφορές γίνονται για διακωμώδηση ή κριτική σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή) και για αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση σχετικά με τον τομέα σπουδών, τόσο όσον αφορά τον εκφοβισμό όσο και τη θυματοποίηση. Ακολούθησε ο λεκτικός εκφοβισμός, δηλαδή φραστικές επιθέσεις (π.χ., βρισιές, προσβλητικοί χαρακτηρισμοί, απειλές) και ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός εκφοβισμός, δηλαδή βλάβη στις διαπροσωπικές σχέσεις με συμφοιτητές ή κοινωνική διάκριση. Από την άλλη οι μικρότερες αναφορές βρέθηκαν στον κυβερνοεκφοβισμό και ακόμα μικρότερες ήταν οι βαθμολογίες για τον σωματικό εκφοβισμό/ θυματοποίηση.

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν μερικώς την Υ4 (υψηλές βαθμολογίες σε έμμεσες μορφές εκφοβισμού/ θυματοποίησης και στον κυβερνοεκφοβισμό). Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις έμμεσες μορφές εκφοβισμού τα παρόντα ευρήματα έρχονται σε συνάρτηση με τη διεθνή βιβλιογραφία. Στην έρευνα των Sinkkonen et al. (2014), από τους 99 φοιτητές που έπεσαν θύματα εκφοβισμού οι 48 δήλωσαν έμμεση δημόσια θυματοποίηση (διακρίσεις, αποκλεισμός από ομάδες, άδικη μεταχείριση) και οι 32 άμεση λεκτική θυματοποίηση (κουτσομπολιά, επιπλήξεις, ταπείνωση, πειράγματα, δημόσια γελοιοποίηση). Επίσης στην έρευνα των Su et al. (2020), το 44,7% ανέφερε λεκτική θυματοποίηση και το 35,6% κοινωνική/ διαπροσωπική. Ακόμα, σύμφωνα με τους Pörhölä et al. (2019), ο λεκτικός και ο κοινωνικός/ διαπροσωπικός εκφοβισμός αναφέρθηκαν συχνότερα μεταξύ των φοιτητών στις ΗΠΑ, Ελλάδα, Φιλανδία και Ιαπωνία, με συχνότερες αναφορές την αδικαιολόγητη κριτική, την υποτίμηση και

την ταπείνωση σχετικά με την ακαδημαϊκή επίδοση. Επίσης σε όλες τις έρευνες που μελετήθηκαν το ποσοστό του σωματικού εκφοβισμού/ θυματοποίησης σε φοιτητές κυμαίνεται σε βαθμολογίες κοντά στο μηδέν (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Gómez-Galán et al., 2021· Pörhölä et al., 2019· Sinkkonen et al., 2014). Από την άλλη, όσον αφορά τον εκφοβισμό/ θυματοποίηση στον κυβερνοχώρο, τα αποτελέσματα της έρευνας απορρίπτουν την Υ4 (υψηλές βαθμολογίες σε έμμεσες μορφές εκφοβισμού/ θυματοποίησης και στον κυβερνοχώρο). Από τη μια στην Τουρκία, στην Ελλάδα και στη Βιρμανία τα ποσοστά κυβερνοεκφοβισμού μεταξύ φοιτητών βρέθηκαν αρκετά υψηλά (Khine et al., 2020· Kokkinos et al., 2014· Tutan et al., 2011), ενώ στην ηπειρωτική Κίνα και στη Μαλαισία τα αντίστοιχα ποσοστά στον κυβερνοχώρο παρουσιάστηκαν αρκετά περιορισμένα (Balakrishnan, 2018· Su et al., 2020).

Πιθανότατα οι συχνότερες αναφορές για διακωμώδηση ή κριτική σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή) και για αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση σχετικά με τον τομέα σπουδών τόσο όσον αφορά τον εκφοβισμό όσο και τη θυματοποίηση φανερώνουν ότι οι φοιτητές επιλέγουν να χρησιμοποιούν πιο συγκαλυμμένες μορφές εκφοβισμού και ως θύματα αναφέρουν τέτοιες. Αρχικά λόγω της αντιληπτικής τους ικανότητας και ωριμότητας, οι φοιτητές είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τέτοιες συμπεριφορές, όπως είναι η διακωμώδηση, ως εκφοβισμό. Επιπλέον γνωρίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους εάν αυτές αποκαλυφθούν, τόσο σε νομικό επίπεδο όσο και σε κοινωνικό. Επίσης, οι φοιτητές διανύουν μια περίοδο διαμόρφωσης της ενήλικης ταυτότητάς τους, αυτοπροσδιορίζονται μέσα στο σύνολο και επομένως συχνά συγκρίνονται τόσο ως προς τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση) όσο και ως προς τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις. Από την άλλη, όσον αφορά τα χαμηλά ποσοστά κυβερνοεκφοβισμού θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν από το γεγονός ότι οι νέοι αν και κάνουν μεγαλύτερη χρήση των ιστών κοινωνικής δικτύωσης από ότι τα προηγούμενα χρόνια και άρα είναι περισσότερο εκτεθειμένοι σε αυτά, από την άλλη είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με την τεχνολογία και ενημερωμένοι για τους κινδύνους που ελλοχεύουν.

8.1.6 Η σχέση των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον Εκφοβισμό

Σύμφωνα με τις συσχετίσεις των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός και Ψυχοπάθεια) με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση, βρέθηκε πως και τα τρία Σκοτεινά Χαρακτηριστικά παρουσιάζουν υψηλή θετική

συσχέτιση με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση. Πιο συγκεκριμένα, η συνολική βαθμολογία του εκφοβισμού παρουσιάζει την υψηλότερη συσχέτιση με την Ψυχοπάθεια και τη μικρότερη με τον Μακιαβελισμό. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύστοιχα με τις έρευνες που μελετήθηκαν και επιβεβαιώνουν την Υ5 (θετική συσχέτιση χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας με τον εκφοβισμό).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας σχετίζονται με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο (Hayes et al., 2020· Muris et al., 2017· van Geel et al., 2017). Επιπλέον στην έρευνα των Baughman et al. (2012), όπως και στην παρούσα έρευνα, βρέθηκε πως η Ψυχοπάθεια σχετίζεται περισσότερο με τον εκφοβισμό.

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας δύναται να δικαιολογούν την υψηλή αυτή συσχέτισή τους με συμπεριφορές εκφοβισμού. Αναλυτικά, όπως αναφέρουν οι Baughman et al. (2012), τα άτομα με Μακιαβελική προσωπικότητα αντιλαμβάνονται την επιθετικότητα και τη χειραγώγηση ως απαραίτητα μέσα για τη διατήρηση της υπεροχής εντός της ομάδας (Cillessen & LaFontana, 2002) και είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τα κίνητρα των άλλων και να τα χρησιμοποιούν προς ίδιον όφελος (Gibb & Devereux, 2014). Ακόμα τα άτομα με Ναρκισσιστική συμπεριφορά εκφοβίζουν με στόχο την προάσπιση μιας εύθραυστης αυτοεικόνας (Baughman et al., 2012) και έχουν συνδεθεί και με τον εκφοβισμό στον κυβερνοχώρο, καθώς η φύση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης προσελκύει άτομα με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά (Kokkinos et al., 2014). Τέλος τα άτομα με Ψυχοπάθεια χαρακτηρίζονται από σκληρότητα, χαμηλή ενσυναίσθηση και χαμηλό κοινωνικό άγχος, χαρακτηριστικά που οδηγούν σε αντικοινωνική, παρορμητική και επιθετική συμπεριφορά και επομένως εκφοβισμό (Baughman et al., 2012· Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017).

8.1.7 Ρόλοι των συμμετεχόντων

Όσον αφορά με την κατανομή των συμμετεχόντων στους ρόλους που υιοθετούν σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας βρέθηκε πως περισσότεροι ήταν αμέτοχοι ακολουθούμενοι από του θύτες/ θύματα, τα θύματα και τους θύτες.

Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαιώνουν την Υ7 (μεγαλύτερο ποσοστό στον ρόλο των αμέτοχων και μικρότερο στον ρόλο των θυτών, με τα θύματα να είναι περισσότερα από τους

θύτες). Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία η πλειονότητα των ερωτηθέντων δηλώνουν τον ρόλο του αμέτοχου και η μειονότητα τον ρόλο του θύτη τόσο στον παραδοσιακό εκφοβισμό όσο και στον κυβερνοεκφοβισμό (Pörhölä et al., 2019· Vveinhardt, et al., 2019). Οι αμέτοχοι φοιτητές σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης βρέθηκαν παρόμοιοι σε ποσοστό με τις προηγούμενες έρευνες σε φοιτητές στην Ελλάδα (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014). Επιπλέον, οι θύτες της παρούσας έρευνας σημείωσαν τις χαμηλότερες βαθμολογίες, οι οποίες ευθυγραμμίζονται με εκείνες προηγούμενων ερευνών στην ελλαδικό χώρο (Giovazolias & Malikiosi-Loizos, 2015). Σύστοιχα είναι και τα αποτελέσματα στη διεθνή βιβλιογραφία με το ποσοστό των θυτών να κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα (Balakrishnan, 2018· Lund & Ross, 2017· Pörhölä et al., 2019). Όσον αφορά τα θύματα, το ποσοστό που βρέθηκε είναι αρκετά υψηλό σε σύγκριση με τις προηγούμενες έρευνες στην Ελλάδα (Giovazolias και Malikiosi-Loizos, 2015· Kokkinos et al., 2014). Από την άλλη, στη διεθνή βιβλιογραφία τα ποσοστά θυματοποίησης κυμάνθηκαν σε παρόμοια υψηλά επίπεδα (Lund & Ross, 2017). Τέλος όσον αφορά τους θύτες/ θύματα του δείγματος σημείωσαν σχετικά υψηλό ποσοστό παρόμοιο με την έρευνα των Kokkinos et al. (2014). Από την άλλη, στην έρευνα των Pörhölä et al. (2019), σε 4 χώρες το ποσοστό των θυτών/ θυμάτων βρέθηκε αρκετά χαμηλότερο.

Η κατανομή των συμμετεχόντων στους ρόλους που υιοθετούν σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης, καταδεικνύει πως τα φαινόμενα εκφοβισμού/ θυματοποίησης λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλό ποσοστό των αμέτοχων ίσως να οφείλεται στα χαρακτηριστικά των φοιτητών, καθώς στην ηλικία αυτή έχουν διαμορφώσει τις ηθικές τους αξίες και επίσης οι ευκαιρίες εκφοβισμού είναι λιγότερες (Curwen et al., 2011). Τα χαμηλά ποσοστά των θυτών, θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν από μεροληπτικές απαντήσεις των συμμετεχόντων οι οποίες ευθυγραμμίζονται με το κοινωνικά και ηθικά αποδεκτό. Από την άλλη, το υψηλό ποσοστό των θυμάτων, σε σύγκριση με προηγούμενες έρευνες, ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι πλέον μεγάλη μερίδα φοιτητών έχει ευαισθητοποιηθεί για τα φαινόμενα εκφοβισμού/ θυματοποίησης και λόγω της αντιληπτικής τους ικανότητας και ωριμότητας είναι σε θέση να διακρίνει ένα απλό πείραγμα από την εσκεμμένη πράξη κακοποίησης. Τέλος, όσον αφορά τους θύτες/ θύματα, πρόκειται για άτομα που αναλαμβάνουν τον έναν ή τον άλλο ρόλο, ανάλογα την περίπτωση. Πολύ συχνά τα άτομα που έχουν υποστεί εκφοβισμό προβάλλουν την αρνητική αυτή συμπεριφορά σε άλλους πιο αδύναμους με αποτέλεσμα να γίνονται οι ίδιοι θύτες. Επομένως, αναμένεται το ποσοστό τους να συγκλίνει με το ποσοστό των θυμάτων.

8.1.8 Η επίδραση του ρόλου των συμμετεχόντων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης, φάνηκε πως οι ρόλοι των συμμετεχόντων διαφοροποιούν στατιστικά σημαντικά τη βαθμολογία των συμμετεχόντων στον Μακιαβελισμό, τον Ναρκισσισμό και την Ψυχοπάθεια. Πιο αναλυτικά, και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας εμφανίζουν την υψηλότερη βαθμολογία για τους συμμετέχοντες στον ρόλο του θύτη σε σχέση με τους άλλους τρεις ρόλους και τη χαμηλότερη στο ρόλο του θύματος και των αμέτοχων. Ακόμα, σύμφωνα με τις μετρήσεις, οι θύτες παρουσίασαν κυρίως ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, οι θύτες/ θύματα ναρκισσιστικά και μακιαβελικά και τα θύματα μακιαβελικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν τις αρχικές υποθέσεις.

Όπως αναφέρουν οι Balakrishnan et al. (2019), οι Μακιαβελικές προσωπικότητες είναι πιο πιθανό να βλάψουν τους άλλους εάν τα αντιληπτά οφέλη είναι υψηλά και ο προσωπικός κίνδυνος είναι χαμηλός, οι Ναρκισσιστές τείνουν να βλάπτουν τους άλλους όταν η αίσθηση του εαυτού τους απειλείται, ενώ οι Ψυχοπαθείς είναι αδιάστακτοι και δεν έχουν την αίσθηση του φόβου (Paulhus & Williams, 2002). Πράγματι, στην έρευνα των Baughman et al. (2012), βρέθηκε υψηλή συσχέτιση και των τριών χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας με τον εκφοβισμό. Επιπλέον, στην έρευνα των Goodboy και Martin (2015), και τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας συσχετίστηκαν θετικά με τον κυβερνοεκφοβισμό. Τέλος, και στις δύο αυτές έρευνες η Ψυχοπάθεια αποτέλεσε τον μοναδικό προγνωστικό παράγοντα για την εμφάνιση παραδοσιακού εκφοβισμού και εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο, εύρημα σύστοιχο με τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης.

Τα χαρακτηριστικά των θυτών από την άλλη, θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν τα παραπάνω ευρήματα. Πράγματι, σύμφωνα με το DSM-IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV-Text Revision), οι θύτες παρουσιάζουν παθητική επιθετικότητα, συναισθηματική ανικανότητα και άρση αναστολών, όπως και υψηλά ποσοστά κατάθλιψης (Coolidge et al., 2004). Οι προσωπικότητες αυτές ευθυγραμμίζονται με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα, ο Μακιαβελισμός, όπως αναφέρουν οι Christie και Geis (1960), διέπεται από μειωμένες ηθικές αναστολές με στόχο την εξαπάτηση και τη χειραγώγηση των άλλων, εστιάζοντας στο προσωπικό συμφέρον και κέρδος (Baughman et al., 2012· Muris et al., 2017). Ακόμα ο Ναρκισσισμός, περιλαμβάνει έναν συνδυασμό ματαιοδοξίας και εγωπάθειας (Muris et al., 2017), όπως και χαμηλή αυτοεκτίμηση (Baughman et al., 2012), με επακόλουθο την εμφάνιση αρνητικών διαπροσωπικών σχέσεων. Ακόμα, η Ψυχοπάθεια σύμφωνα με τον Pinel (1972), αναφέρεται σε άτομα χωρίς ψυχωτικά

σύνδρομο, με φυσιολογικές πνευματικές ικανότητες, παρορμητική συμπεριφορά και έντονα μειωμένες ηθικές αναστολές και ενοχές (Kayis et al., 2018). Επομένως, το χαρακτηριστικό αυτό δύναται να προβλέπει αντικοινωνικές συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένου του παραδοσιακού και διαδικτυακού εκφοβισμού (Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017).

Όσον αφορά την υπεροχή του Ναρκισσισμού στους θύτες του δείγματος της παρούσας έρευνας, θα μπορούσε να δικαιολογηθεί με βάση το μοντέλο της Ψυχοδυναμικής Μάσκας (Kernberg, 1975· Kohut, 1966) και του Απειλούμενου Εγωισμού (Baumeister et al., 2000), όπως αυτά παρατίθενται στο άρθρο των (Baughman et al., 2012). Σύμφωνα με τα παραπάνω μοντέλα, τα άτομα με Ναρκισσισμό καλύπτουν τη χαμηλή τους αυτοεικόνα πίσω από την αυτοπροβολή και την υπεροχή εντός της ομάδας. Ακόμα παρουσιάζουν έντονη επιθετικότητα, όταν αισθανθούν πως απειλείται η αυτοεκτίμησή τους. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Jones και Paulhus (2010), η ψυχοπαθητική επιθετικότητα φαίνεται να είναι λιγότερο διακριτή (Goodboy & Martin, 2015). Η τοποθέτηση αυτή δύναται να εξηγεί τη μικρότερη βαθμολογία που βρέθηκε στην Ψυχοπάθεια στους θύτες έναντι του Μακιαβελισμού και του Ναρκισσισμού.

Όσον αφορά τα θύματα του δείγματος, παρουσίασαν κυρίως μακιαβελικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από τη σύνδεση του χαρακτηριστικού αυτού με υψηλή γνωστική ενσυναίσθηση και τη Θεωρία του Νου (Sutton et al., 1999 ό.α. Swearer & Hymel, 2015). Οι ικανότητες αυτές επιτρέπουν στα άτομα να προβλέπουν τη συμπεριφορά των άλλων και να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους με στόχο την επίτευξη προσωπικού κέρδους και συμφέροντος. Πιθανόν οι απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας να είναι μεροληπτικές, στραμμένες προς το κοινωνικά αποδεκτό.

Τέλος, οι θύτες/ θύματα θεωρούνται από τους πιο σκοτεινούς ρόλους συμμετεχόντων στοιχείο που επιβεβαιώνει τη σύνδεσή τους και με τα τρία χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας. Οι θύτες/ θύματα εμφανίζουν πιο διαταραγμένο ψυχοκοινωνικό προφίλ σε σχέση με τους άλλους ρόλους (Haynie et al., 2001· Hayes et al., 2020· Kokkinos et al., 2014). Ακόμα, εμφανίζουν καταθλιπτικά συμπτώματα, άγχος, προβλήματα συμπεριφοράς, κατάχρηση αλκοόλ, αλλά και υψηλή τάση για αυτοτραυματισμούς και αυτοκτονικό ιδεασμό (Walsh et al., 2018). Οι θύτες/ θύματα προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους στον έναν ή στον άλλο ρόλο ανάλογα την περίσταση. Η τάση αυτή έρχεται σε συμφωνία με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Ψυχοπάθειας, όπου σύμφωνα με τον Cleckley (1950), τα άτομα παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά, μειωμένη ενσυναίσθηση και τύψεις και υψηλή παρορμητικότητα μέσα όμως από μια γοητευτική προσωπικότητα που δύσκολα γίνεται αντιληπτή ως επικίνδυνη (Muris et al., 2017).

8.2 Δυνατά Σημεία της Μελέτης

Η πρωτοτυπία του θέματος αποτελεί το βασικότερο δυνατό σημείο της μελέτης, καθώς ελάχιστες μελέτες στην Ελλάδα, όπως εκείνες των Kokkinos et al. (2014) και Giovazolias και Malikiosi-Loizos (2015), έχουν διερευνήσει τα φαινόμενα του εκφοβισμού και της θυματοποίησης μεταξύ των φοιτητών. Ακόμα, δεν υπάρχουν έρευνες στον ελλαδικό χώρο που να έχουν προσπαθήσει να μελετήσουν τις επιμέρους μορφές των φαινομένων και τους ρόλους που υιοθετούνται από τους συμμετέχοντες με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας σε φοιτητές.

Διεθνείς έρευνες αναφέρονται στη σύνδεση των φαινομένων του εκφοβισμού και της θυματοποίησης με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Balakrishnan et al., 2019· Baughman et al., 2012· Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017), ενώ στην Ελλάδα δε γίνεται καμιά αναφορά στη σύνδεση των δύο αυτών μεταβλητών. Επομένως, η παρούσα μελέτη, βασισμένη στη θεωρία των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια), μπορεί να θεωρηθεί πρωτότυπη για τα ελληνικά δεδομένα, καθώς εξετάζει διεξοδικά το ζήτημα του εκφοβισμού/θυματοποίησης σε φοιτητές με στόχο την πληρέστερη τεκμηρίωση των συνδέσεων μεταξύ των παραπάνω μεταβλητών. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές που χαρακτηρίζονται από Μακιαβελισμό, Ναρκισσισμό και Ψυχοπάθεια εμφανίζουν περισσότερη αντικοινωνική συμπεριφορά και τάσεις για εκφοβισμό. Αναλυτικότερα, με βάση τις μέχρι στιγμής μελέτες διεθνώς, η εκδήλωση φαινομένων εκφοβισμού φαίνεται να συνδέεται άρρηκτα με τα σκοτεινά χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας (Balakrishnan et al., 2019· Baughman et al., 2012· Goodboy & Martin, 2015· van Geel et al., 2017).

Επομένως, η καινοτομία της παρούσα έρευνας είναι η μελέτη του εκφοβισμού και της θυματοποίησης σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας σε Έλληνες φοιτητές. Η παρούσα έρευνα προσεγγίζει με σφαιρικό τρόπο τις συνδέσεις των παραπάνω μεταβλητών με στόχο την πιο ολοκληρωμένη τεκμηρίωση των μεταξύ τους συνδέσεων. Οι ενδείξεις που παρείχαν τα αποτελέσματα της έρευνας καλύπτουν τον αρχικό στόχο που τέθηκε, εφόσον φαίνεται πως τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης και η Προσωπικότητα σχετίζονται σημαντικά.

Επίσης το δείγμα της παρούσας μελέτης συνιστά σημαντικό θετικό χαρακτηριστικό της, καθώς σε ελάχιστες έρευνες ως δείγμα για τη διερεύνηση των παραπάνω φαινομένων, έχουν χρησιμοποιηθεί φοιτητές από όλα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας. Η παρούσα έρευνα είναι ίσως η μοναδική που μελέτα πανελλαδικά τα σκοτεινά χαρακτηριστικά των

φοιτητών και τη σύνδεσή τους με φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης. Επιπλέον, η κατανομή του φύλου στο δείγμα είναι σχεδόν ισόποση, με αποτέλεσμα να μπορούν να μελετηθούν και να διεξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τη διαφορά των φύλων που παρουσιάζεται στα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης, όπως και στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας.

Τέλος, η παρούσα μελέτη προσθέτει στη βιβλιογραφία παρέχοντας περαιτέρω υποστήριξη για τη συνάφεια των παθολογικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας στην ενημέρωση της κατανόησης σχετικά με τις συμπεριφορές εκφοβισμού και θυματοποίησης μεταξύ των φοιτητών. Εν κατακλείδι, τα ευρήματά της αναδεικνύουν το πρόβλημα του εκφοβισμού και θυματοποίησης στους κόλπους των ελληνικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της επιτακτικής ανάγκης άμεσης υιοθέτησης στρατηγικών ενημέρωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

8.3 Περιορισμοί της Έρευνας και Ερευνητικές Προτάσεις

Περιορισμοί που σχετίζονται με τα εργαλεία μέτρησης και την εξαγωγή συμπερασμάτων εμπίπτουν στα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, οι οποίοι κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής στην ερμηνεία τους.

Αρχικά, όσον αφορά τα ερευνητικά εργαλεία, έγινε χρήση διαδικτυακών ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς. Η συγκεκριμένη μέθοδος συλλογής δεδομένων αποτελεί γρήγορη και αξιόπιστη πρακτική συλλογής μεγάλου αριθμού ποσοτικών δεδομένων. Ωστόσο, παρουσιάζει ορισμένα μειονεκτήματα, τα οποία αφορούν την απουσία εξωτερικής εγκυρότητας και επομένως την αδυναμία γενίκευσης των αποτελεσμάτων. Επιπλέον, ελλοχεύει ο κίνδυνος οι συμμετέχοντες της έρευνας να απάντησαν διαισθητικά, μηχανικά ή μεροληπτικά και τα δεδομένα περιορίζονται στις προσωπικές του απόψεις.

Μελλοντικά θα μπορούσαν να διερευνηθούν τα φαινόμενα με τη χρήση εργαλείων ποιοτικής έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν πειραματικές μέθοδοι προκειμένου να διευκρινιστούν τα ζητήματα της αιτιότητας και της κατευθυντικότητας, επιτρέποντας παράλληλα πιο αντικειμενικά μέτρα αυτών των μεταβλητών, αντί η μελέτη να βασίζεται αποκλειστικά στην αυτο-αναφορά. Η χρήση μέτρων αυτοαναφοράς έχει τον κίνδυνο

κοινωνικά αποδεκτών απαντήσεων και επομένως η μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να επωφεληθεί από τη χρήση πολλαπλών πηγών.

Επιπλέον η παρούσα μελέτη αντιμετώπισε τον Ναρκισσισμό ως ενιαία διάσταση. Ωστόσο μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να διερευνήσουν τις προγνωστικές οδούς των διαφορετικών διαστάσεων του Ναρκισσισμού (π.χ. ναρκισσιστική μεγαλοπρέπεια, ναρκισσιστική ευπάθεια) στην αυτοεκτίμηση και στις μορφές του εκφοβισμού. Παρομοίως η Ψυχοπάθεια προτείνεται να διακριθεί σε πρωτογενή και δευτερογενή, για να διαφοροποιήσει εκείνους που δεν έχουν συνείδηση (πρωτογενή) από εκείνους που εμπλέκονται σε αντικοινωνική συμπεριφορά για άλλους λόγους, όπως είναι η παρορμητικότητα και η μειωμένη ανοχή στη ματαιώση (δευτερογενή) (Czar et al., 2010). Επίσης στην παρούσα μελέτη δε μετρήθηκαν οι εμπειρίες των υποκειμένων στις χαμηλότερες βαθμίδες εκπαίδευσής τους και η σύνδεση αυτών με τον εκφοβισμό στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ο εκφοβισμός στην παιδική ηλικία αποτελεί ένα αγχωτικό συμβάν τόσο για τους θύτες όσο και για τα θύματα, το οποίο οδηγεί στην ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δυσκολιών, δυσκολιών στην ανάπτυξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και αγχωδών διαταραχών (Swearer & Hymel, 2015). Ενδεικτικά, στη μελέτη των Chapell et al. (2004), το 54% των ενηλίκων συμμετεχόντων σε εκφοβισμό είχαν επίσης εκφοβιστεί κατά την παιδική ηλικία και την εφηβεία. Επίσης, χρήσιμη θα ήταν η μελέτη των αποτελεσμάτων που δύναται να αντανakλούν τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης στους δείκτες αυτοπεποίθησης, αυτοεκτίμησης και στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα οι Vveinhardt et al. (2019), αναφέρουν ότι οι εμπειρίες εκφοβισμού τείνουν να οδηγούν σε δυσκολίες προσαρμογής στο περιβάλλον των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Holt et al., 2014).

Ένας ακόμη βασικός περιορισμός της έρευνας αποτελεί η συγχρονικότητα των ερευνητικών δεδομένων της. Μέσω των συγχρονικών δεδομένων είναι αδύνατο να γίνουν φανερές οι σχέσεις αιτίου- αιτιατού μεταξύ των μεταβλητών. Το ίδιο το γεγονός, ότι η έρευνα αναφέρεται σε άτομα που διανύουν το αναπτυξιακό φάσμα της αναδυόμενης ενηλικίωσης, υποδηλώνει ότι τα άτομα αυτά ακόμα διαμορφώνουν την προσωπικότητά τους και την επίγνωση του εαυτού τους. Για τον λόγο αυτό, θα ήταν χρήσιμη και η διεξαγωγή διαχρονικών ερευνών στη μελέτη του συγκεκριμένου φαινομένου για την πιο ολοκληρωμένη διερεύνηση των συνδέσεων μεταξύ των μεταβλητών, με στόχο να διαφανούν πιθανές αλλαγές στη συμμετοχή των φοιτητών στα φαινόμενα.

Ακόμα, αρκετές έρευνες έχουν δείξει διαφορές εμπειριών εκφοβισμού και θυματοποίησης μεταξύ διαφορετικών ακαδημαϊκών κλάδων και βαθμίδων εκπαίδευσης,

προτείνοντας μια περιοχή για μελλοντική έρευνα. Επιπλέον θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθούν υποομάδες φοιτητών, όπως αθλητικές ομάδες, ομάδες θεάτρου, φοιτητικές οργανώσεις κ.ά., ώστε να διερευνηθούν και οι σχέσεις των ενδιαφερόντων των φοιτητών με φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης. Επίσης δε συλλέχθηκαν δεδομένα σχετικά με την κοινωνική τάξη των συμμετεχόντων και το οικονομικό τους υπόβαθρο. Όπως αναφέρεται από τους Volk et al. (2014), τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να είναι απόρροια έντονου ανταγωνισμού μεταξύ των φοιτητών για βαθμούς, υποτροφίες και μελλοντικές θέσεις εργασίας. Ακόμα πολιτιστικές διαφορές μπορεί επίσης να εμφανιστούν και πρέπει να εξεταστούν. Επομένως περαιτέρω έρευνα θα πρέπει να διερευνήσει σε βάθος τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων μέσω διαχρονικών μελετών και να παρέχει εμπειρική βάση για την ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης, και τελικά να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητά τους. Τέλος, οι πεποιθήσεις των φοιτητών σχετικά με τον εκφοβισμό (λόγοι και επίπεδα εκφοβισμού) πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω, καθώς πολλοί αγνοούν τη σοβαρότητα του φαινομένου (Myers & Cowie, 2017).

Εν κατακλείδι, απαιτούνται περισσότερες μελέτες για να επιβεβαιώσουν τα ευρήματα της παρούσας μελέτης και να διερευνήσουν τους παράγοντες κινδύνου και τους βασικούς μηχανισμούς εκδήλωσης των φαινομένων εκφοβισμού και θυματοποίησης κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Επομένως, θα ήταν χρήσιμο οι μελλοντικές έρευνες να λάβουν υπόψη τις παραπάνω παραμέτρους, ώστε να αναδειχθούν οι περίπλοκοι οδοί μέσω των οποίων εκδηλώνονται τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης μεταξύ των φοιτητών, όπως και οι αιτίες δύσκολης προσαρμογής μεταξύ ομότιμων ομάδων. Επιπλέον θα ήταν χρήσιμο να μελετηθούν οι πρακτικές πολιτικής κατά του εκφοβισμού που υιοθετούνται από το εκάστοτε εκπαιδευτικό ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη Ελλάδα και πώς αυτές επηρεάζουν την εμφάνιση φαινομένων εκφοβισμού και θυματοποίησης μεταξύ των φοιτητών.

8.4 Πρακτικές Εφαρμογές που Απορρέουν από τη Ευρήματα

Όπως διαφαίνεται από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης αποτελούν μια πραγματικότητα στον χώρο των ελληνικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτά τα φαινόμενα, σύμφωνα με τους Vaill et al. (2020), δεν επιδρούν αρνητικά μόνο στο θύμα, αλλά αφορούν στο σύνολο της φοιτητικής ζωής και της φοιτητικής κοινότητας. Επομένως προκύπτει η αναγκαιότητα τακτικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης όλων των εμπλεκόμενων της φοιτητικής κοινότητας (ακαδημαϊκό προσωπικό

και φοιτητές), ώστε να οργανωθούν προσπάθειες παρέμβασης και πρόληψης με σκοπό την άμβλυνση ή ακόμα και την εξάλειψη των φαινομένων.

Επιπλέον από τα πορίσματα της συγκεκριμένης μελέτης, παρά τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται, κατέστη φανερό ότι τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης συνδέονται με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας των φοιτητών. Η ένταξη λοιπόν προγραμμάτων ψυχολογικής ενδυνάμωσης των φοιτητών και η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης θα πρέπει να αποτελεί πρωταρχική μέριμνα των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Οι φοιτητές τείνουν να μην αναφέρουν το περιστατικό εκφοβισμού που βίωσαν. Όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στην έρευνα των Gionazolias και Malikiosi-Loizos (2015), στην Ελλάδα, μεγάλη μερίδα φοιτητών επέλεξε να μην αναφέρει σε κανέναν την εμπειρία εκφοβισμού, κυρίως επειδή ένιωθαν πως δε γνώριζαν πού έπρεπε να απευθυνθούν ώστε να λάβουν την κατάλληλη βοήθεια. Παρόμοιες μελέτες αναφέρουν φόβο για αντίποινα, αισθήματα φόβου, ντροπής και αμηχανίας (Balakrishnan, 2018· Myers & Cowie, 2013). Μέσα από τα παραπάνω, γίνονται εμφανείς οι δυσκολίες αναγνώρισης των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές κατά τη διάρκεια φοίτησής τους σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αρχικά, είναι αναγκαίο οι ίδιοι οι φοιτητές να είναι ενημερωμένοι για το φαινόμενο του εκφοβισμού/θυματοποίησης. Θα πρέπει να γνωρίζουν τι είναι, τις μορφές με τις οποίες μπορεί να εμφανιστεί, τους ρόλους που αναλαμβάνουν οι εμπλεκόμενοι, το νομικό πλαίσιο, όπως και τους φορείς στους οποίους μπορούν να απευθυνθούν για στήριξη και καθοδήγηση. Τα κέντρα συμβουλευτικής των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει να ενημερώνουν τους φοιτητές μέσω έντυπου και ηλεκτρονικού υλικού για τις υπηρεσίες τις οποίες προσφέρουν, τρόπους επικοινωνίας και πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές. Ακόμα τα ιδρύματα θα ήταν χρήσιμο να οργανώνουν ημερίδες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των φοιτητών για θέματα εκφοβισμού και θυματοποίησης. Ενδεικτικό είναι πως στην έρευνα των Young-Jones et al. (2015), σε 130 φοιτητές των ΗΠΑ, τέσσερις φορές περισσότεροι φοιτητές πληρούσαν τον βασικό ορισμό του εκφοβισμού, από τον αριθμό των φοιτητών που ισχυρίστηκαν ότι ήταν θύματα (Harrison, 2020).

Καθώς αποδεικνύεται πως τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης μπορούν να διαταράξουν την κοινωνική και συναισθηματική ζωή των φοιτητών, καθίσταται σαφές ότι το προσωπικό των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει επιτακτική ανάγκη την πρόληψη τέτοιων φαινομένων εντός της πανεπιστημιούπολης και την αντιμετώπιση των επιπτώσεών τους μεταξύ των φοιτητών. Οι Pörhölä et al. (2019), αναφέρουν ότι ο εκφοβισμός από συνομήλικους

σχετίζεται με ακαδημαϊκά προβλήματα. Υπογραμμίζουν ότι τα θύματα εκφοβισμού στο πανεπιστήμιο θα μπορούσαν να είναι άτομα πολύ επικεντρωμένα στις σπουδές τους με υψηλές προσδοκίες για την επιτυχία των σπουδών τους, και ως εκ τούτου μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στα σχόλια και την κριτική που λαμβάνουν για τις επιδόσεις τους. Ακόμα, όπως αναφέρουν οι Keashly και Wajngurt (2016), τα χαρακτηριστικά των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προωθούν ένα περιβάλλον στο οποίο οι ιδέες υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο και κριτική και η διαφωνία εκφράζεται απευθείας μέσω διαλόγων και συζητήσεων. Αυτό που επιτρέπεται και προωθείται σε ακαδημαϊκά πλαίσια μπορεί σε άλλα κοινωνικά περιβάλλοντα να θεωρείται ως ακατάλληλη και καταχρηστική συμπεριφορά. Επομένως η κοινή κατανόηση του τι θεωρείται κατάλληλη και αποδεκτή αλληλεπίδραση και συμπεριφορά στα ακαδημαϊκά περιβάλλοντα είναι κρίσιμη (Pörhölä et al., 2020).

Το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι σύμβουλοι σπουδών και οι επαγγελματίες υγείας θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν εκείνους τους φοιτητές που χρειάζονται ειδική βοήθεια στις σπουδές τους. Οι εκπαιδευτικοί προτείνεται να στοχεύουν στη δημιουργία μιας ασφαλούς μαθησιακής ατμόσφαιρα, όπου εστίαση θα είναι η μάθηση και όχι η επίδοση ή η κριτική των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Επίσης τα φοιτητικά σωματεία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τον εκφοβισμό και την αποδοκιμασία τέτοιων συμπεριφορών, ώστε να συμβάλλουν στην ευημερία των φοιτητών κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, αλλά και την ασφαλή μετάβασή τους από τις κοινότητες του πανεπιστημίου στον χώρο εργασίας μελλοντικά. Για παράδειγμα στη Φιλανδία, το 12,3% των φοιτητών ανέφεραν ανώνυμα την επιθυμία να λάβουν υποστήριξη και βοήθεια από φορείς των ιδρυμάτων σπουδών τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν θέματα κοινωνικού άγχους (Kuntuu & Pesone, 2013 ό.α. Pörhölä et al., 2019).

Τέλος, βιωματικά σεμινάρια, όπου οι φοιτητές θα έχουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουν την άποψη των άλλων, να κατανοήσουν τα συναισθήματα των συμμετεχόντων από όλους τους ρόλους σε περιστατικά εκφοβισμού/ θυματοποίησης, και να αναπτύσσουν δεξιότητες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης είναι απαραίτητα. Μέσα από τέτοιες δράσεις οι φοιτητές θα έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν μεταξύ τους και να κατανοήσουν καλύτερα τις εκφάνσεις του εκφοβισμού, ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τις μορφές εκφοβισμού στη δική τους συμπεριφορά και στη συμπεριφορά των άλλων και να τον αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά. Τέλος, τέτοιες παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης των νέων για το φαινόμενο του εκφοβισμού δύναται να παροτρύνουν τους παραβρισκόμενους να ενεργούν, ώστε να εμποδίζουν τον θύτη να συνεχίζει να βλάπτει το θύμα. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η αδράνεια λαμβάνεται από τον θύτη ως υποστήριξη και ενίσχυση της πράξης του.

8.5 Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε τη ύπαρξη φαινομένων εκφοβισμού/ θυματοποίησης στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και τη σύνδεσή τους με τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας της Προσωπικότητας (Μακιαβελισμός, Ναρκισσισμός, Ψυχοπάθεια). Ακόμα διαφάνηκε πως οι φοιτητές επιλέγουν κυρίως έμμεσες μορφές εκφοβισμού/ θυματοποίησης που σχετίζονται με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις (αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση) και τα προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ. εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή). Τα παραπάνω πορίσματα συνάδουν με τη σχετική βιβλιογραφία (Gómez-Galán et al., 2021· Hayes et al., 2020· Kokkinos et al., 2014· Muris et al., 2017· Pörhölä et al., 2019· Sinkkonen et al., 2014· van Geel et al., 2017). Καταλήγοντας, η παρούσα μελέτη μπορεί να παράσχει χρήσιμες πληροφορίες για τα φαινόμενα εκφοβισμού και θυματοποίησης κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης και τη σύνδεσή τους με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και συγκεκριμένα τα σκοτεινά (Μακιαβελισμό, Ναρκισσισμό, Ψυχοπάθεια), οι οποίες είναι σε θέση να διευκολύνουν το έργο των κέντρων συμβουλευτικής των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως και του ακαδημαϊκού προσωπικού, και να συμβάλουν στην ανθεκτικότητα και κατ' επέκταση την ευημερία των φοιτητών καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών τους. Επιπλέον, τα δεδομένα μπορούν να αξιοποιηθούν ώστε να συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός νομοθετικού πλαισίου το οποίο θα προστατεύει τα θύματα και το οποίο θα υιοθετείται από όλες τις πανεπιστημιακές κοινότητες της χώρας.

Βιβλιογραφία

- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Fanti, K. A. (2019). Traditional and cyber bullying/victimization among adolescents: Examining their psychosocial profile through latent profile analysis. *International Journal of Bullying Prevention*, 1(2), 85–98.
- Balakrishnan, V. (2018). Actions, emotional reactions and cyberbullying—From the lens of bullies, victims, bully-victims and bystanders among Malaysian young adults. *Telematics and Informatics*, 35(5), 1190-1200.
- Balakrishnan, V., Khan, S., Fernandez, T., & Arabnia, H. R. (2019). Cyberbullying detection on twitter using Big Five and Dark Triad features. *Personality and individual differences*, 141, 252-257.
- Barlett, C., & Coyne, S. M. (2014). A meta-analysis of sex differences in cyber-bullying behavior: The moderating role of age. *Aggressive Behavior*, 40(5), 474-488.
- Barnett, M. D., & Powell, H. A. (2016). Self-esteem mediates narcissism and aggression among women, but not men: A comparison of two theoretical models of narcissism among college students. *Personality and Individual Differences*, 89, 100-104.
- Baughman, H. M., Dearing, S., Giammarco, E., & Vernon, P. A. (2012). Relationships between bullying behaviours and the Dark Triad: A study with adults. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 571-575.
- Chapell, M., Casey, D., De la Cruz, C., & Ferrell, J. (2004). Bullying in college by students and teachers. *Adolescence*, 39(153), 53.
- Coolidge, F. L., DenBoer, J. W., & Segal, D. L. (2004). Personality and neuropsychological correlates of bullying behavior. *Personality and Individual Differences*, 36(7), 1559-1569.
- Cowie, H., & Myers, C. A. (2014). Bullying amongst University Students in the UK. *International journal of emotional education*, 6(1), 66-75.
- Czar, K. A., Dahlen, E. R., Bullock, E. E., & Nicholson, B. C. (2011). Psychopathic personality traits in relational aggression among young adults. *Aggressive behavior*, 37(2), 207-214.
- Dinić, B. M., Petrović, B., & Jonason, P. K. (2018). Serbian adaptations of the Dark Triad Dirty Dozen (DTDD) and Short Dark Triad (SD3). *Personality and Individual Differences*, 134, 321-328.
- Fan, W., & Yan, Z. (2010). Factors affecting response rates of the web survey: A systematic review. *Computers in human behavior*, 26(2), 132-139.
- Gibb, Z. G., & Devereux, P. G. (2014). Who does that anyway? Predictors and personality correlates of cyberbullying in college. *Computers in Human Behavior*, 38, 8-16.
- Giovazolias, T., & Malikiosi-Loizos, M. (2015). Bullying at Greek universities. *Bullying Among University Students: Cross-national Perspectives*, 110-126.

- Gómez-Galán, J., Lázaro-Pérez, C., & Martínez-López, J. Á. (2021). Trajectories of Victimization and Bullying at University: Prevention for a Healthy and Sustainable Educational Environment. *Sustainability*, 13(6), 3426.
- Goodboy, A. K., & Martin, M. M. (2015). The personality profile of a cyberbully: Examining the Dark Triad. *Computers in human behavior*, 49, 1-4.
- Harrison, E. D. (2020). *Exploring student victimisation and wellbeing in the UK higher education context*. Diss. Keele University.
- Hayes, N. L., Marsee, M. A., & Russell, D. W. (2020). Latent Profile Analysis of Traditional and Cyber-Aggression and Victimization: Associations with Dark Triad Traits and Psychopathology Symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 1-14.
- Haynie, Denise & Nansel, Tonja & Eitel, Patricia & Crump, Aria & Saylor, Keith & Yu, Kai & Simons-Morton, Bruce. (2001). Bullies, Victims, and Bully/Victims: Distinct Groups of At-Risk Youth. *The Journal of Early Adolescence*, 21.
- Holthausen, B. S., & Habel, U. (2018). Sex differences in personality disorders. *Current psychiatry reports*, 20(12), 1-7.
- Jonason, P. K., Żemojtel-Piotrowska, M., Piotrowski, J., Sedikides, C., Campbell, W. K., Gebauer, J. E., ... & Yahiaev, I. (2020). Country-level correlates of the Dark Triad traits in 49 countries. *Journal of personality*, 88(6), 1252-1267.
- Kayış, A. R., Yılmaz, M. F., Satıcı, S. A., & Çapan, B. E. (2018). Dirty Dozen Scale: a study of adaptation to Turkish university students. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 19, 34-40.
- Khine, A. T., Saw, Y. M., Htut, Z. Y., Khaing, C. T., Soe, H. Z., Swe, K. K., ... & Hamajima, N. (2020). Assessing risk factors and impact of cyberbullying victimization among university students in Myanmar: A cross-sectional study. *PloS one*, 15(1), e0227051.
- Klimczak, A., & Turska, D. (2019). Short Dark Triad for Youth (SD3-Y-PL) Scale: Adaptation and Structure Investigation among Polish Adolescents.
- Knight, N. M., Dahlen, E. R., Bullock-Yowell, E., & Madson, M. B. (2018). The HEXACO model of personality and Dark Triad in relational aggression. *Personality and Individual Differences*, 122, 109-114.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204-214.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Reese, H. H. (2012). Cyber bullying among college students: Evidence from multiple domains of college life. In *Misbehavior online in higher education*. Emerald Group Publishing Limited.
- Lund, E. M., & Ross, S. W. (2017). Bullying perpetration, victimization, and demographic differences in college students: A review of the literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 18(3), 348-360.

- McPeake, J., Bateson, M., & O'Neill, A. (2014). Electronic surveys: how to maximise success. *Nurse researcher*, 21(3).
- Mukhtar, F., Daud, S., Manzoor, I., Amjad, I., Saeed, K., Naeem, M., & Javed, M. (2010). Bullying of medical students. *J Coll Physicians Surg Pak*, 20(12), 814-818.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183-204.
- Myers, C. A. & Cowie, H. (2013) University students' views on bullying from the perspective of different participant roles, *Pastoral Care in Education*, 31(3), 251-267.
- Myers, C. A., & Cowie, H. (2017). Bullying at university: The social and legal contexts of cyberbullying among university students. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(8), 1172-1182.
- Nayak, M. S. D. P., & Narayan, K. A. (2019). Strengths and weakness of online surveys. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 24(5), 31-38.
- O'Moore, M. (2000). Critical issues for teacher training to counter bullying and victimisation in Ireland. *Aggressive Behavior*, 26(1), 99-111.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K., & Ardic, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of dark triad dirty dozen (DTDD-T), short dark triad (SD3-T), and single item narcissism scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14.
- Pörhölä, M., Almonkari, M., & Kunttu, K. (2019). Bullying and social anxiety experiences in university learning situations. *Social Psychology of Education*, 22(3), 723-742.
- Pörhölä, M., Cvancara, K., Kaal, E., Kunttu, K., Tampere, K., & Torres, M. B. (2020). Bullying in university between peers and by personnel: cultural variation in prevalence, forms, and gender differences in four countries. *Social Psychology of Education*, 23(1), 143-169.
- Saleh, A., & Bista, K. (2017). Examining Factors Impacting Online Survey Response Rates in Educational Research: Perceptions of Graduate Students. *Online Submission*, 13(2), 63-74.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112-120.
- Salmivalli, C. (2014). Participant roles in bullying: How can peer bystanders be utilized in interventions?. *Theory Into Practice*, 53(4), 286-292.
- Sinkkonen, H. M., Puhakka, H., & Meriläinen, M. (2014). Bullying at a university: students' experiences of bullying. *Studies in Higher Education*, 39(1), 153-165.
- Somma, A., Paulhus, D. L., Borroni, S., & Fossati, A. (2019). Evaluating the psychometric properties of the Short Dark Triad (SD3) in Italian adults and adolescents. *European Journal of Psychological Assessment*.

- Su, P. Y., Wang, G. F., Xie, G. D., Chen, L. R., Chen, S. S., & He, Y. (2020). Life Course Prevalence of Bullying among University Students in Mainland China: A Multi-university Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-11.
- Thomas, R. (2019). College student peer aggression: A review with applications for colleges and universities. *Aggression and Violent Behavior*, 48, 218-229.
- van Geel, M., Goemans, A., Toprak, F., & Vedder, P. (2017). Which personality traits are related to traditional bullying and cyberbullying? A study with the Big Five, Dark Triad and sadism. *Personality and individual differences*, 106, 231-235.
- Volk, A. A., Dane, A. V., & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34(4), 327-343
- Vveinhardt, J., Fominiene, V. B., Andriukaitiene, R., & Streimikiene, D. (2019). Harassment and bullying among students in higher education institutions: manifestation of single cases of harassment and bullying in aspects of demographic variables. *The Amfiteatru Economic Journal*, 21(51), 409-409.
- Walsh, J. A., Krienert, J. L., Thresher, G., & Potratz, K. (2018). Examining the link between bullying participation, psychopathy and empathy in a large retrospective sample of university students. *Criminal justice studies*, 31(3), 249-266.
- World Health Organization (WHO). (1996). *WHO Global Consultation on Violence and Health. Violence: a public health*. Geneva. document WHO/EHA/SPI. POA. 2). Available from: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en>.
- Zhang, J., Ziegler, M., & Paulhus, D. L. (2020). Development and evaluation of the short Dark Triad–Chinese version (SD3-C). *Current Psychology*, 39(4), 1161-1171.

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και περιέχει ερωτήσεις που αφορούν το άτομό σας. Είναι σημαντικό να είστε ανοιχτοί και ειλικρινείς στις απαντήσεις σας.

ΜΕΡΟΣ Α

1. Είσαι: Άντρας ☐ Γυναίκα ☐
2. Ηλικία:
3. Σχολή Φοίτησης (Χρησιμοποιώντας την παρακάτω λίστα παρακαλούμε σημειώστε το Πανεπιστήμιο ή Τ.Ε.Ι. στο οποίο φοιτάτε).

Πανεπιστήμιο

- ☐ Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (Α.Σ.Κ.Τ.)
- ☐ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.)
- ☐ Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος (Αγγλικά: International Hellenic University, IHU)
- ☐ Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Ε.Μ.Π.)
- ☐ Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο (ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ.)
- ☐ Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Γ.Π.Α.)
- ☐ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (ΠΑ.Δ.Α.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Πατρών
- ☐ Πανεπιστήμιο Κρήτης
- ☐ Πολυτεχνείο Κρήτης
- ☐ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- ☐ Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (Δ.Π.Θ.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- ☐ Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Ο.Π.Α.)
- ☐ Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
- ☐ Πανεπιστήμιο Πειραιώς (ΠΑ.ΠΕΙ.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΠΑ.ΜΑΚ.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- ☐ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (ΠΑ.ΠΕΛ.)
- ☐ Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- ☐ Ιόνιο Πανεπιστήμιο
- ☐ Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
- ☐ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.)
- ☐ Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.)
- ☐ Άλλο: _____

Τ.Ε.Ι.

- ☐ [Τ.Ε.Ι Αθήνας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Δυτικής Μακεδονίας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Θεσσαλονίκης](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Ηπείρου](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Καβάλας](#)

- ☐ [Τ.Ε.Ι Καλαμάτας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Κρήτης](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Λαμίας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Λάρισας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Πάτρας](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Πειραιά](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Σερρών](#)
- ☐ [Τ.Ε.Ι Χαλκίδας](#)
- ☐ Άλλο: _____

4. Τομέας Σπουδών

Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες	Περιβάλλον-Ενέργεια	Αισθητικής-Ένδυσης
Θετικές Επιστήμες	Τέχνες-Εφαρμοσμένες Τέχνες	Επιστήμες Υπολογιστών
Γεωπονικές Επιστήμες	Τεχνολογικές Επιστήμες	Ναυτιλία
Επιστήμες Αθλητισμού	Επιστήμες Αγωγής	Πολιτισμικές Επιστήμες
Επιστήμες Υγείας	Φιλολογικές Επιστήμες	Κατασκευών-Αρχιτεκτονικής
Νομικές Επιστήμες	Στρατιωτικά Επαγγέλματα	Άλλο
Οικονομικές Επιστήμες	Τροφίμων & Ποτών	

5. Επίπεδο Σπουδών

- ☐ Προπτυχιακό
- ☐ Μεταπτυχιακό Α Κύκλος (Master)
- ☐ Μεταπτυχιακό Β Κύκλος (PhD)
- ☐ Μεταδιδακτορικός/ή ερευνητής/τρια

ΜΕΡΟΣ Β

Η θυματοποίηση αφορά μία κατάσταση κατά την οποία το άτομο γίνεται αντικείμενο επαναλαμβανόμενης προσβολής, βλάβης και/ή διάκρισης από ένα ή περισσότερα άτομα χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή στον τρόπο με τον οποίο το μεταχειρίζονται.

Αν είστε ή έχετε πέσει θύμα εκφοβισμού στο πανεπιστήμιο, κυκλώστε το 1 (Περιστασιακά) ή το 2 (Συχνά) για να δείξετε με ποιο τρόπο και με ποια συχνότητα συνέβη. Αν όχι, κυκλώστε την επιλογή 0 (Ποτέ).

	Ποτέ	Περιστασιακά	Συχνά
Α. Φραστικές επιθέσεις (πχ., βρισιές, προσβλητικοί χαρακτηρισμοί, απειλές).	0	1	2
Β. Ατομική σωματική βλάβη ή καταστροφή της ατομικής περιουσίας.	0	1	2
Γ. Αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση σχετικά με τον τομέα σπουδών.	0	1	2
Δ. Διακωμώδηση ή κριτική σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή).	0	1	2
Ε. Βλάβη στις διαπροσωπικές σχέσεις με συμφοιτητές ή κοινωνική διάκριση.	0	1	2
Στ. Τεχνολογικά μεσολαβούμενη προσβολή ή παρενόχληση (πχ μέσω του διαδικτύου ή του κινητού τηλεφώνου).	0	1	2

ΜΕΡΟΣ Γ

Ο εκφοβισμός αφορά μία κατάσταση κατά την οποία το άτομο προσβάλλει κατ' επανάληψη, προξενεί βλάβη και κάνει διακρίσεις σε βάρος ενός ή περισσότερων ατόμων χωρίς αυτό/αυτά να μπορεί/ούν να ασκήσει/ουν επιρροή στο τρόπο με τον οποίο το/τα μεταχειρίζονται. Αν έχετε εκφοβίσει ή εκφοβίζετε στο πανεπιστήμιο, κυκλώστε το 1 (Περιστασιακά) ή το 2 (Συχνά) για να δείξετε με ποιο τρόπο και με ποια συχνότητα γίνεται; Αν όχι, κυκλώστε την επιλογή 0 (Ποτέ).

	Ποτέ	Περιστασιακά	Συχνά
A. Φραστικές επιθέσεις (π.χ., βρισιές, προσβλητικοί χαρακτηρισμοί, απειλές)	0	1	2
B. Ατομική σωματική βλάβη ή καταστροφή της ατομικής περιουσίας	0	1	2
Γ. Αναίτια κριτική, υποτίμηση ή ταπείνωση σχετικά με τον τομέα σπουδών	0	1	2
Δ. Διακωμώδηση ή κριτική σε σχέση με προσωπικά χαρακτηριστικά (π.χ., εμφάνιση, ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή).	0	1	2
Ε. Βλάβη στις διαπροσωπικές σχέσεις με συμφοιτητές ή κοινωνική διάκριση	0	1	2
Στ. Τεχνολογικά μεσολαβούμενη προσβολή ή παρενόχληση (π.χ., μέσω του διαδικτύου ή του κινητού τηλεφώνου).	0	1	2

ΜΕΡΟΣ Δ

Προσδιορίστε τον βαθμό με τον οποίο συμφωνείτε/διαφωνείτε με καθεμία από τις ακόλουθες προτάσεις.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
1. Είναι απερίσκεψία να αποκαλύπτεις τα μυστικά σου.	1	2	3	4	5
2. Οι άνθρωποι με θεωρούν ως γεννημένο ηγέτη.	1	2	3	4	5
3. Μου αρέσει να εκδικούμαι πρόσωπα εξουσίας.	1	2	3	4	5
4. Μου αρέσει να χρησιμοποιώ τεχνάσματα για να πετύχω το σκοπό μου.	1	2	3	4	5
5. Απεχθάνομαι να αποτελώ το κέντρο του ενδιαφέροντος.	1	2	3	4	5
6. Αποφεύγω επικίνδυνες καταστάσεις.	1	2	3	4	5
7. Πρέπει να έχεις τους σημαντικούς ανθρώπους με το μέρος σου όποιο κι αν είναι το τίμημα.	1	2	3	4	5
8. Πολλές ομαδικές δραστηριότητες τείνουν να είναι ανιαρές χωρίς εμένα.	1	2	3	4	5
9. Η εκδίκηση πρέπει να είναι άμεση και δυσάρεστη.	1	2	3	4	5
10. Να αποφεύγεις να συγκρούεσαι με τους άλλους επειδή μπορεί να φανούν χρήσιμοι στο μέλλον.	1	2	3	4	5
11. Γνωρίζω πως αποτελώ κάτι το εξαιρετικό επειδή όλοι μου το λένε.	1	2	3	4	5
12. Οι άνθρωποι συχνά λένε ότι βρίσκομαι εκτός ελέγχου.	1	2	3	4	5
13. Είναι συνετό να θυμάσαι στοιχεία που μπορείς να χρησιμοποιήσεις εις βάρος των ανθρώπων αργότερα.	1	2	3	4	5
14. Μου αρέσει να γνωρίζω σημαντικούς ανθρώπους.	1	2	3	4	5
15. Είναι γεγονός ότι μπορώ να γίνω κακός/-ή με τους άλλους.	1	2	3	4	5
16. Θα πρέπει να περιμένεις την κατάλληλη στιγμή για να εκδικηθείς τους άλλους.	1	2	3	4	5
17. Αισθάνομαι ντροπή αν κάποιος με παϊνέψει.	1	2	3	4	5
18. Οι άνθρωποι που με ενοχλούν πάντα το μετανιώνουν.	1	2	3	4	5
19. Υπάρχουν πράγματα που πρέπει να κρύβεις από τους άλλους ανθρώπους για να προστατέψεις την υπόληψή σου.	1	2	3	4	5

20. Με έχουν συγκρίνει με διάσημους ανθρώπους.	1	2	3	4	5
21. Δεν είχα ποτέ μπλεξίματα με τον νόμο.	1	2	3	4	5
22. Να βεβαιώνεσαι ότι τα σχέδιά σου είναι προς το δικό σου όφελος και όχι προς το όφελος των άλλων.	1	2	3	4	5
23. Είμαι ένα συνηθισμένο άτομο.	1	2	3	4	5
24. Απολαμβάνω να κάνω σεξ με ανθρώπους που γνωρίζω πολύ λίγο.	1	2	3	4	5
25. Οι περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να χειραγωγηθούν.	1	2	3	4	5
26. Επιμένω να κερδίζω τον σεβασμό που μου αξίζει.	1	2	3	4	5
27. Θα πω ο,τιδήποτε για να καταφέρω αυτό που θέλω.	1	2	3	4	5